

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME FAKÜLTESİ

HAYAT SİGORTACILIĞI DENEYİMİ İŞİĞİNDA
TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN
VE EKONOMİK KATKILARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Özlem OKUNAKUL

Tez Danışmanı

Yard. Doç. Dr. TURGUT ÖZKAN

Aralık 2005

İSTANBUL

ÖZ

Emeklilik, insanların yaşamlarında hiç şüphesiz çok önemli bir yer tutmaktadır. Güvenli bir emeklilik, çalışma hayatı boyunca, düzenli olarak, gelecek için tasarrufta bulunmayı gerektirmektedir.

Ülkemizdeki demografik değişimler, erken emeklilik uygulamaları gibi nedenlerden dolayı, finansman krizindeki kamu sosyal güvenlik sistemini, tamamlayıcı bir sistem olan Bireysel Emeklilik Sistemi, 2001 yılında 4632 sayılı “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi” Kanunu ile yürürlüğe girmiştir.

Bu çalışmada, Türkiye’deki kamu sosyal güvenlik sistemini oluşturan sosyal güvenlik kuruluşları ve 2001 yılında kanunlaşarak yürürlüğe giren bireysel emeklilik sistemi incelenmiş ve Türkiye ekonomisine olan katkıları değerlendirilmiştir.

ÖNSÖZ

Emeklilik, çalışanların gençken hayal etmedikleri, orta ve ileri yaşlarda ise, bu dönemde yaşanabilecek ekonomik sıkıntılara karşı, gerekli tedbirleri almakta geciktikleri bir dönemdir.

Sosyal güvenlik sistemleri, zorunluluk esasına dayalı modelleriyle, insanlara yatırım bilinci ve emeklilik hizmeti verirken; toplumumuzda yasal temelleri henüz atılmış olan özel emeklilik sistemleri ise, gönüllülük esasına dayalı modelleriyle, insanların geleceklerini garanti altına almayı hedeflemektedir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki büyük desteklerinden dolayı değerli hocam ve tez danışmanım Yard. Doç. Dr. Turgut Özkan'a, Ak Emeklilik Denetim Müdürü Tolga Aksoy'a, İMKB Eğitim Müdürü Dr. Murad Kayacan'a , TEB Müdür Yard. Şerife Gülyeşil'e ve hiçbir şeyle ölçülemeyecek desteklerinden dolayı anneme ve babama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZLEM OKUNAKUL

Kasım, 2005

ABSTRACT

Retirement, without any hesitation, is an important part of the life of people. A safe retirement requires regular savings during working period for the future.

Public social security systems, which delivers pension service to people in general, has failed to provide this security for some reasons for the last decades and come to threshold of a revolution in all over the world. Reform into contribution based private pension systems from the traditional public social security pension systems is preferred widely as a growing trend during the past years.

In this study, the social security institutions that form of the social security system in Turkey, and the private pension system that passed into law at 2001 were examined.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
INTRODUCTION-SUMMARY.....	xii
GİRİŞ.....	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİ

1. GENEL OLARAK SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİ.....	1
1.1. SOSYAL GÜVENLİK TÜRLERİ.....	1
1.1.1. Sosyal Yardımlar.....	1
1.1.2. Sosyal Yardım Sandıkları.....	1
1.1.3. Sosyal Hizmetler.....	1
1.1.4. İşverenin Sorumluluğu.....	2
1.1.5. Mesleki Emeklilik Aylığı Sistemleri.....	2
1.1.6. Tasarrufu Teşvik Sistemleri.....	2
1.1.7. Zorunlu Tasarruf Sistemleri.....	2
1.1.8. Sosyal Sigorta.....	2
1.2. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	5
2. TÜRKİYE'DEKİ SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ.....	6
2.1. Kapsamı.....	6
2.2. Sorunları.....	9
2.3. Sorunlara Çözüm Arayışları.....	14
2.3.1. Mevcut Sistemin İyileştirilmesi.....	15
2.3.2. Sosyal Güvenlik Sisteminin Özelleştirilmesi.....	16
2.3.2.1. Özelleştirme Nedenleri.....	16
2.3.2.2. Özelleştirme Uygulamaları.....	18
2.3.2.3. Ülkemizde Özelleştirme Eğilimleri.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

ÖZEL EMEKLİLİK FONLARI

1. TANIM VE TARİHİ GELİŞİM.....	22
2. ÖZEL EMEKLİLİK SİSTEMİNDE YÖNTEMLER.....	24
2.1. DAĞITIM YÖNTEMİ.....	24
2.1.1. Primli Yöntem.....	25
2.1.1.1. Maktu Aylık.....	27
2.1.1.2. Ücretle Orantılı Aylık.....	27
2.1.1.3. Yatırılan Primlere Bağlı Aylık.....	27
2.1.2. Primsiz Yöntem.....	28
2.2. FONLAMA YÖNTEMİ.....	28
2.2.1. Fonlama Modelinin Gelişimi ve Temel Teknikleri.....	29
2.2.1.1. Maaş Esaslı Sistem.....	34
2.2.1.1.1. Emeklilik Aylığı Tespit Yöntemleri.....	35
2.2.1.1.1.1. Maktu Emeklilik Aylığı.....	36
2.2.1.1.1.2. Maaşla Orantılı Emeklilik Aylığı.....	36
2.2.1.1.1.3. Hizmet Süresi Esaslı Emeklilik Aylığı.....	37
2.2.1.1.1.4. Hizmet Süresi ve Maaşla Orantılı Emeklilik Aylığı.....	37
2.2.1.2. Katkı (Prim) Esaslı Sistem.....	37
2.3. DAĞITIM VE FONLAMA YÖNTEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	39
3. ÖZEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİ.....	41
3.1. Portföy Yönetimi.....	42
3.2. Üyelerin Ölüm ve Maluliyet Risklerine Karşı Sigortalanması.....	43
3.3. Emeklilik Hesabında Biriken Tasarrufların Annuiteye Çevrilmesi.....	43
3.4. EMEKLİLİK FONLARINDA VERGİLENDİRME.....	44
3.4.1. Emeklilik Fonuna Katkıların Ödenme Aşaması.....	44
3.4.2. Emeklilik Fonunun Sermaye Kazançlarının Vergilendirilmesi.....	45
3.4.3. Emeklilik Ödemelerinin Vergilendirilmesi.....	45
3.4.4. Vergi Cezaları.....	46
3.4.5. Hayat Sigortacılığı ile Bireysel Özel Emeklilik Sisteminin Vergi Teşviki Açısından Birlikte Değerlendirilmesi.....	46
3.5. Emeklilik Planlarının Yasal Çerçevesi, Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlar.....	47
3.6. EMEKLİLİK FONLARININ YÖNETİMİ.....	51
3.6.1. Hayat Sigortacılığı ile Bireysel Özel Emeklilik Sisteminin Fon Yönetimi Açısından Karşılaştırılması.....	52
3.7. EMEKLİLİK FONU KATILIMCILARININ HAKLARI.....	53
3.7.1. Emeklilik Ödemelerine Hak Kazanılması (Vesting).....	53
3.7.2. Emeklilik Haklarının Taşınabilirliği (Portability).....	53
3.8. Emeklilik Yükümlülüklerinin Garanti Altına Alınması.....	54
3.9. SERMAYE PİYASALARINDA KURUMSAL YATIRIMCI OLARAK ÖZEL EMEKLİLİK FONLARI.....	59
3.9.1. Hayat Sigortası Şirketlerinin Bu Bağlamda Sermaye Piyasasındaki Yeri.....	59

3.9.2. Özel Emeklilik Fonlarının Makroekonomik Fonksiyonları.....	59
3.9.2.1. Tasarrufların Arttırılması.....	61
3.9.2.2. Finansal Piyasaların Gelişimi.....	63
3.9.2.3. Özelleştirme Sürecinin Etkinleştirilmesi.....	65
3.9.2.4. İşgücü Piyasasının Yeniden Düzenlenmesi.....	66
3.9.2.5. Hayat Sigortasının Fon Kaynakları İle Oluşan Fonların Bu Bağlamda Ekonomik ve Sosyal İşlevleri.....	67
3.10. Bireysel Özel Emeklilik Açısından Potansiyel Müşteri Profiline Belirlenmesi.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖZEL EMEKLİLİK SİSTEMİNDE İNGİLTERE ÖRNEĞİ VE DİĞER BAZI ÜLKELER

1. İNGİLTERE’DE ÖZEL EMEKLİLİK SİSTEMİ.....	77
1.1. İşyeri Emeklilik Planları.....	81
1.2. İşveren Emeklilik Fonlarının Yönetimi.....	82
1.3. İşveren Emeklilik Fonlarının Gözetimi ve Denetimi.....	83
2. İNGİLTERE’DE BİREYSEL EMEKLİLİK PLANLARI.....	83
3. ABD’ DE BİREYSEL EMEKLİLİK.....	86
4. ARJANTİN’ DE BİREYSEL EMEKLİLİK.....	88
5. ŞİLİ’ DE BİREYSEL EMEKLİLİK.....	90

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE HAYAT SİGORTACILIĞINA GENEL BİR BAKIŞ VE HAYAT SİGORTACILIĞI İLE BİREYSEL ÖZEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN BİR ARADA DEĞERLENDİRİLMESİ

1. HAYAT SİGORTACILIĞI.....	93
1.1. Hayat Sigortacılığının Tanımı ve Temel Unsurları.....	93
1.2. Hayat Sigortacılığının Ekonomik Önemi.....	93
1.3. Hayat Sigortasında Fon Kaynakları.....	94
1.3.1. Teknik Karşılıklar.....	95
i. Matematik Karşılıklar.....	95
ii. Cari Rizikolar Karşılığı.....	96
iii. Muallak Hasarlar Karşılığı.....	96
1.4. Hayat Sigortalarında Oluşan Fonların Ekonomik ve Sosyal İşlevleri.....	97
2. TÜRKİYE’DE HAYAT SİGORTACILIĞI.....	97

3. TÜRKİYE’DE HAYAT SİGORTACILIĞI VE BİREYSEL ÖZEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN BİR ARADA DEĞERLENDİRİLMESİ	99
3.1. Türkiye’de Hayat Sigortası Kapsamında Özel Emeklilik Uygulamaları ve Bazı Değerlendirmeler	101
3.2. Hayat Sigortası Uygulaması İle Bireysel Özel Emeklilik Uygulamalarının Rekabet Kapsamında Değerlendirilmesi	107
3.3. Emeklilik Fonları ve Hayat Sigortası Uygulamalarının Benzer ve Farklı Yönleri	109
SONUÇ VE ÖNERİLER	111
KAYNAKÇA	114
ÖZGEÇMİŞ	120

GİRİŞ

Dünya 1980' li yılların başından bu yana, birçok ülkede sosyal güvenlik alanında yaşanan değişimlere ve yeniden yapılanma arayışlarına tanık olmuştur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerinde yaşadıkları krizler, sosyal güvenlik programlarının finansmanı konusundaki endişeleri arttırarak, sosyal güvenlik sisteminde yeniden yapılanma ihtiyacını gündeme getirmiş ve kamu sosyal güvenlik programlarından, özel emeklilik fonlarına bir yöneliş başlamıştır. Nitekim Şili'de 1981 yılında başlayan bu reform rüzgarları, 1990'lı yılların başından itibaren Peru, Kolombiya, Arjantin, Meksika, Bolivya gibi Latin Amerika ülkelerini, Doğu Avrupa'da Macaristan ve Polonya ile, Hong Kong gibi Asya ülkelerini etkilemeye devam etmiştir.

Ülkelerin sosyal güvenlik sisteminde bu derece önemli bir yeri olan özel emeklilik fonlarını anlayabilmek için, sosyal güvenlik sistemlerine göz atmakta yarar görülmektedir. Bilindiği üzere, dünya genelinde temel olarak üç sosyal güvenlik sisteminden söz edilmektedir. İlk sistem, sosyal güvenliğin devlet tarafından sağlandığı ve çoğunlukla hem kuşaklar arası hem de aynı kuşak içinde farklı yaş grupları arasında, gelirin yeniden dağılımını sağlayan, mevcut emeklilere yapılan ödemelerin şu anda çalışanların katkıları ile karşılandığı ve 'dağıtım' esasına göre finanse edilen zorunlu bir sistemdir. Bu sistemin temel amacı, gelirin yoksul insanlar lehine yeniden dağılımını sağlamak ve bireylere asgari bir gelir düzeyi temin etmektir. Devlet tarafından finanse edilen kamu sosyal güvenlik programları, bu sistem içerisinde yer almaktadır. İkinci sistem; bireylere asgari bir gelir düzeyi sağlamaya ek olarak tasarruf düzeyini de arttırmayı amaçlayan, genelde zorunlu olarak uygulanan, emeklilik ödemelerinde kullanılacak olan tasarrufların, çalışanlar ve işverenlerden toplanan katkıların yatırımlara yönlendirilmesi ile temin edildiği, 'fonlama' esasına dayanan bir sistemdir. Üçüncü sistem, çalışanların yaşlılık dönemlerini finanse edebilmek için, gençliklerinde tasarruf yapmalarına olanak tanıyan, gönüllü olarak oluşturulan ve bireysel katkılara dayanan bir sistemdir. İşte özel emeklilik fonları, sosyal güvenlik sistemlerinin ikinci ve üçüncü ayağında yer alan, çalışanların çalışma hayatı süresince elde ettikleri gelirden tasarruf ederek, emeklilik döneminde sürdürülebilir bir hayat düzeyi sağlamalarına olanak tanıyan ve koşulları önceden belirlenmiş bir emeklilik planı çerçevesinde

yatırıma yöneltildiği kurumsal yapılar olarak tanımlanmaktadır. Ancak Şili’de olduğu gibi, özel emeklilik fonlarının sosyal güvenlik sisteminin birinci ayağını oluşturması da mümkündür.

Özel emeklilik fonları, sosyal güvenlik alanında olduğu kadar, finansal sistemde ‘kurumsal yatırımcı’ kimliği ile de önem taşıyan kurumlardır. Bu kurumları diğer kurumsal yatırımcılardan ayıran en temel nokta, çeşitli yaptırımlar taşıyan bir emeklilik planı çerçevesinde fon katılımcılarının dönemsel olarak yapacakları belirli tutarda veya orandaki katkıların, kişilerin emeklilik döneminden önce çekilememesidir. Bu nedenle teorik olarak özel emeklilik fonlarının; yatırım stratejilerinde uzun vadede yüksek kazanç elde etme arayışında olmalarının beraberinde getireceği kaliteli bir risk yönetimi ile finansal piyasalarda etkinliğin sağlanacağı ve bunun da makro ekonomik açıdan ekonomik büyümeyi ve ulusal tasarrufları artırıcı etki yaratacağı söylenebilir. Kaldı ki, Şili ve çeşitli OECD ülkeleri ile Asya ve diğer Latin Amerika ülkelerinde sosyal güvenlik alanında yaşanan deneyimler, doğru makroekonomik istikrar politikalarının uygulanması koşuluyla, özel emeklilik fonlarının sermaye piyasalarının gelişiminde önemli bir rol oynayabileceğini ortaya koymuştur. Günümüzde gelişen ülkelerin yanı sıra, sosyal güvenlik alanında reform gerçekleştirmiş ülkelerin bir çoğunda özel emeklilik fonları, sermaye piyasalarındaki en önemli kurumsal yatırımcılardan biridir. Bu açıdan gerek özel emeklilik fonları gerekse sigorta şirketleri tarafından sunulan uzun vadeli emeklilik programları kapsamındaki birikimler, İngiltere, Hollanda, İsviçre başta olmak üzere birçok ülkede gayri safi milli hasıladan önemli oranda pay alırken, Türkiye’de bu oran ne yazık ki %1 gibi çok düşük bir oranda kalmaktadır.

Ülkemizde 28.03.2001 tarihli 4632 no’lu yasa ile yapılan birtakım düzenlemeler özel emeklilik sistemine geçme yolunda bir başlangıçtır. Yasanın kabulü ile birlikte şu anda 11 tane sigorta şirketi özel emeklilik hizmeti verebilmek için ruhsat almışlardır. Bu yolla, sermaye piyasamızda etkinliğin ve derinliğin artması, reel sektöre daha fazla kaynak aktarılması ve bunun da büyüme ve istihdam üzerinde olumlu etkiler yaratması beklenmelidir.

Ülkemizde hayat sigortası şirketleri tarafından toplanan fonlar, finansal sistemde ve sermaye piyasalarında etkin olarak değerlendirilememektedir. Ayrıca ülkemizde hayat sigortası şirketleri yüksek acente maliyeti ile çalışmaları, kamuyu aydınlatma araçlarının yetersiz oluşu nedeniyle bireylerin hayat sigortası kapsamında biriken

tasarrufları hakkında zamanında bilgi sahibi olamamaları, hayat sigortası şirketlerinin fonlarını yönetmede profesyonel portföy yönetimi hizmeti almamaları gibi nedenler, hayat sigortası şirketlerinin cazip yönlerini azaltmakta ve mevcut durumda kurumsal yatırımcı olarak finansal piyasalarda aktif bir rol oynamaları zorlaşmaktadır. İşte bu noktada, tüm dünyada önemli bir kurumsal yatırımcı olarak kabul edilen ve uzun vadeli bir yatırım perspektifi olan özel emeklilik fonlarının, Türkiye’de de faaliyete geçmesi ülkemiz açısından büyük önem taşımaktadır.

Kurulacak özel emeklilik fonları, mikro ekonomik bazda, tasarruf olanağı bulunan kitlelere etkin ve güvenilir bir kurumsal tasarruf olanağı sunarken, makroekonomik bazda, yurt içi tasarrufları arttırma, finans piyasalarını derinleştirme, ekonomik kaynak tahsisini etkinleştirme gibi olumlu sonuçlar doğurmalıdır.

Bu amaçla ülkemizde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sermaye Piyasası Kurulu ve Hazine Müsteşarlığı’nın çalışmaları ile hazırlanan Bireysel Emeklilik Yasası, gerek sosyal güvenlik sistemimizde yaşanan sorunların azaltılması, gerekse finansal sisteme kaynak aktarımı sağlaması açısından son derece olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

Bu konudaki çalışmamız şu ana bölümleri içermektedir:

Çalışmamızın ilk bölümünde genel olarak sosyal güvenlik sistemleri, Türkiye’deki sosyal güvenlik sistemi, bununla ilgili olarak sorunları ve çözüm arayışları yer almaktadır.

İkinci bölümde; özel emeklilik fonlarının finansman teknikleri, sistemin işleyişi, yasal düzenlemeler, vergisel düzenlemeler, özel emeklilik fonlarının kurumsal yatırımcı olarak sermaye piyasası için önemi, makroekonomik fonksiyonları, konunun açıklayıcısı olması için OECD ülkelerine ait tablo ve grafikler yer almaktadır. Ayrıca özel emeklilik sistemi için incelenen konular kapsamında hayat sigortacılığı ile karşılaştırmalar yapılmıştır. Özel emeklilik sistemi açısından Türkiye’deki potansiyel müşteri profili incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, özel emeklilik sistemi uygulamasında iyi bir konuma sahip İngiltere’deki özel emeklilik sistemi hakkında bilgi verilmiştir.

Ayrıca Amerika, Arjantin ve Şili örnekleri ele alınmıştır.

Son bölümde ise, hayat sigortacılığı ile ilgili temel bilgilere değinildikten sonra, özel emeklilik sistemi ile hayat sigortacılığı bir arada değerlendirilmiştir.

BÖLÜM I.

SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİ

1. GENEL OLARAK SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİ

1.1. SOSYAL GÜVENLİK TÜRLERİ

Sosyal güvenlik tarih boyunca çeşitli şekillerde ortaya çıkmış, çeşitli yollar ve teknikler denenmiştir. İnsanın sosyal güvenliğini sağlamak için başvurduğu bu yollar, insan düşüncesi gelişip, ihtiyaçlar değiştikçe gelişme ve değişme göstermiştir. 1800'lerin başında 20.yüzyılın sonuna kadar geçen süre içinde ortaya çıkan sosyal güvenlik teknikleri genel olarak şu şekilde sınıflandırılmaktadır¹.

1.1.1 Sosyal Yardımlar

Belirli bir gelir düzeyinin altındaki fertlere kamu kurumları, hayır kuruluşları ya da dini cemaatler tarafından yapılan mali desteklerden oluşmaktadır.

1.1.2. Sosyal Yardım Sandıkları

İhtiyaç anında, gereksinim duyan üyelere mali destek vermek üzere, genellikle aynı meslek ya da endüstrideki kişiler tarafından oluşturulan yardımlaşma sandıklarıdır. Prim esasına dayanan bu sandıklar, kamu kurumlarınca denetlenip gözetlenmektedir.

1.1.3. Sosyal Hizmetler

İhtiyaç sahiplerine sağlık, hukuk, finans, gayrimenkul yönetimi gibi alanlarda yapılan gayri nakdi yardımlardır.

¹ Murat Şen ,Tekin Memiş, **Özel Emeklilik ve Türkiye İçin Sistem Önerisi**, TÜGİAD Yayınları Ekonomi Ödülleri, İstanbul, 2000, Sy:55

1.1.4. İşverenin Sorumluluğu

İşverenlerin çalışanlarına karşı taşıdığı sorumluluk gereğince, doğrudan ya da dolaylı olarak güvence sağlayan, iş kazası, meslek hastalığı ve hastalık gibi risklere yönelik olan sistemlerdir.

1.1.5. Mesleki Emeklilik Aylığı Sistemleri

İşveren emeklilik programı olarak da bilinen sistem çerçevesinde çalışanlara emeklilik, dul, yetim ya da maluliyet aylığı sağlar.

1.1.6. Tasarrufu Teşvik Sistemleri

Bireyleri kendi gelecekleri için tasarrufa teşvik etmek amacıyla açılan hesaplara belirli bir yaş sınırına kadar düzenli primler ödenmesine dayanır.

1.1.7. Zorunlu Tasarruf Sistemleri

Kamu tarafından gelir düzeyi ve çalışma süresi dikkate alınarak tüm yaşlı nüfusa sağlanan düzenli yatırımlardır.

1.1.8. Sosyal Sigorta

Kamu tarafından düzenlenip uygulanan ve prim esasına göre ulusal ölçekte tüm çalışanları kapsayan sosyal güvenlik sistemidir.

Mevcut sosyal güvenlik emeklilik kurumlarının ise eleştiriye açık olmakla birlikte dört önemli özelliğinden söz edilmektedir. Bunlar çalışanların sisteme katkı yapmaları ve emeklilerin sistemden faydalanmasının zorunlu olması; dağıtım sisteminde çalışan nüfusun prim ödemesi ve bu ödemelerin yaşlı nüfus tarafından kullanılması; birçok ülkede hükümetlerin monopol güçlerini kullanarak zorunlu sosyal güvenlik sistemi kurması ve bunun için prim toplaması; sistemin amacı olan refahın sağlanması ve gelirin azalma riskine karşı sigortalanması olarak sıralanmaktadır².

² Elif Buzlupınar, **Emeklilik Fonları Sermaye Piyasasına Kaynak Aktarımı Türkiye Üzerine Değerlendirmeler**, SPK yayınları, Ankara, 2000, s: 61-62

Genel kabul gören anlayışa göre sosyal güvenlik sistemleri üç başlık altında ele alınmaktadır³. Bunlar, devlet emeklilik sistemi, özel veya tamamlayıcı emeklilik sistemi ve bireysel emeklilik sistemidir.

Birinci ayak, devlete ait emeklilik sistemini ifade etmektedir. İkinci ve üçüncü ayakta yer alan emeklilik sistemi, devlete ait olan birinci ayağı tamamlamaktadır. Dünyada mevcut bu üç farklı ayağın, vergi kolaylıkları, hukuki çerçevenin biçimi gibi faktörlere göre uygulamaları ve ağırlıkları değişebilmektedir.

Birinci ayakta yer alan devlete ait emeklilik sisteminde, temel ve zorunlu devlet yardımları bulunmaktadır. Bu sistemin finansmanı, katılım usulüne göre sağlanmaktadır. Sisteme dahil olan kimseler, belirli bir katılım payı ödemekle yükümlü tutulmuşlardır. Emeklilere yapılacak ödemeler, devlet tarafından garanti edilmekte ve bunun idaresi kamu tüzel kişileri tarafından yapılmaktadır⁴. Emekli aylıkları önceden tespit edilen bir usulle sigorta mükellefiyeti getiren çalışma zamanları, mutlak bir enflasyon oranı ve aktüel bir ücret seviyesine bağlıdır. Devlete ait emeklilik sisteminde, nüfus eksiksiz bir şekilde kaydedilir, kuşaklar arasında ve içinde bir dayanışma sağlanır, belirli yaşlardaki kimselerin finansman problemleri engellenir, yaşlı fakirliği azalır, toplumsal refah yükselir, bir üye ülke ya da ülkeler arasında iş yeri değişikliği durumundaki mağduriyetler önlenir, enflasyon karşısında bir güvence sağlanır ve ortaya çıkan yatırım rizikoları önlenir⁵.

İkinci ayaktaki emeklilik sistemi, genel olarak çalışma ilişkisine veya belirli bir mesleğin icrasına bağlıdır. Bu emeklilik sistemi içinde üyelik, ilgili sektör, branş, mesleki zümre veya çalışan işçilere uygulanmakta, sosyal katılımcılar arasında veya çeşitli şartlar altında belirli bir branşta geçerli olan standartları ölçü alan bir sözleşmeye dayanmaktadır. Sermaye karşılama esasına göre işleyen bu sistemde işçi ve işveren tarafından gelecekte yapılacak emekli ödemeleri için belirli bir katılımla (prim) bir tasarruf birikimi oluşturulmaktadır. İkinci basamağın tamamlayıcı emeklilik sistemi, özel kuruluşlar tarafından yönetilmekte ve emekliler için belirlenen ödemeler, devlet tarafından garanti edilmemektedir. Bu sistemde çalışanların katılım payları, kazanç

³ Murat Şen ,Tekin Memiş; age s:72

⁴ A. Başar Ergün, **Likidite ve Özel Emeklilik Fonları**, Yüksek Lisans Tezi, MÜ, İstanbul, 2002, s:85

⁵ Murat Şen ,Tekin Memiş; age s:60

bağımlı olarak tespit edilmekte ve bu payların yarısı işveren diğer yarısı da işçiler tarafından ödenmektedir.

Burada sistemin dayandığı sermayenin karşılanması esnasından da bahsetmek gerekmektedir. Sistemde katılım payları (primler) ile emeklilere yapılan ödemeler arasında çok sıkı bir bağlantı bulunmaktadır. Emeklilere yapılan ödemeler bütün sermayenin verimliliğine bağlanmıştır. Fon hisselerine düşen verimlilik veya nemalandırma, sermayenin yatırım politikasına bağlıdır ve emeklilik ve ödemeler fon hisselerinin değerinin emeklilik başlangıcındaki yükselmesine göre yapılır. Bu sistem değişik şekillerde görünüm alabilmektedir.

Birincisi, bir işverenden bağımsız olarak bir emeklilik fonuna katılma veya ortak olma şeklindedir. Fonda biriken katılım aidatları toplanmakta ve ödemeler fon tarafından yapılmaktadır. Burada açık ve kapalı olarak isimlendirilen fon çeşitleri söz konusudur. Açık emeklilik fonu, farklı branşlardaki işverenler tarafından oluşturulan fonu ifade etmekte, kapalı emeklilik fonu ise aynı branşta bir veya birden fazla işveren tarafından kurulan fonu anlatmaktadır. Burada ya işveren tarafından belirli bir ödeme garantisi edilmekte veya ödemeler fonun verimliliğine bağlı tutulmaktadır.

İkincisi, grup hayat sigortasının yapılması şeklindedir. Katılım aidatları, önce bir hayat sigortası girişimcisine ödenmekte, daha sonra ise emeklilere yapılacak ödemeler bu hayat sigortacısı tarafından yerine getirilmektedir. Kural olarak emeklilere yapılacak ödemelere, hayat sigortası girişimcisi kefil olmaktadır⁶.

Üçüncüsü, bir yatırım fonunun hisselerinin satışı şeklindedir. Katılım aidatları, bir yatırım fonunda hisselerin kazanca için tutulmaktadır. Emeklilere yapılacak ödemeler hisse senetlerinin getirisine bağlıdır.

Dördüncüsü, emeklilik ihtiyatları şeklindedir. İşveren, emeklilere yapılacak ödemelerden sorumludur ve bilançosunun pasif kısmında bu ödemeler için bir karşılık ayırma yükümlülüğündedir.

Üçüncü ayak, birinci ve ikinci veya her iki ayağın birden tamamlayıcısı olarak kullanılmaktadır. Her ne kadar burada üyelik bir iş ilişkisi veya bir mesleğin icrasına

⁶ Y. Beyazıt Önal, **Türkiye’de Bireysel Özel Emeklilik Sistemi**, TÜGİAD, İstanbul, 2000, s: 35

bağlı olmasa da birçok noktada ikinci basamağın belirli katılım sistemi ile uyushmaktadır. Bu sistemde kişiler ferdi olarak ürünü sunanlarla genellikle de hayat sigortası şirketleri ile bir sözleşme yapmaktadırlar. Bu ferdi katılımlar (sigorta primleri) toplanmakta, şirket tarafından değerlendirilmekte ve oluşturulan fonlardan daha sonra sigortalıların emekli aylıkları ödenmektedir.

1.2. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Sosyal güvenlik sistemleri içinde bulunan ve ikinci ayakta yer alan devlete ait emeklilik sistemleri, sistemin zorunluluğu esası dolayısıyla diğerlerinden tamamen farklıdır. Bu nedenle burada, zorunluluğu bulunmayan ikinci ve üçüncü ayaklarda yer alan emeklilik sistemlerinin karşılaştırılmasına yer verilecektir.

İkinci ayakta yer alan emeklilik fonları ile üçüncü ayakta bulunan hayat sigortaları arasında bir dizi benzerlikler bulunmaktadır. Her ikisi de gelecekte finansal olarak güvence sağlamaktadır.

Emeklilik fonları ile hayat sigortalarında, uzun vadeli bir sermaye yatırımının varlığı, malvarlığı değerlerinin resmi ve yetkili bir makam tarafından yönetilmesi, büyük ölçüde tüketici menfaatlerine bağlılığın bulunması ve gereksiz risklerden kaçınmak için bir takım standartlar getirilmesi gibi benzerliklere karşılık bir takım farklılıkların olduğu da gözden kaçmamaktadır⁷.

Öncelikle emeklilik fonlarının ödeme mükellefiyeti hayat sigortalarından daha uzun sürelidir. Hayat sigortası sözleşmeleri, 8-12 yıl için akdedilirken, emeklilik sözleşmeleri 20-25 yıl veya daha fazla bir süre için karşılaştırılabilmektedir. Bu arka plan dolayısıyla emeklilik fonları, ödeme mükellefiyetlerini uzun vadeli mal varlığı değerleri ile güvence altına almalıdırlar. Bu sebeple de kural olarak hayat sigortacılarından daha yoğun olarak hisse senetleri veya taşınmazlara yatırım yapmaktadırlar.

⁷ A. Başar Ergün; age. s:56

Sonra hayat sigortası sözleşmelerinde, sözleşmenin süresinden önce feshi tehlikesi mevcuttur. Bu sebeple karşılıkların, beklenen veya beklenmeyen geri ödemelerin yapılabilmesi için çok çabuk likiditeye çevrilebilen malvarlığı değerleri veya kasa mevcutları şeklinde olmasını gerektirir. Buna karşılık emeklilik fonlarında belirlenen süreden önce bir ödemenin –nadir istisnalar hariç- yapılması mümkün değildir. Bir emeklilik fonundan diğerine bir emekli adayın geçişi iş değişikliği gibi zor şartlara bağlanmıştır ve bu devir çoğunlukla adayların zararınadır. Bu sebeple emeklilik fonlarının kısa vadeli likidite araçlarına daha az ihtiyacı bulunmaktadır⁸.

Yine tahvillerde de benzer bir durum söz konusudur. Hayat sigortası poliçenin güvencesine karşılık hayat sigortası şirketi çoğunlukla tahvil sunmaktadır. Bu bağlamda sigorta şirketi, bu çeşit tahviller için kısa vadeli likit malvarlığı değerlerini temin etmektedir. Emeklilik fonları, kısa vadeli ödemeleri söz konusu olmaması nedeniyle bu tür amaçlar için kısa vadeli likiditeye de ihtiyaç duymamaktadır.

Ayrıca hayat sigortacısının ödeme mükellefiyeti kural olarak belirlenmiştir; sözleşmenin yapılması sırasında sigorta bedeli de kararlaştırılmıştır⁹. Buna karşılık emeklilik fonlarında ödeme mükellefiyeti belirli bir artmaya, ücret veya maaş artımına bağlanmıştır.

Ve nihayet, belirli bir ödeme sistemi içinde işverenden bir garanti istenmektedir ve bu emekli aylığı garantisi her halükârda hedeflenen verimlilikten bağımsızdır. Fakat hayat sigortasında böyle bir garanti bulunmamaktadır.

2. TÜRKİYE'DEKİ SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ

2.1. Kapsamı

Kamu sosyal güvenlik kurumlarımız, işçiler için Sosyal Sigortalar Kurumu SSK (1945), memurlar için T.C. Emekli Sandığı (1949) ve bağımsız çalışanlar için Bağ-Kur (1971)'den ibarettir.

⁸ A. Başar Ergün; age. s:67

⁹ Murat Şen, Tekin Memiş; age. s:73

Bu kurumların yanı sıra bankalar, borsalar, ticaret ve sanayi odaları ile bunların birliklerine ait yardımlaşma sandıkları vardır¹⁰. Ayrıca OYAK gibi ek sosyal güvenlik sağlamaya yönelik kurumlar da bulunmaktadır¹¹.

SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur' un finansmanı prim biriktirme yöntemine dayanmaktadır. Ayrıca dengesizlikler nedeniyle biriken fonlar erimiş ve 1990'lardan itibaren sistemin finansmanı fiilen dağıtım yöntemine dönüşmüştür¹². Bunun yanı sıra sosyal güvenlik kurumlarımızın "aktüer kadroları" nın olmaması ilginç bir durum oluşturmaktadır. Son olarak SSK'nın aktüerya dairesi 1982 yılında kapatılmıştır. Bütün bunları, sosyal güvenlik sistemimizde sigorta matematiğine hiç önem verilmediğinin bir göstergesi olarak almak mümkündür.

SSK, iş kazası ve meslek hastalığı, hastalık, analık, malullük, yaşlılık, ölüm ve işsizlik sigortalarından oluşan yedi riske karşı koruma sağlarken, Emekli Sandığı kapsamında analık, Bağ-Kur kapsamında ise iş kazası ve meslek hastalığı ile analık sigortaları mevcut değildir.

Sosyal güvenlik sistemimizde var olan sorunlar, birçok açıdan gelişmekte olan ülkelerin sorunlarıyla benzerlikler göstermektedir. Devletin Emekli Sandığı'na işveren statüsüyle prim ödemek dışında, sosyal güvenlik sistemine katkısı ancak 1992 yılından itibaren başlamış ve 1994 yılından itibaren de giderek artmıştır¹³.

Sosyal sigorta sistemini aktüeryal dengeleri dikkate alarak sürdürülebilir bir yapıya kavuşturmak ve mevcut sorunları çözümlenmek amacıyla, 1999 yılı Eylül ayında 4447 Sayılı Yasa yürürlüğe girmiştir¹⁴. Yasa ile belirli bir geçiş çerçevesinde, halihazırda sisteme dahil olanlar için emeklilik yaşı, kadınlarda 52'ye, erkeklerde 56'ya, sisteme yeni girenler için erkeklerde 60'a, kadınlarda ise 58'e yükseltilmiştir. Emekliliğe hak kazanabilmek için gerekli asgari prim ödeme süresi artırılmış, ortalama emekli aylığı bağlama oranı aşağı çekilmiş, emekli aylığının hesaplanmasındaki referans

¹⁰ Aziz Ören, **Türk Sigortacılığının Geliştirilmesi Semineri**, İTO Yayınları, Yayın no:8, İstanbul, 2000

¹¹ Mehmet Şükrü Tekbaş, **Banka Ve Sigorta Sektörü İle Aracı Kurumların Sermaye Piyasasındaki Etkinlikleri Sempozyumu**, M.Ü. Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü Yayınları, 1991, s: 10

¹² **Türk Sigorta Sektörünün Son 10 Yılı**, İKV Yayınları, İstanbul, 2001, s: 3

¹³ Murat Şen, Tekin Memiş; age. s:48

¹⁴ T.C. Başbakanlık Sigorta Denetleme Kurulu, **Türkiye'de Sigortacılık Faaliyetleri Hakkında Yıllık Raporlar**, DPT, Ankara, 2000

dönemi tüm çalışma hayatı olarak belirlenmiş, SSK ve Bağ-Kur' da emekli maaşı artışı tüketici fiyat endeksine bağlanmış ve prime esas kazancın tavanı yükseltilmiştir.

Tablo 1: Sosyal Sigorta Programlarının Kapsadığı Nüfus (bin kişi)

KURULUŞLAR	1998	1999	2000
I.Emekli Sandığı Toplamı	9.244	9.493	9.766
1.Aktif Sigortalılar	2.072	2.118	2.164
2.Aylık Alanlar	1.173	1.257	1.297
3.Bağımlılar	5.999	6.118	6.305
4.Aktif Sig./Pasif Sig. (1)/(2)	1,77	1,69	1,67
5.Bağımlılık Oranı (3+2)/(1)	3,46	3,48	3,51
II.Sosyal Sigortalar Kurumu Toplamı	31.743	32.811	34.140
1.Aktif Sigortalılar	5.323	5.031	5.283
2.İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	910	901	844
3.Tarımdaki Aktif Sigortalılar	228	194	185
4.Aylık Alanlar	2.931	3.149	3.340
5.Bağımlılar	22.350	23.536	24.488
6.Aktif Sig./Pasif Sig. (1+2+3)/(4)	2,20	1,95	1,89
7.Bağımlılık Oranı (5+4)/(3+2+1)	3,91	4,36	4,41
III.Bağ-Kur Toplamı	13.220	13.900	15.036
1.Aktif Sigortalılar	1.911	1.940	2.173
2.İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	201	264	264
3.Tarımdaki Aktif Sigortalılar	797	861	876
4.Aylık Alanlar	1.105	1.180	1.277
5.Bağımlılar	9.207	9.656	10.446

6.Aktif Sig./Pasif Sig. (1+2+3)/(4)	2,63	2,60	2,59
7.Bağımlılık Oranı (5+4)/(3+2+1)	3,55	3,54	3,54
IV.Özel Sandıklar Toplamı	318	333	271
1.Aktif Sigortalılar	78	79	78
2.Aylık Alanlar	66	69	71
3.Bağımlılar	175	185	121
4.Aktif Sig./Pasif Sig. (1)/(2)	1,18	1,14	1,10
5.Bağımlılık Oranı (3+2)/(1)	3,10	3,22	2,45
V.Genel Toplam	54.525	56.537	59.213
1.Aktif Sigortalılar	9.384	9.167	9.698
2.İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	1.111	1.166	1.108
3.Tarımdaki Aktif Sigortalılar	1.025	1.055	1.061
4.Aylık Alanlar	5.274	5.655	5.986
5.Bağımlılar	37.731	39.494	41.360
6.Aktif Sig./Pasif Sig. (1+2+3)/(4)	2,18	2,01	1,98
7.Bağımlılık Oranı (5+4)/(3+2+1)	3,73	3,96	3,99
VI.Sağlık Hizmetleri Bakımından Sosyal Sigortalar Kapsamı	51.585	53.625	56.487
VII.Genel Nüfus Toplamı	65.531	66.784	68.036
VIII.Sigortalı Nüfus Oranı (%)	83,2	84,7	87,0
IX.Sağlık Sigortası Kapsamındaki Nüfus Oranı (%)	78,7	80,3	83,0

Kaynak: Emekli Sandığı, SSK, Bağ-Kur, DPT (2000)

2.2. Sorunları

Bilindiği üzere, sosyal güvenlik sistemlerinin temelinde bugünün gençlerinin bugünün yaşlılarını ve hastalarını, yarının gençlerinin yarının yaşlılarını ve hastalarını finanse etmesi yani genç ve sağlıklı çalışanlardan yaşlılara bir gelir transferi düşüncesi

yatmaktadır. Böylesi bir transfer yapılanması ise sosyal güvenlik primlerinin tutarına, fonların yönetimine ve nüfusun yapısına son derece duyarlıdır.

Sosyal güvenlik alanında primlerin yüksek olması, finansmanı kolaylaştırır gibi gözükse de, nispi emek-sermaye maliyeti dengesini emek açısından bozmakta, işgücü maliyetini yükselterek, yeni yatırımları engellemekte, kaçak istihdama neden olabilmektedir. Bunun yanında primlerin miktarının sosyal riskleri karşılamak konusundaki yetersizliği de özellikle sağlık sigortaları açısından sıkça dile getirilmektedir¹⁵. Sosyal güvenlik primlerinin tahsilatında karşılaşılan sorunlar ise, hem finansmanı güçleştirmekte, hem de sosyal güvenlik kurumlarının mali dengesini bozarak, bunlara yeni mali külfetler getirmektedir¹⁶.

Bunun yanı sıra toplanan fonların işletilmesi de finansman güçlüklerinin bir başka yönünü oluşturmaktadır. Fon yönetimi, teknik ve uzmanlık isteyen bir konudur.

Sağlık ve yaşlılık sigortaları gibi nüfusun yapısına duyarlı sigortalarda nüfusun genç olması daha az sağlık sorunu ortaya çıkarmakta, yaşlılık sigortalarından yapılacak ödemeleri ve bağlanacak gelirleri daha düşük bir seviyede tutmaktadır¹⁷. Nüfusun yaşlanması ile de ortaya birtakım sorunlar çıkabilecektir. Aktif-pasif sigortalı dengesini bozan bu gelişim, finansmanı da güçleştirmektedir. Prim-yardım ya da ödeme-gelir oranı, mevcut sosyal güvenlik sistemlerinde bir emekliye (pasif sigortalı) düşen aktif sigortalı sayısına son derece duyarlıdır. Eğer insanlar uzun yaşarsa, her aktif sigortalıya daha çok pasif sigortalı düşer, doğum oranı düşerse, her emekli için daha az aktif sigortalı sisteme katılır. İnsanlığın gelişimi ise yaşam süresinin uzaması ve doğum oranının düşmesi yönündedir. Tüm bu demografik gelişimin sistemin finansmanını güçleştireceği ise açıktır¹⁸.

Sosyal güvenlikle yaşanan kriz sadece ülkemize özgü bir sorun değildir. Gelişmekte olanından tutun da gelişmişine kadar hemen hemen tüm ülkelerde büyük küçük bir kriz yaşanmaktadır. Krizin nedenleri her ülkede aynı değildir.

¹⁵ G. Şebnem Duman, **Türk Sigorta Sektöründe Boş Kapasiteler Ve Ekonomik Kayıplar**, İstanbul ,1999,s:18

¹⁶ G. Şebnem Duman; age. s: 21

¹⁷ Ufuk Aydın, **Sosyal Güvenliğin Sorunlarının Çözümünde Özel Sigortalar**, Doktora Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enst., Eskişehir, 1996, s: 70

¹⁸ Şenol Serkan Şentürk, **Özel Emeklilik Programları Tanım Ve Türleri**, Reasürör, Temmuz 2000, s:37

Bu konuda gelişmiş olan ülkelerle gelişmekte olan ülkeler birbirinden az çok farklılık gösterirler. Gelişmiş ülkelerde sosyal refah devleti anayasasının sonucu aylık ve ödemelerdeki hızlı artışlar, nüfusun yaşlanması, doğumların azalması, sürekli ve yüksek oranlı işsizlik, sağlık hizmetlerinin maliyetindeki artışlar ve aile yapısındaki değişiklikler sosyal güvenlik sistemlerinin finansman yükünü arttırmış bunlar da sistemi krize sürüklemiştir¹⁹.

Gelişmekte olan ülkelerde bugün gelinen durum, gelişmiş ülkelere göre bazı farklılıklar taşımaktadır. 1950'lerde sosyal güvenlik sistemine sahip ülke sayısı 50'den az iken bugün bu sayı 150'ye yaklaşmış, ancak kantite artışı kaliteyi getirmemiş, bu ülkelerin bir çoğunda yetersiz kalmıştır²⁰.

Gelişmekte olan ülkelerde ise sosyal güvenliğe tahsis edilen ekonomik kaynaklar yetersizdir. Nitekim gelişmiş ülkelerde GSYİH' nin % 20-35'i sosyal güvenlik harcamalarına tahsis edilebilirken bu oran gelişmekte olan ülkelerde 2-17 arasında değişmektedir. Eski sosyalist bloka dahil olan ülkelerde bu oran % 17-19'a çıkabilmektedir.

Türkiye'de ise bu oran ancak % 4.9'dur. sağlık harcamaları ile birlikte bu oran GSYİH' nin % 9.2'sine denktir. Sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınan nüfus ve sosyal riskler yetersizdir. Kayıt dışı ekonomi ve istihdam yaygındır.

Sağlanan sosyal güvenlik garantisinin seviyesi düşüktür. Nihayet, bir çoğunda yaşanan yüksek oranlı enflasyon fonları eritmekte, sağlıklı finansal kararlar alınmasını güçleştirmektedir. Takriben 14 yıllık prim ödeme karşılığında uzun yıllar Türkiye'de ortalama 25 yıllık emekli aylığı alma imkanı sağlanması, Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin çöküşündeki önemli nedenlerin başında gelmektedir. Sistemin istisnalarla yoğun olarak delinmesi gibi menfi gelişmeler, onun çöküşten kurtulmasını imkansız kılmaktadır.

Unutulmamalıdır ki, ister kamu kesiminin isterse özel kesimin elinde olsun sosyal güvenlik kuruluşları ve bu bağlamda da özel emeklilik fonları, kamu hizmeti

¹⁹ Şenol Serkan Şentürk; age. s:37

²⁰ Colin Gillion- A. Bonilla, **Şili'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Özelleştirilmesi**, (Çeviri Yıldırım Koç), Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Ankara, Nisan 1993, s:154

görmektedir. Elbette ki devletin desteği büyük önem arz etmektedir. Ancak daha da önemlisi bu kurumların özerk yapılarını koruyabilmelerine olanak tanınmasının kaçınılmazlığıdır. Bugünün emeklilik fonlarının önemli bir bölümü, kamu finansmanında kullanılmaktadır²¹.

Günümüzde tüm dünyada mevcut sosyal güvenlik sistemleri ekonomik ve sosyal açılardan ciddi sorunlar yaşamaktadır. Demografik yapının emekli sayısının artışı yönünde değişmesi sosyal güvenlik kurumlarının finansal yapılarının hızlı bir şekilde bozulmasına yol açmakta, bu da bu kurumlara verilen görevleri etkili ve verimli şekilde yerine getirmelerine engel olmaktadır²². Bunun yanı sıra sosyal güvenlik sistemlerindeki sorunlar bütçeden kendilerine fon aktarılması nedeniyle bütçe açıklarına, bu da faizlerin yükselmesine yol açmakta; dolayısıyla da büyümenin yavaşlamasına neden olmaktadır.

Ülkemizde sosyal güvenlik kurumlarının içine düştükleri kötü duruma yol açan bazı nedenler şu şekilde sıralanabilir:

Ülkemizde sosyal güvenlik tartışmasının nedenleri arasında, bütçe açıklıkları içinde sosyal güvenlik açıklarının payının % 30-35'lerde olması görülmektedir. Aynı zamanda sistemin temel sorunları arasında, sosyal güvenlik sisteminden özellikle SSK'dan ayrılanların yerine aynı oranda girişlerin olmaması ve bunun sonucunda emeklilerin çalışanlara oranının 6'lardan 21'lere düşmesi de bulunmaktadır. Bu da, bir emeklinin sosyal güvenlik ödemelerinin iki çalışanın sırtında olması demektir. Yaygın ve geçerli görüş 7 aktif sigortalının bir emekliyi finanse ettiği sistemin en sağlıklı olduğu, 4 aktif sigortalının bir emekliyi finanse ettiği sistemlerde alarm zilleri çaldığı şeklindedir²³.

²¹ Deniz Derelioğlu, **Türkiye'de Özel Emeklilik Fonu Uygulamaları**, TÜGİAD Yayınları, İstanbul, 2000, s:23

²² Çağatay Ergenekon, **Emekliliğin Finansmanı**, TÜGİAD Yayınları, İstanbul, 2000, s:51

²³ Şenol Serkan Şentürk; age. s:37

Yine, ülkemizde de sosyal güvenlik fonlarının yasal düzenlemeler çerçevesinde tahvil ve hisse senetlerine yatırılması öngörülmektedir²⁴. Fakat çalışanların kesilen primlerden oluşan fonların sembolik bir faizle Ziraat Bankası ve Eximbank tahvillerine veya düşük faizli Devlet İç Borçlanma Senetlerine yatırılması, sosyal güvenlik kurumlarının zarar etmesi sonucunu doğurmaktadır²⁵.

Ayrıca işçi ve işveren tarafından ödenen sigorta primleri toplamının ücretlerin % 33,5-%40 arasında olması, işverenlerin sigortalı işçi çalıştırmamasına neden olmaktadır. Türkiye bu yüksek oranla Avrupa ülkeleri arasında birinci sıradadır.

SSK'nın prim alacaklarını tahsil etmekte zorlaması ve hükümetlerin kamu ve özel sektör kuruluşlarının borçlarına sık sık af getirmeleri SSK'nın prim gelirlerini düşürmektedir. 4447 Sayılı Yasa ile önemli düzenlemeler getirilmiş olmakla birlikte, sosyal sigorta kuruluşlarının çağdaş sigortacılık ilkelerine göre yeniden yapılandırılması süreci tamamlanmamıştır. Sosyal sigortalar kuruluşları arasında sigorta programları açısından önemli farklılıklar devam etmektedir.

Bazı kamu ve özel şirketler tarafından kurulan munzam sosyal güvenlik sandıklarında; hukuki alt yapı, istatistikî bilgi eksikliği, denetim yetersizliği ve vergi konularında sorunlar giderilememiştir.

Sayıdığımız bu sebeplerin ortadan kaldırılması ve sosyal güvenlik sisteminin yeniden sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için çeşitli çözüm alternatifleri getirilmektedir. Bunlardan birincisi dağıtım esasına göre devlet tarafından yönetilen sistemin rehabilite edilerek sorunlarından arındırılmasına öncelik vermek; ikincisi de fonlama sistemine göre işleyen ve özel sektör tarafından yönetilen özel emeklilik programları kurmaktır.

²⁴ Murat Şen, Tekin Memiş; age. s:89

²⁵ Çağatay Ergenekon; age. s:58

SSK'da aktif sigortalıların yaklaşık % 35'i için prime esas kazancın alt sınırından prim ödenmektedir. Prime esas kazancın üst sınırı üzerinden çalıştığı beyan edilen işçilerin tüm sigortalılar içindeki payı ise yaklaşık % 15'tir.

Prim tahsilat oranı düşüktür. Kurumlar arasında yönetim şekli, aylığa veya hizmete hak kazanma şartları, ödenen aylıkların miktar ve süresi bakımından ciddi farklılıklar vardır. Norm ve standart birliği yoktur. Devlet her yıl sosyal güvenlik kurumlarının bütçe açıklarını kapatmaz ise emekli aylıkları ödenemez hale gelmiştir. Bu yetmiyormuş gibi sosyal güvenlik aylıkları çok düşük, özellikle sağlık hizmetleri yetersiz ve kalitesizdir. Nüfusun % 23,6'sı devletin sağlık hizmetlerinden yararlanamamaktadır.

2.3. Sorunlara Çözüm Arayışları

Sosyal güvenlik sisteminde yaşanan sorunlara ulusal ve uluslar arası düzeyde kurum ve kuruluşlarca çözüm önerileri getirilmektedir. Burada bunlardan en önemli ve en ilgi çekicilerine değinilecektir.

Uluslar arası Çalışma Örgütü tarafından gerçekleştirilen "Sosyal Güvenlik ve Sağlık Reform Projesi (Ankara 1996)"ne göre sistemin bu haliyle devam ettirilmesinin mümkün olamayacağı gerçeğinden hareketle, şu reformlar düşünülmektedir²⁶.

Birinci model olarak, mevcut sistemin yeniden yapılandırılarak devamı üzerinde durulmaktadır; sigortalının yaşam boyu geliri hesaplanarak emeklilik geliri hesap edilmektedir.

İkinci model, Şili modeline yakın bir modeldir ve kurumsal yapıda ciddi değişiklikleri gerektirmektedir. Ayrıtlıklar arasında önemli farklar da oluşturacaktır.

Üçüncü model, iki ayaklıdır. Şu an uygulanan SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur birinci ayağı oluşturmakta; zorunlu bireysel tasarruf sistemi ise ikinci ayağı teşkil etmektedir.

²⁶ T.C. Başbakanlık Sigorta Denetleme Kurulu; age. s: 55

Dördüncü model de, gönüllü bireysel tasarruf sistemi üzerinde oturmaktadır. Bu model özel sigortacılığın sosyal güvenlik sistemi içinde önemli bir role sahip olmasını da görmüş bulunmaktadır.

TÜSİAD tarafından hazırlanan "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma: Sorunlar, Reform ihtiyacı, Arayışlar, Çözüm Önerileri (İstanbul, Ekim 1997)" isimli çalışma ile şu reformlar önerilmektedir²⁷.

Öncelikle politik etkilerin en aza indirilmesi; kişisel sorumluluk ve inisiyatifi ön plana çıkaracak iki ayaklı bir sosyal güvenlik sistemi, "zorunlu tasarruf hesabı" olarak yapılan kesintilerin aşamalı olarak bireysel hesaplara aktarılması, toplanan fonların sermaye piyasasında değerlendirilmesi; devletin de sisteme prim ödeyerek katılması; makul bir süre sonunda sosyal güvenlik sistemi açıklarının kabul edilebilir bir seviyeye indirilmesi düşünülmektedir.

2.3.1. Mevcut Sistemin İyileştirilmesi

Türk sosyal güvenlik sisteminin rehabilitasyonu konusunda işçi ve işveren kesiminin görüşlerinin farklılığı yanı sıra doktrinde de bir görüş birliği sağlanabilmiş değildir. Sosyal sigorta kuruluşlarının yeniden yapılanması konusunda doktrinde ileri sürülen görüşler, esas olarak, kurumlara yapısal özerkliğin kazandırılması üzerinde durmaktadır. Nitekim sorunların çözümünde ilk olarak, sosyal sigorta kurumlarının yönetiminin özerkleştirilmesi gereği belirtilmektedir²⁸. Bu bağlamda SSK, özerk ve demokratik bir yapıya kavuşturulmalıdır. Devlet sadece denetim fonksiyonunu üstlenmeli, sağlık ve sigortacılık hizmetleri, dünyadaki sosyal sigortacılık kurallarının uygulanmasıyla, rekabete açık duruma getirilmelidir. Yeniden yapılanmada oluşacak model konusunda, tam bir görüş birliği de yoktur. Nitekim, tek çatı ilkesinin uygulanması gereği görüşüne karşılık; sosyal sigorta kurumlarının tek çatı altında toplanmasının kesinlikle bir çözüm olmadığı ve söz konusu ilkenin ülkemizde uygulanmasının mevcut durumu daha da karmaşık hale getirmekten başka bir işe yaramayıp, esas problemin yönetim yapısından kaynaklandığını savunan görüşle de karşılaşılmaktadır²⁹.

²⁷ Murat Şen, Memiş; age. s:98

²⁸ Ali Nazım Sözer, **Sosyal Sigortalar Kurumlarında Yeniden Yapılanma**, Çimento İşveren, Mayıs 1994, s:3

²⁹ Yusuf Alper, **Sosyal Güvenlik Sisteminde Kriz Ve Reform İhtiyacı**, Çimento İşveren, Şubat 1996, s:5

Bu yapısal problemlere sosyal güvenlik finansmanı örnek olarak verilebilir. Günümüzde sosyal güvenliğin yükünün önemli bir kısmını taşıyan sigortalılar belirli bir süre prim ödemekle ve daha sonra ileriki bir tarihte emekli olarak bir gelir elde etmeyi ummaktadırlar. Ancak bu gelire ne zaman ulaşacaklarını kendileri değil, yasalar belirlemektedir. İşte gelirin elde edileceği bu zaman kesimi, finansmanı önemli ölçüde etkilemektedir.

ABD'de 1940 yılında yani sosyal güvenliğin kurulduğu yıllarda yaşam beklentisi 64 yıl iken, bugün 75 yıldır. Yüzyılın başında nüfus artış hızı % 3.56 iken bugün % 2'dir. Avrupa ülkelerinde de yaşanan benzer durumun anlamı, nüfusun yaşlanmasıdır. Bunun ise finansmanı güçleştireceği açıktır. Çözüm yolu olarak primlerin arttırılması, yardımların azaltılması veya emeklilik yaşının yükseltilmesinin benimsenmesi halinde ise bunun sosyal güvenlik amacına aykırı olacağı rahatlıkla ileri sürülebilecektir³⁰.

2.3.2. Sosyal Güvenlik Sisteminin Özelleştirilmesi

2.3.2.1. Özelleştirme Nedenleri

Sosyal güvenlik sisteminin işletilmesinde devletin yüklendiği sorumluluğu başarılı bir şekilde yerine getirmemiş olduğu genellikle üzerinde uzlaşılan bir gerçektir. Gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenlik kurumları yasal olarak özerk statüde olmalarına karşın, pratikte hiçbir zaman kanunun etki sahası dışına çıkamamışlardır. Sosyal güvenlik kurumlarını kamunun etkisinden kurtarmanın en etkin yollarından biri olarak özelleştirme gösterilmektedir. 1980 sonrası bireyi ön plana çıkaran görüşlerin sosyal güvenlik alanındaki bu yeni gelişimi etkilediği de bir gerçektir³¹. Bilindiği gibi, özelleştirme, sosyal devlet ilkesinden belirli bir ölçüde uzaklaşmayı da beraberinde getirmektedir. Bu anlamda sosyal güvenliğin özelleştirilmesi de, sosyal devletin sosyal güvenliğin sağlanması ödevini tamamen ya da kısmen özel sektöre devretmesidir. Özelleştirme uygulamasından sonra devlet bu alanda yönetim fonksiyonunu terk edip; genellikle bir denetim fonksiyonunu üstlenmektedir.

Genellikle finansmanı en zor olan yaşlılık sigortalarını esas alan ve kısmen de sağlık sigortalarını esas alan ve kısmen de sağlık sigortalarını kapsayabilen sosyal

³⁰ James L. Athearn, **Risk And Insurance**, 7. ed. International Editions, 1998, s:102

³¹ A. Başar Ergün; age. s: 94

güvenlik alanındaki özelleştirme, öncelikle finansman güçlükleri nedeniyle tercih edilmektedir³². Öte yandan özelleştirmeye, sosyal güvenliğin örgütlenmesinden kaynaklanan ve çoğunlukla sisteme siyasi etkileri mümkün kılan yapılanma nedeniyle de başvurulmaktadır. Siyasi nedenlerle fonlar, emeklilerin yararına kullanılmak yerine, sosyal güvenlik ile ilgisi bulunmayan alanlarda kullanılmaktadır. Siyasetçilerin sosyal güvenliği hazır bir kaynak olarak görmeleri ve bu kaynaktan vazgeçmeye yanaşmamaları, mevcut sistemin işleyişini güçleştirmektedir. Yine, siyasal amaçlarla emekli aylıklarının arttırılması, ek istihdam yaratmak bahanesi ile emekli yasası, ek istihdam yaratmak bahanesi ile oynanması, kurum yöneticilerinin siyasal sebeplerle görevden alınması, sosyal güvenliğe yönelik siyasal etkilerin yaygın uygulamaları arasında yer almaktadır³³.

Tüm bunlar yanında, devlet örgütünün merkezîyetçiliğinden kaynaklanan özerklik sonuç ve bürokrasi de, siyasal etkenlerle birleşmektedir. Bu durum, mevcut yapılanmanın bugün olduğu gibi gelecekte de sosyal güvenlik ile siyaset ve siyasetçiler arasındaki sorunlu ilişkinin devam edeceği şeklinde yorumlanabilir.

Bir sosyal güvenlik sisteminin özelleştirilmesini sırasıyla, maaşlardan kesilen sosyal güvenlik vergileri ile eski sosyal güvenlik sistemi faydalarının aşamalı olarak kaldırılması, özel emeklilik fonlarına katkı toplama yetkisi verilmesi ve geçiş aşamasında eski sistemin finansmanının sağlanması oluşturmaktadır. Gerekli düzenlemeler yapılmadan ve alt yapısı hazırlanmadan özel sosyal güvenlik sisteminin başarılı olamayacağını da burada belirtmek gerekir.

Sosyal güvenlik sistemimizin özelleştirilmesine yönelik olumsuzluklar, işletme maliyetinin yüksek olması ile kamu sisteminden özele geçmenin bir maliyetinin bulunmasıdır. Ancak bu sorunlar aşılabilecek sorunlar olup, üzerinde durulması gereken asıl önemli sorun, sosyal hukuk devletinde, devletin sosyal güvenlik sisteminden tamamen el çekip çekmemesidir. Kaldı ki, Türkiye'de işçi kesimini temsil eden kuruluşlar, sosyal güvenlik kuruluşlarının özelleştirilip tasfiye edilemeyeceği

³²Çağatay Ergenekon; age s:61

³³ **Türk Sigorta Sektörünün Son 10 Yılı**, İKV Yayınları, s: 8

³⁴ Rıdvan Budak, **Sosyal Güvenli Reformu Tek Başına Ele Alnamaz**, Görüş, Kasım 1997, s:14

görüştünderler³⁴. Buna karşılık, işveren kesiminin düşüncesi ise, sosyal güvenlik alanında tam anlamıyla bir özelleştirme yerine özel sigortacılığın, sosyal güvenliğe ek ve tamamlayıcı olarak çalışması gerektiği yönündedir.

2.3.2.2. Özelleştirme Uygulamaları

Sosyal güvenlikle özelleştirme uygulamaları, asıl olarak bu uygulamalara yol açan sebeplere bir tepki niteliği taşımaktadır. Yeni sistemler, temelde, önceki kamusal sistemlerin yarattığı sorunları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.

Çeşitli ülke uygulamalarının ortak noktaları ile, ABD'de sosyal güvenliğin özelleştirilmesi çalışmaları incelendiğinde özelleştirmenin temel ilkeleri şu şekilde sıralanabilir:

- i. Özelleştirme ekonomik etkinliği arttıracak şekilde yapılmalıdır.
 - ii. Özelleştirme uygulamasına ani ve çabuk bir geçiş sağlanmalıdır. Uygulama ne kadar geciktirilirse çözüm o ölçüde dramatik olacaktır.
 - iii. Özelleştirmede güncel yaşam beklentileri ve çalışma yaşamında kalma ortalamaları dikkate alınmalıdır.
 - iv. Özelleştirme sonrası, sosyal güvenlik fonlarının en az yarısı gerçek yatırımlara yönetilmeli ve sigortalı bunları kontrol edebilmelidir.
 - v. Özelleştirme sonrası, eşit ödeme yapanlara eşit yardımlar sağlanacaktır.
 - vi. Özelleştirme ile prim artışına gidilmemelidir.
 - vii. Özelleştirme ile, sigortalıya birden çok emeklilik fonu arasında tercih imkanı sağlanmalı, emeklilik hesabının bir fondan diğerine nakledilmesi mümkün kılınmalıdır. Sigortalılara emeklilik hesapları üzerinde mülkiyet hakkı benzeri haklar tanınmalıdır.
 - viii. Özelleştirme ile oluşturulacak fon kuruluşları arasında rekabet ortamı yaratılmalıdır.
-

ix. Özelleştirme ile mevcut "pay as you go" sistemi yerine, bireysel inisiyatifi ve bireysel emeklilik hesaplarını esas alan bir sistem oluşturulmalıdır.

x. Devletin böyle bir sistemde sadece denetim yetkisi bulunmalıdır³⁵.

Görüldüğü üzere, sosyal güvenlikle özelleştirme genel olarak, sosyal güvenliğin temel felsefesini yansıtan toplumsal dayanışmadan az ya da çok uzaklaşarak, bireysel inisiyatifi ön plana çıkarmaktadır. Öte yandan, özelleştirme, sosyal dayanışmanın bir uzantısı olan sosyal amaç yerine, bireysel hesaplara dayalı fazların verimli ve etkin kullanılması, hatta zaman zaman kâr olgusunu da içermektedir.

Özelleştirme, çoğunlukla sosyal güvenliğin, finansmanı en zor dalı olan yaşlılık sigortalarını esas almakla kısmen sağlık sigortalarını da kapsayabilmektedir. Genel olarak, diğer sigorta kollarında önemli bir özelleştirme uygulamasına rastlanmamakta, bu sigorta kolları açısından, olsa olsa yararlanma koşullarının ağırlaştırıldığı görülmektedir.

Dünyada sosyal güvenlik sistemini özelleştiren ilk ülke Şili olmuştur. Şili uygulamasında da yaşlılık sigortası esas olmak üzere uzun dönem sigorta kolları özelleştirilmiştir. Şili uygulamasını ise birçok Güney Amerika ülkesi izlemiş, sistem ABD'de de yoğun tartışmalara yol açmıştır. Buna karşılık Avrupa da farklı bir gelişim süreci gözlenmiştir³⁶.

ABD'de sosyal güvenliğin özelleştirilmesi yönünde çeşitli örgütsel faaliyetler bulunmakta, bunlar kamuoyunu önemli ölçüde etkilemektedirler. Belirtilen örgütler özelleştirme gereksinimlerine ilişkin planlarında devletin böyle bir alanda yer almasının yersiz olduğunu, sistemin eskidiğini ve çağdaşlaşması gerektiğini, bu konuda bireysel inisiyatifin çağın bir gereği olduğunu ve özel sektörün sosyal güvenlik programlarında kamu sektöründen çok daha başarılı olacağını belirtmektedirler. ABD'de sosyal güvenlik sisteminin özelleştirilmesi ile ilgili önerilerde ise Şili sisteminin esas alındığı ve genellikle devletin minimum geliri garanti ettiği görülmektedir. Devletin garanti ettiği bu seviyenin üzerinde ise özel fonlar ve fon kuruluşlarından yararlanılması planlanmaktadır. Devletin garanti ettiği bu seviyenin üzerinde ise özel fonlar ve fon

³⁵ Murat Şen, Tekin Memiş; age s:101

³⁶ Murat Şen, Tekin Memiş; age s:105

kuruluşlarından yararlanılması planlanmaktadır. ABD'de özel emeklilik fonları emekli kişiler için başlıca gelir kaynağıdır. ABD'de sağlık sigortası zorunlu değildir ama yaşlılık sigortası zorunludur³⁷.

Avrupa ülkelerinde de, gerek kıtanın yerleşik kültürü, gerek güçlü ekonomileri ve gerekse demokrasi gelenekleri sebebiyle Güney Amerika benzeri radikal çözümler yerine, sosyal güvenlik fikrinin temel ilkelerine aykırı düşmeyecek, buna karşılık sistemleri rahatlatarak önlemlere başvurmayı tercih etmektedirler³⁸.

2.3.2.3. Ülkemizde Özelleştirme Eğilimleri

Ülkemizde, özellikle 1980'lerin sonlarına sosyal güvenlik kuruluşlarının finansal sorunlar içine girmesi yeni arayışlara yol açmıştır. Bunlar arasında özelleştirme de önemli bir yer tutmaktadır. Ancak sosyal taraflar ve öğretinin sonuna yaklaşımı ve çözüm önerileri birbirinden farklı nitelikler taşımaktadır.

İşçi kuruluşları temsilcileri, sosyal güvenlik kuruluşlarının özelleştirilip, tasfiye edilemeyeceği görüşündedirler³⁹. Hatta, işçi kesiminin, özelleştirme konusundaki görüşleri dikkate almadığı ve sosyal güvenlik kuruluşlarını, tüm eleştirilere rağmen, yine de sahiplendiği görülmektedir. İşveren kesiminde ise farklı görüşlerin ileri sürüldüğünü söylemek mümkündür. Örneğin, TOBB' un 1993'te hazırladığı sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda, sosyal güvenliğin sorunlarının çözümünde mevcut sosyal sigorta modelinin korunması, kurumlar arasında norm ve standart birliğinin sağlanması, kurumların özerk bir yapıya kavuşturularak tek çatı altında toplanmasından bahsedilmiştir⁴⁰. Özelleştirme ile ilgili olarak da, zorunlu ve tamamlayıcı özel emeklilik sisteminin desteklenmesi önerilmiş, çalışanlardan alınan zorunlu tasarruf kesintilerinin tamamlayıcı programlara aktarılabilmesi belirtilmiştir.

TİSK'in yaklaşımı da TOBB'den çok uzak görünmemektedir. Gerek bu örgütün üst yöneticileri ve gerekse yayınları, özetle "sosyal güvenliğin üzerinde bir korumanın özel programlarından ve şirketlerden beklendiğini, ancak bu trendin bir özelleştirmeden

³⁷ James L. Athearn; age s:105

³⁸ James L. Athearn; age s:112

³⁹ Tankut Centel, **Sosyal Güvenlikte Yapısal Değişim, Avrupa/Türkiye Karşılaştırması**, İstanbul , 1997, s:24

⁴⁰ Murat Şen, Tekin Memiş; age s:112

çok özel yönetime ya da özele takviye etme şeklinde algılanması gerektiğinin" fikrini savunmaktadır⁴¹.

TÜSİAD tarafından 1996'da yayınlanan "Emekli ve Mutlu" isimli raporda ise biraz daha ileri gidilerek "sosyal güvenlik içinde sisteme dahil olan devlet kuruluşları yanında, rekabetçi bir anlayış çerçevesinde özel sandık ve sigorta şirketlerinin bulunması gerektiği, devlet ağırlıklı sosyal güvenlik sisteminden, özel kesimin de yer aldığı rekabetçi bir yapıya geçiş konusunda çözümler üretilme zorunluluğu"ndan bahsedilmektedir.

Tüm bunların bir bütün olarak değerlendirilmesinden elde edilen sonuç ise, işveren kesiminin, sosyal güvenlik alanında tam anlamıyla bir özelleştirme yerine, özel sigortacılığı, sosyal güvenliğe ek ve tamamlayıcı bir şekilde faal kılmaya çalıştığıdır.

Sosyal güvenliğin özelleştirilmesi konusunda devletin yaklaşımı ise çok belirgin değildir. 1996 yılında TC Hükümeti için ILO' nun hazırladığı "Sosyal Güvenlik Reformu Raporu" ve Avustralya Sağlık Komisyonuna yine ILO işbirliği ile hükümete sunduğu "Sağlık Finansmanı Politika Seçenekleri Raporu", bu konuda devletin de sosyal güvenlik sorunlarının çözümünde arayış içinde olduğunun bir göstergesidir⁴².

ILO' nun özellikle uzun dönemli sigorta kolları için hazırladığı raporda 4 temel seçenek sunulmakta; bunlardan birincisi mevcut sistemin yeniden yapılandırılmasını, ikincisi Şili benzeri bireysel tasarruf hesaplarına dayalı radikal bir özelleştirmeyi, üç ve dördüncü seçenekler ise kısmi bir özelleştirmeyi içeren çok kademeli sistemleri öngörmektedir⁴³. Ancak tüm bu raporlara rağmen ülkemizde hükümetlerin, özelleştirme bir yana, sosyal güvenliğin sorunlarını çözmek konusunda ciddi bir gayret gösterdiklerini söylemek güçtür. Öte yandan belirtilen raporlarda dikkat çeken bir husus, ILO' nun da sosyal güvenlik alanında özelleştirmeye soğuk bakmadığı, en azından özelleştirmeyi bir seçenek olarak gördüğüdür.

⁴¹ TİSK, **Gelişmiş Ülkelerde Ve Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Yeniden Yapılandırılması**, Ankara 1997, TİSK Yayın no:160

⁴² Murat Şen, Tekin Memiş; age s:118

⁴³ Tankut Centel; age s:38

BÖLÜM II

ÖZEL EMEKLİLİK FONLARI

1. TANIM VE TARİHİ GELİŞİM

Emeklilik fon kurumları, katılımcılarına aktif olarak çalıştıkları dönemde katkı payları aracılığıyla topladıkları fonları, aktif olarak çalışmadıkları dönemde, dönemsel gelir sağlamak üzere, finansal piyasalarda nemalandırılan aracı kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. Şartları önceden belirlenmiş bir sözleşme çerçevesinde, çalışanların bireysel hesaplarına düzenli olarak yatırılan katkı paylarının emeklilik döneminin başlangıcına kadar etkin bir fon yöntemiyle değerlendirilmesi esasına dayalı organize bir emeklilik sigortası türüdür. Bu sistem sayesinde çalışanlar, üretim sürecinde yer aldıkları zaman diliminde elde ettikleri gelirin bir kısmını tasarruf ederek yaşlılık dönemlerinde yaşamlarını belli bir seviyede sürdürme olanağına sahip olurlar.

Emeklilik fonlarının önemli bir özelliği, biriken fonların hızla büyümesi ve bu kurumların finansal piyasalardaki ağırlıklarının artmasıdır. Emeklilik fonları aracılığıyla artan fonlar iki açıdan önem taşımaktadır⁴⁴. Bunlardan birincisi, yatırımlara aktarılacak uzun vadeli fonların ülkenin finansal piyasalarında toplanması, ikincisi ise, yeni uzun vadeli araçlarla, portföy yönetim tekniklerinin gelişmesidir.

İlk özel emeklilik sistemi, 1875 yılında ABD'de Amerikan Demiryolu Şirketi (The American Express Company) tarafından kurulmuştur⁴⁵. Avrupa'da yaygınlık kazanması 1940'lı yıllara rastgelen özel emeklilik sistemi için asıl ivme ise, yaşanan büyük ekonomik sıkıntıların kişilerin birikimlerini erittiği, kişilerde güvensizlik ve kötü bir gelecek korkusunun doğduğu 1929 dünya buhranı sonrasında meydana gelmiştir. Kamunun sosyal güvenlik sistemlerinin yetersizliği, çalışanların sosyal güvenliklerinin sorumluluğunun işverence de paylaşılması gerektiği fikrini doğurmuştur.

Gelişmekte olan ekonomilerde özel emeklilik fonları henüz yeni yeni uygulanmaya girmektedir. Neo-liberalizmin etkili olduğu günümüz dünyasında,

⁴⁴ A. Başar Ergün; age s:90

⁴⁵ Murat Şen, Tekin Memiş; age. s:126

devletlerin sosyal güvenlik harcamalarını kısmak ve bütçe içindeki ağırlıklarını azaltmak için özel emeklilik sistemlerini teşvik edici kararları aldıkları görülmektedir.

Tablo 2: OECD Ülkelerinde Emeklilik Fonlarının Finansal Varlıkları (2001)

Milyon \$	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Avustralya	62,4	77,9	88,3	146,6	182,1	180,1	191,1	253,3	240,7
Avusturya		1,1	1,5	2,2	2,7	3,4	5,5	7,1	7,3
Belçika	5,7	6,2	6,8	10,1	11,0	11,6	14,7	14,4	
Kanada	177,9	187,8	197,3	221,3	245,2	261,5	268,1	310,3	310,5
Çek Cum.		0,0	0,1	0,5	1,7	1,2	1,9	2,0	1,2
Danimarka	21,2	23,4	26,1	32,2	32,8	31,9	39,2	40,1	
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fransa	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Almanya	56,6	47,6	55,5	65,3	64,8	60,6	69,5	63,3	62,2
Macaristan	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,3	0,6	1,0	1,4
İzlanda	2,8	2,9	3,4	4,0	4,6	4,9	5,9	7,2	6,7
İtalya	38,3	33,9	35,5	39,0	39,2	34,4	36,3	33,2	48,1
Japonya	471,3	582,3	670,4	727,3	660,8	623,5	734,8	937,1	
Kore	9,9	11,2	12,7	14,4	15,1	8,7	13,4	13,5	11,5
Lüksemburg	2,2	2,2	2,7	3,1	3,1				
Meksika	-	-	-	-	-	0,8	5,7	11,4	17,1
Hollanda	244,8	260,1	293,8	352,1	370,7	367,07	329,1	448,5	425,8
Norveç	5,7	6,3	7,8	9,3	10,2	10,1	10,6	11,3	
Polonya									
Portekiz	2,8	4,2	5,8	8,9	10,2	10,5	12,5	12,4	12,4
İspanya	14,4	12,3	11,2	11,6	11,4	10,0	11,4	12,8	
İsveç	3,9	3,7	4,4	5,6	6,1	6,0	6,6		6,8
İsviçre	145,0		186,1		217,5		268,6		
Türkiye	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İngiltere	552,4	683,2	660,5	759,7	893,2	1066,6	1136,5	1226,3	
Amerika	3011,6	3354,9	3547,9	4226,7	4745,7	5563,6	6258,7	6900,8	6876,8
Toplam	4828,8	5301,2	5817,7	6639,9	7528,3	257,4	9420,5	10305,9	8028,4

Kaynak: OECD Institutional Investors Statistical Year Book 2001

Finlandiya, Fransa, Türkiye gibi ülkelerde, finansal varlık oluşmamış; Almanya, Çek Cumhuriyeti, İtalya, Japonya, Kore gibi ülkelerde ise, iniş ve çıkışlar yaşanmıştır. Özel emeklilik sistemine geliştirmekte olan ülkelerde bu denli ilgi duyulmasının nedenlerinden biri de, hükümetlerin bu programları yapılan katkıları, emeklilik fonu varlıklarını ve bunların yatırım gelirlerini vergilendirme politikasında yatmaktadır. Bu vergi teşvikleri, emeklilik sisteminin çalışanlar tarafından en önemli tasarruf aracı olarak görülmesini sağlamıştır. Genellikle bu ülkelerde emeklilik sistemlerine yapılan prim ödemeleri ve fon yatırım gelirleri ile sermaye kazançları, belirli bir düzeye kadar

veya tamamen vergiden muaf tutulmaktadır. Örneğin ABD'de işverenlerin katkı payları bir gider olarak kabul edilmekte, vergi matrahından düşülmektedir⁴⁶. Ayrıca fon yatırımlarından elde edilen gelirin emekli aylıklarının ödeneceği zamana kadar vergilendirilmemesi, fonların vergisiz bileşik getirilerle hızlı bir büyüme göstermelerine imkan sağlamaktadır.

Dünyanın birçok gelişmiş ülkesinde ve hatta bazı gelişmekte olan ülkelerde bile özel emeklilik fonlarının kurumsal yatırımcı özellikleri ve piyasalara uzun vadeli fon sağlayan önemli kurumlar olmaları nedenleriyle büyük önem taşıdıkları görülmektedir. Bu özellikleri ile özel emeklilik fonları sosyal güvenlik sistemlerinde ortaya çıkan ve çıkması muhtemel olumsuzlukları ortadan kaldırmanın bir aracı olarak kabul edilmektedir⁴⁷.

2. ÖZEL EMEKLİLİK SİSTEMİNDE YÖNTEMLER

Sosyal güvenlik mekanizmalarının zaman içerisinde giderek çeşitlenmesine karşın, finansman tekniği itibariyle iki temel yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan ilki, her aktif jenerasyonun kendinden önceki jenerasyonu ve toplumun muhtaç bireylerini finanse ettiği "dağıtım yöntemi", diğeri de her jenerasyonun kendi sosyal güvenlik giderlerini karşılamak üzere tasarruf yapmasına dayanan "fonlama yöntemi"dir.

2.1. DAĞITIM YÖNTEMİ

Nesilden nesle yardım ya da dağıtım yöntemi (pay-as-you-go), yalın bir anlatımla, genç kuşakların ödediği emeklilik primlerinin yaşlı kuşaklar tarafından kullanılması esasına dayanır. Bu sistemin işleyiş mekanizması, belirli bir dönemde ödenmesi gereken sosyal güvenlik harcamalarının aynı dönem içerisinde elde edilen gelirlerle karşılanması esasına dayanmaktadır. Başka bir anlatımla, belirli bir yılın gelirleri, yine o yılın giderlerine tahsis edilmektedir. Bu yöntemde kural olarak yedek fonlar oluşturulmamakta ancak yaşlılık ve sakatlık sigortaları söz konusu olduğunda, dönem içinde bazı yedek fonlar ayrılabilir. Yedek fonların amacı beklenilmeyen giderleri karşılamaktır⁴⁸.

⁴⁶ Tankut Centel; age s:44

⁴⁷ Y. Beyazıt Önal, age s: 48

⁴⁸ Çağatay Ergenekon; age s:68

Aktif üyelerden doğrudan ya da dolaylı olarak toplanan gelirlerin, sistemden aylık alan pasif üyelere dağıtıldığı bu sistemde, yüksek gelir gruplarından düşük gelir gruplarına kaynak transferi yapılması, dağıtım sisteminin sosyal devlet ve sosyal güvenlik kavramlarıyla özdeşleşmesine yol açmıştır.

Pratikte her çalışan kuşağın kendisinden önceki kuşak ile toplumun muhtaç kesimlerini finanse etmesi esasına dayalı dağıtım yöntemi, primli ve primsiz olmak üzere iki şekilde organize edilebilmektedir.

2.1.1. Primli Yöntem

Bireylerin karşılaştığı risklerin azaltılmasında ve ekonomik güvenliklerinin artırılmasında devletin sosyal güvenlik organizasyonu kurup yürütmesine dayanan yöntem, sadece emekli ve çalışan kuşaklar arasında değil, aynı kuşak içerisindeki farklı gelir grupları arasında da dayanışma sağlamaktadır.

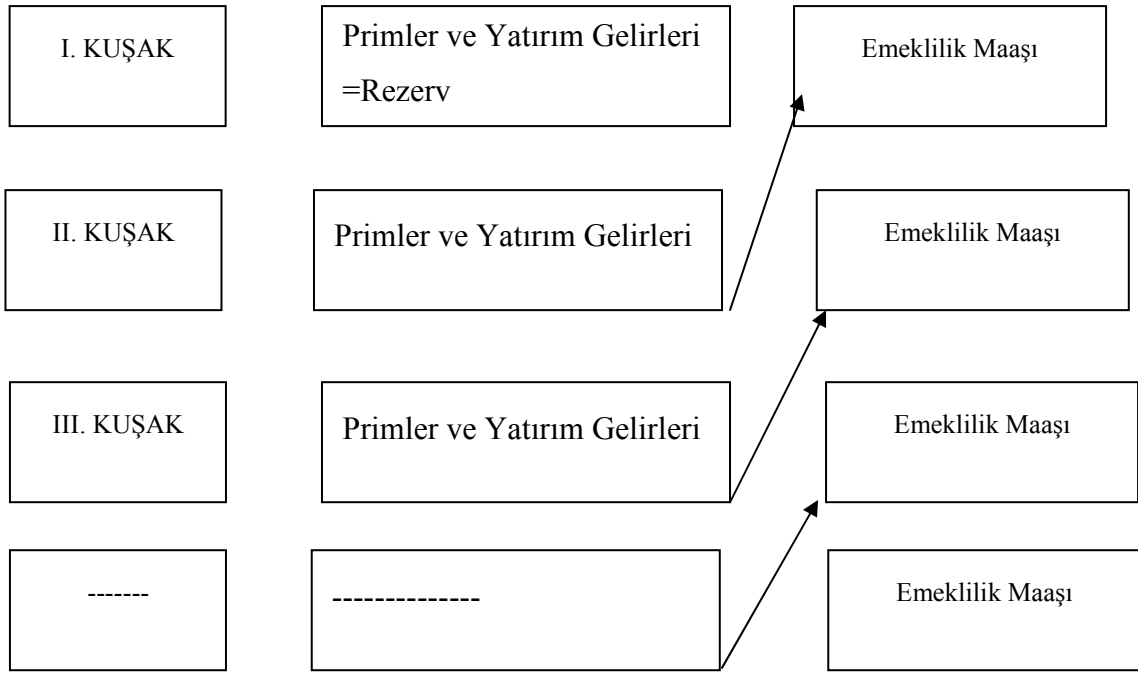
Yüksek gelir gruplarından toplanılan primler yoluyla dar gelirlilerin asgari bir gelir düzeyine kadar desteklenmesine imkan veren dağıtım yönteminin hedefi, sosyal ve ekonomik risklere karşı toplumun tüm bireyelerine güvence sağlamaktadır.

Dağıtım yönteminin kuşak içi dayanışma örneklerinden en kayda değer 1990'lı yılların başında Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Eski Doğu Almanya'daki emeklilik maaşlarının satın alma gücünü koruyabilmek amacıyla yapılan ekonomik transferlerin, temeldeki eski Batı Almanya'nın aktif kuşağı tarafından üstlenilmesi, kuşak içi dayanışmanın hangi boyutlara ulaşabileceğinin güzel bir örneğini oluşturmaktadır.⁴⁹

Prime dayalı dağıtım modeli de kendi içerisinde kamu çalışanları ve özel sektör çalışanlarına yönelik olmak üzere iki alt gruba ayrılmaktadır. Bu iki alt grup arasındaki temel farklılık, kamu çalışanlarına yönelik uygulamalarda primlerin devlet kasasından hiç çıkmayıp yükümlülüklerin merkezi kamu gelirlerinden karşılanması; özel sektör çalışanlarına yönelik uygulamalarda ise primlerin işçi, işveren ve devlet arasında paylaşılarak ödenip, giderlerin prim ve fon gelirlerinden karşılanmasıdır⁵⁰.

⁴⁹ Murat Şen, Tekin Memiş; age s:130

⁵⁰ A. Başar Ergün; age s: 45

Şekil 1: Dağıtım Modelinde Rezerv Oluşumu

Dağıtım modelinin faaliyete geçtiği ilk dönemlerde, aylık olan pasif üyelerin sayı ve oranının az prim ödeyen aktif üyelerin ise fazla olması nedeniyle gelirlerin giderlerden yüksek gerçekleşmesi kısmi bir fonlama oluşmasına imkan verir. "Rezerv" olarak adlandırılan bu fonların başlangıç aşamasından sonra konulabilmesi için, emeklilerin oranının artmaya başladığı dönemde yükselen giderlere paralel olarak çalışanlardan toplanan primler de artmaktadır. Rezervlerin verimli alanlarda değerlendirilmesi durumunda, dağıtım modeli prim gelirlerinin yanı sıra yatırım geliri de elde etme olanağına kavuşmaktadır.

Prime dayalı dağıtım modeli çerçevesinde bağlanacak emeklilik ya da malullük aylığının hesaplanma yöntemi;

- i. Tüm sigortalıların maktu bir aylık,
- ii. Her sigortalının kazanç düzeyine bağlı bir aylık,

iii. Yatırılan primlere bağlı bir aylık sağlayacak şekilde dizayn edilebilmektedir⁵¹. Maktu ve maaşa bağlı emeklilik aylıklarında prim düzeyi, tespit edilen emeklilik aylığı yükümlülüğünü aktüeryal hesaplar bazında karşılayacak şekilde belirlenmektedir.

2.1.1.1. Maktu Aylık

Tüm sigortalılara, eşit düzeyde maktu bir aylık bağlanan palanlarda, çalışma dönemindeki ücret ve maaşlar üzerinden yatırılan primler ne düzeyde olursa olsun, emeklilere maktu tutarda aylık bağlanmaktadır. Bu uygulama çerçevesinde, ülkedeki tüm sigortalılara aynı düzeyde emekli aylığı bağlanabileceği gibi, çalışma döneminin uzunluğu ve ülkedeki ikamet süresi gibi kıstaslar itibariyle, farklı gruplar için değişik düzeyde emeklilik aylığı düzeyleri de tespit edilebilmektedir.

2.1.1.2. Ücretle Orantılı Aylık

Emeklilik aylığının aktif çalışma döneminde elde edilen maaş ya da ücretin düzeyine bağlı olarak hesaplandığı durumlarda, bağlanan aylıkların düzeyi, emeklilik ya da maluliyetten önceki son ücretin ya da son birkaç yılın ücret ortalamasından belirli bir yüzdesi olarak ifade edilmektedir. "Değişim oranı" olarak tanımlanan bu oran tespit edilirken, İngiltere çalışılan her yıl için son maaş düzeyinin % 1.5'i üzerinden bir hesaplama yapılmakta, ABD'de ise çalışma hayatı boyunca elde edilmiş maaşların endekslenmiş değerlerinin en yüksek 35'inin ortalaması dikkate alınmaktadır.

En yaygın olarak görülen uygulama, emekli aylıkları için asgari ve azami limitler belirlenmesi suretiyle, sigortalılara asgari bir limitten daha az, azami limitten ise daha yüksek emeklilik aylığı bağlanmasıdır ki, bu limitler yaşam standardına bağlı olarak ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

2.1.1.3. Yatırılan Primlere Bağlı Aylık

Sistem, aktif çalışma yıllarında ücret ve maaş gelirinin belirli bir oranında yatırılan ve satın alma gücü paritesine endeksli birimler bazında kaydedilen primlerin, emeklilik döneminde, bireysel bazda cari değerleri toplamı üzerinden emeklilik aylığına

⁵¹ Çağatay Ergenekon; age s:71

dönüştürülmesi şeklinde işlemektedir. Toplanan primler fonlanmayıp, mevcut emekliler için yapılan cari harcamalarda kullanılmaktadır.

Sistemin işleyişi, çalışan veya işverenden kesilen primlerin enflasyona endekslenmiş birimler üzerinden kişisel emeklilik hesaplarına kaydedilmesi, emeklilik döneminde ise hesapta birikmiş birimlerin endekslenmiş değerleri üzerinden toplu ya da kademeli olarak emeklilik maaşına dönüştürülmesine dayanmaktadır⁵².

2.1.2. Primsiz Yöntem

Sosyal yardım ya da evrensel gelir sistemleri olarak adlandırılan bu uygulamalarda, çalışma hayatına katılma şartı aranmaksızın tüm vatandaşlar ya da belirli bir yaş sınırını aşanlara kamu kaynaklarından asgari veya ortalama bir gelir olarak finansal destek verilmektedir. Primsiz sosyal güvenlik uygulamalarında pasif nüfusun giderleri, vergiler başta olmak üzere kamu gelirlerinden karşılanmaktadır.

İlgilinin herhangi bir katkısı bulunmadığı için bu sisteme "primsiz sosyal güvenlik sistemi" adı verilmektedir. Bu bakımdan sosyal sigortalardan daha gelişmiş ve insancıl bir teknik olduğu da söylenebilir.

2.2. FONLAMA YÖNTEMİ

Gelecekte yapılacak belirli bir harcama için önceden karşılık ayrılması esasına dayanan fonlama modeli, emeklilik döneminin finansmanı sürecinde, çalışma hayatı boyunca düzenli olarak yapılan ödemelerle emeklilik döneminin giderlerini karşılamaya yönelik, verimli, güvenli alanlarda değerlendirilen bir birikim oluşturulmasına olanak sağlamaktadır. Dünyanın birçok ülkesinde sosyal sigortalar sisteminin demografik değişim ve aktüeryal ülkelere aykırı uygulamalar dolayısıyla finansman krizine girdiği bir dönemde, özel emeklilik fonları sadece emeklilik günleri için rant yaratan bir tasarruf alanı olarak değil, sermaye piyasalarının derinliğini, ulusal tasarruf düzeyini, istihdamı, sermaye verimliliğini ve GSMH' yı arttırmaktan, devletin ekonomiye müdahalesini azaltmaya, sosyal güvenlik sistemini politik müdahalelerden uzaklaştırmaktan çalışanların ekonomiye entegrasyonunu sağlamaya kadar çok geniş bir perspektife giderek önem kazanmaktadır.

⁵² Çağatay Ergenekon; age s:78

2.2.1. Fonlama Modelinin Gelişimi ve Temel Teknikleri

Bilinen ilk özel emeklilik fonu 1862 yılında Avustralya'da Bank of New South Wales tarafından kurulmuştur⁵³.

Özel emeklilik fonlarının 20.yüzyılda gösterdiği gelişimi, üç döneme ayırmak mümkündür.

* 1900-1919 : Sosyal sigorta uygulamalarının gölgesinde geçen durgunluk dönemi

* 1920-1949 : Sayı ve kapsam itibariyle gelişmenin başladığı dönem

* 1950 sonrası : Özel emeklilik fonlarının sayı, üye ve varlıklarında hızlı bir artışın yaşandığı dönem.

Birbirini takip eden bu üç dönem sonucunda, özel emeklilik fonları 2002 yılı itibariyle dünya genelinde 11 trilyon \$'lık bir varlık düzeyine ulaşmış bulunmaktadır. Ancak özel emeklilik fonlarının gelişimi her ülkede aynı hızda olmamış, bazı ülkelerde daha hızlı bir büyüme gerçekleştirmiştir.

Örneğin; Hollanda, İsviçre, İzlanda gibi ülkeler diğerlerine nazaran, daha fazla gelişme göstermişlerdir. Bir başka açıdan, Almanya ve Lüksemburg'ta ise, bazı dönemlerde gerileme ile birlikte bir sabitlik görülmektedir.

⁵³ Çağatay Ergenekon; age s:85

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Avustralya	21,3	27,3	27,0	41,5	46,1	45,8	54,3	62,1	61,7
Avusturya	...	0,6	0,7	1,0	1,2	1,7	2,6	3,4	3,9
Belçika	2,5	2,9	2,9	3,7	4,1	4,8	5,9	5,7	...
Kanada	31,3	34,0	35,9	38,6	41,4	43,0	46,1	48,0	44,3
Çek Cum.	...	...	0,2	1,0	3,0	2,4	3,5	3,7	2,3
Danimarka	14,4	16,8	17,2	17,8	17,8	18,8	22,4	22,7	...
Finlandiya	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Fransa	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Almanya	2,9	2,5	2,7	2,7	2,8	2,9	3,3	3,0	3,3
Macaristan	...	...	...	0,1	0,3	0,6	1,3	2,0	3,1
İzlanda	40,8	46,8	55,0	57,6	62,6	66,5	71,6	83,3	78,4
İtalya	3,1	3,4	3,5	3,6	3,2	3,0	3,1	4,2	4,5
Japonya	12,7	13,6	14,3	14,2	14,4	14,9	19,4	20,8	...
Kore	3,2	3,4	3,3	3,1	3,1	2,0	4,5	3,3	2,5
Lüksemburg	17,2	17,2	18,7	18,2	18,2	...	...	...	...
Meksika	...	...	...	...	...	0,2	1,4	2,4	3,0
Hollanda	76,0	83,1	87,0	88,4	93,4	101,2	87,2	112,6	115,2
Norveç	4,5	5,5	6,4	6,4	6,5	6,6	7,2	7,4	...
Polonya	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	...	...	...	...
Portekiz	2,9	5,0	6,6	8,5	9,4	10,3	11,8	10,9	11,8
İspanya	...	...	...	...	...	...	...	...	...
İsveç	1,6	2,0	2,2	2,4	2,4	2,7	3,10	2,9	3,0
İsviçre	59,6	...	71,2	...	73,5	...	101,5	...	...
Türkiye	...	...	...	...	...	...	...	...	...
İngiltere	52,7	72,5	64,8	68,6	77,4	83,1	83,7	85,1	...
Amerika	50,0	52,9	52,8	60,1	64,2	71,1	76,0	74,7	69,9

Tablo 3: OECD Ülkelerinde Emeklilik Fonu Varlıklarının GSYİH'ya Oranı

- ❖ Gelişmiş ülkelerde hayat standardının yükselmesinin, sosyal güvenlik sisteminin sağladığından daha yüksek emeklilik geliri elde etmeye yönelik planlara yönelik genel bir talep yaratması.
- ❖ Emeklilik gelirinin hesaplanmasına tabi kazançların üst sınırının nispi olarak düşük düzeyde kalması nedeniyle, yüksek gelir gruplarının gerçek gelirleriyle orantılı bir emeklilik aylığı sağladığı özel mekanizmalar arayışına girmesi.
- ❖ Sosyal güvenlik kapsamı dışında kalanların, kendilerine düzenli emeklilik aylığı sağlayan planlara yönelmesi.

Bu trendler özellikle sanayileşmiş ve piyasa ekonomisinin kurumlarının yerleşmiş olduğu ülkelerde, 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren, fonlama modeline göre faaliyet gösteren sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı emeklilik planlarını "emeklilik tasarruflarının adresi" haline getirmiştir.

1991-2000 döneminde başlıca OECD ülkelerinde emeklilik fonu portföylerinin gösterdiği gelişim ve varlık dağılımının ana hatları tablo 4’de görülmektedir.

Örneğin; finansal varlığın en gelişmiş olduğu ülke Hollanda’dır. Bunu daha sonra, Avustralya ve Amerika takip etmektedir. Diğer yandan, finansal varlığın en durağan ve sabit olduğu ülkeler ise; İsveç, Belçika ve İtalya’dır.

Hisse senetlerinin en gelişmiş olduğu ülke, yine Hollanda’dır. Ve bunu da İngiltere ve Amerika takip etmektedir. Meksika, Almanya ve İtalya’da yok denecek kadar azdır.

Tahvilin en gelişmiş olduğu ülkeler, yine Hollanda başta olmak üzere, Kanada ve Avustralya’dır. Meksika’da ise, 1997’de tahvil 1,7 birim iken, 1999’da hızlı bir artışla 15’lere gelmiştir.

Sonuçta; gerek finansal varlık, gerek hisse senedi ve gerekse tahvil, her ülkede değişik zamanlarda farklı sonuçlar vermekte, bu bağlamda hem yükselip hem alçalma gösterebilmektedir.

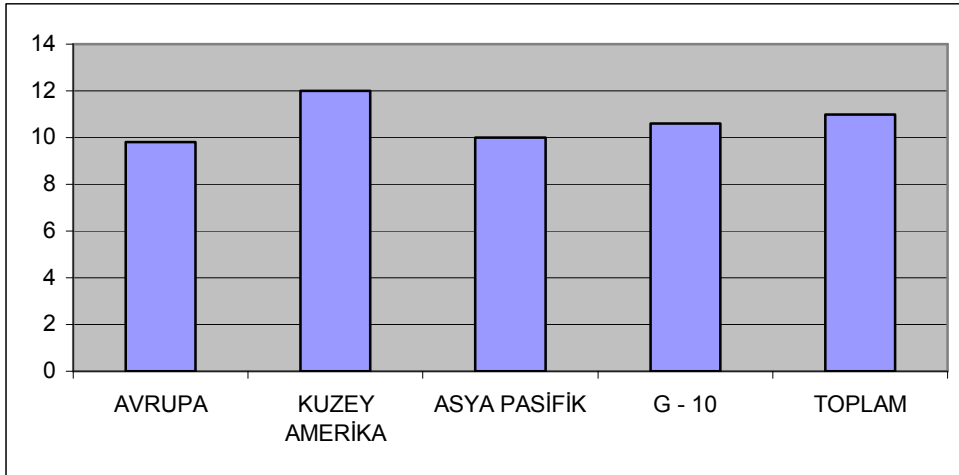
Tablo 4: OECD Ülkelerinde Emeklilik Fonu Portföy Yapısı ve Dağılımları

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Meksika										
<i>finansal varlık</i>	...						0,4	4,2	5,2	7,1
<i>hisse senedi</i>							...	...	...	
<i>tahvil</i>							1,7	13,0	17,2	15,0
Hollanda										
<i>finansal varlık</i>	22,7	22,6	22,7	22,6	22,8	23,3	23,2	21,7	22,5	21,5
<i>hisse senedi</i>	55,0	58,8	55,7	55,4	57,5	58,7	57,0	56,0	55,6	53,6
<i>tahvil</i>	38,8	39,5	39,5	40,3	38,6	38,8	38,4	37,0	39,5	41,1
Norveç										
<i>finansal varlık</i>	1,1	1,2	1,7	1,8	1,8	1,9	1,8	...		...
<i>hisse senedi</i>	1,0	1,1	2,7	2,2	1,9	3,4	2,5	...		
<i>tahvil</i>	5,6	6,4	8,0	8,8	9,1	10,0	8,9	...		
Portekiz										
<i>finansal varlık</i>					1,4	1,6	1,7	1,7	1,7	
<i>hisse senedi</i>	...				0,6	0,9	1,8	1,7	2,9	
<i>tahvil</i>					9,8	10,5	10,1	7,6	7,8	
İsveç										
<i>finansal varlık</i>		0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4		
<i>hisse senedi</i>		1,2	0,1	0,2	0,2	0,3	0,4	0,4	0,3	
<i>tahvil</i>		1,1	1,1	1,0	1,5	1,6	1,6	1,6	1,6	
İngiltere										
<i>finansal varlık</i>	7,6	7,6	8,4	7,7	8,0	7,7		...	...	
<i>hisse senedi</i>	33,7	33,4	32,3	29,6	25,1	28,2				
<i>tahvil</i>	19,8	15,9	14,0	18,5	19,4	18,5	21,0			

Amerika											
<i>finansal varlık</i>	7,5	7,6	7,9	7,9	8,4	8,5	8,9	8,8	8,6	8,5	
<i>hisse senedi</i>	23,4	22,9	22,6	23,2	23,2	21,9	21,9	21,4	15,2	21,1	
<i>tahvil</i>	12,2	12,1	12,1	12,2	12,3	12,8	12,8	12,8	12,6	13,0	
Avustralya											
<i>finansal varlık</i>	4,8	5,0	5,8	5,7	8,4	8,8	9,5	9,8	11,0	11,5	
<i>hisse senedi</i>	10,5	10,8	12,5	12,9	17,5	18,7	18,8	17,8	20,1	21,6	
<i>tahvil</i>	19,7	20,3	20,7	24,3	18,7	22,4	22,7	24,2	26,3	27,6	
Belçika											
<i>finansal varlık</i>		0,4	0,4	0,4	0,5	0,6	0,6	0,7	0,7		
<i>hisse senedi</i>		1,2	1,2	1,1	1,2	1,5	1,5	1,5	1,6		
<i>tahvil</i>		0,5	0,5	0,5	0,8	0,8	0,8	0,3	0,6		
Kanada											
<i>finansal varlık</i>	5,8	5,9	6,1	6,3	6,5	6,7	6,9	7,1	7,2	7,0	
<i>hisse senedi</i>	14,2	14,8	14,5	14,8	15,3	15,3	14,8	14,1	13,9	11,9	
<i>tahvil</i>	23,9	23,1	22,5	22,2	22,6	22,6	23,9	25,6	26,3	27,2	
Danimarka											
<i>finansal varlık</i>	...	...	...	2,9	3,0	3,0	3,0	3,2	3,5	...	
<i>hisse senedi</i>				5,5	5,8	5,3	4,9	6,6	7,4		
<i>tahvil</i>				7,2	7,3	7,4	7,3	7,3	7,1		
Almanya											
<i>finansal varlık</i>		0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5		
<i>hisse senedi</i>											
<i>tahvil</i>											
İtalya											
<i>finansal varlık</i>		0,7	0,6	0,6	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3		
<i>hisse senedi</i>					0,1						
<i>tahvil</i>		1,5	1,3	1,1	0,7	0,6	0,6	0,5	0,5		
Japonya											
<i>finansal varlık</i>		1,3	1,3	1,4	1,4	1,5	1,5	1,6	1,7		
<i>hisse senedi</i>		4,4	4,6	4,8	4,7	5,5	7,0	7,4	7,4		
<i>tahvil</i>		3,4	3,7	4,1	4,6	4,6	4,7	4,8	5,0		
Kore											
<i>finansal varlık</i>	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6			
<i>hisse senedi</i>	0,7	0,8	0,9	1,0	1,1	1,5	1,3	0,9			
<i>tahvil</i>	1,9	1,8	1,7	1,6	1,3	0,9	0,9	0,8			

Kaynak: OECD Institutional Investors Statistical Year Book 2001

Grafik 1’de özel emeklilik fonlarının kıtasal bazda büyüme hızlarına göre; Kuzey Amerika’da bu sistemin gelişmiş düzeyde olduğu söylenebilir.

Grafik 1: Özel Emeklilik Fonlarının Kıtasal Bazda Büyüme Hızları (2001)

Kaynak: OECD Institutional Investors Statistical Year Book 2001

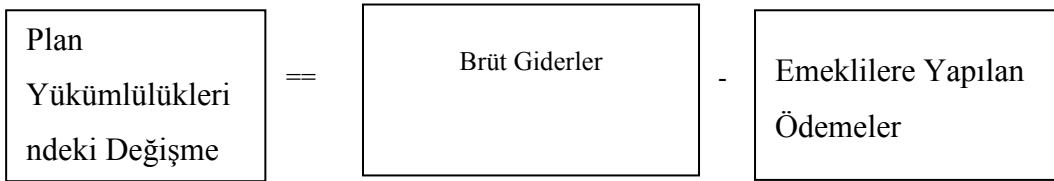
Fonlama yöntemi çerçevesindeki uygulamalar, yükümlülüklerin finansmanında nihai gelir düzeyinin ya da ödenen primlerin esas alınmasına göre ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulabilmektedir⁵⁴. Buna göre de, fonlama yöntemi çerçevesinde özel emeklilik sistemleri, maaş esaslı ve katkı esaslı özel emeklilik sistemleri olmak üzere iki açıdan ele alınabilir.

2.2.1.1. Maaş Esaslı Sistem

Dağıtım yönteminde olduğu gibi fonlama yöntemi uygulanan maaş esaslı emeklilik sistemlerinde de emeklilik maaşı, nihai ücret / maaş düzeyi, çalışma hayatı boyunca elde edilen ücret / maaşların endekslenmiş ortalaması ya da her çalışma yılı için belirli bir miktarın hesaba katılması gibi çeşitli yollarla hesaplanabilmektedir.

Fonlama modeli kapsamındaki maaş esaslı sistemi dağıtım modelindekinden ayıran özellik ise, emeklilik maaşının karşılanabilmesi için çalışma dönemi boyunca düzenli olarak ödenen katkı paylarının, mevcut emeklilerin aylıklarının ödenmesinde kullanılmayıp bir fon havuzunda biriktirilerek yatırımları sevk edilmesidir.

$$\boxed{\text{Plan Varlıklarındaki}} = \boxed{(\text{Katkılar+Yatırıların Getirisi})} - \boxed{\text{Emeklilere Yapılan Ödemeler}}$$

Şekil 2: Plan Varlıkları ve Yükümlülüklerin Yapısı

Şekil 2’de görüldüğü üzere, genel hatlar ile, emeklilik planı varlıklarındaki değişim, aktif üyelere yatırılan katkı payları ve plasman gelirlerinin pasif üyelere ödenen aylıkların çıkartılması suretiyle oluşmakta; emeklilik yükümlülüklerindeki değişim ise, idari ve mali giderlerden pasif üyelere yapılan ödemelerin düşülmesiyle ortaya çıkmaktadır. Maaş esaslı sistemde emeklilik aylığı hedefinin gerçekleşebilmesi için, fonlamanın cari ve gelecekte ortaya çıkacak yükümlülükleri karşılamaya yeterli düzeyde olması gereklidir⁵⁵.

İşverenin yatırım gelirlerinin garantörü konumunda olduğu maaş esaslı sistemler, genellikle istikrarlı bir iş güvencesi sağlayan ve teknik eğitimler yoluyla yatırım yaptığı elemanlarını çalışma hayatı boyunca istihdam etmek isteğindeki büyük kuruluşlar tarafından tercih edilmektedir.

Maaş esaslı sistem çerçevesinde bağlanacak emeklilik maaşının başlangıçta tespit edilmiş olmasından dolayı, yatırım performansının tespit edilen yükümlülükleri karşılayamayacağıın anlaşılması durumunda aradaki fark sponsor konumundaki işveren tarafından karşılanmaktadır. Portföy varlıklarının fazla vermesi durumunda ulaşılan fazlalığın işveren tarafından kullanılmayıp sandık üyelerinin hesaplarına eklendiği bu sistemde yatırım performansı üyeler açısından da önem taşımaktadır.

2.2.1.1.1. Emeklilik Aylığı Tespit Yöntemleri

⁵⁴ Tankut Centel; age s:66

⁵⁵ Çağatay Ergenekon; age s:89

Maaş esaslı sistemlerde emeklilik aylığının hesaplanabilmesi için öncelikle hesaplamada esas alınacak maaşın kapsamının tanımlanması gerekmektedir. Bu amaçla ikramiye, fazla mesai, lisan, akademik kariyer, makine görev tazminatı, huzur hakkı, vekalet ücreti, yakacak, öğrenim, aile, yol yardımları gibi gelir kalemlerinin normal ücretin yanı sıra hesaba katılıp katılmayacağına karar verilmektedir. Emeklilik aylığının "hangi kapsamdaki" maaşa göre hesaplanacağına belirlenmesinin ardından, sıra "hangi dönemdeki" maaşın esas alınacağına gelmektedir. Bu alanda 4 alternatif bulunmaktadır⁵⁶.

- i. Meslek hayatı boyunca kazanılan ortalama maaş
- ii. Emeklilik öncesindeki son maaşı
- iii. Emeklilik öncesindeki belirli bir dönemin maaş ortalaması
- iv. Emeklilik öncesindeki belirli bir dönemde elde edilen en yüksek 3-4 maaşın ortalaması.

Maaşa ilişkin tercihlerin dışında, maaş esaslı sistemlerin emeklilik aylığı belirleme formülü de dört şekilde belirlenebilmektedir⁵⁷.

- i. Maktu bir emeklilik aylığı bağlanması
- ii. Maaşın belirli bir yüzdesi düzeyindeki emeklilik aylığı bağlanması
- iii. Her çalışma yılı için belirli bir tutardan aylık bağlanması
- iv. Emeklilik aylığının maaş ve çalışma süresi dikkate alınarak hesaplanması.

2.2.1.1.1 Maktu Emeklilik Aylığı

Maktu emeklilik aylığı formülü çerçevesinde, emeklilik planının tüm üyelerine sabit bir tutarda emeklilik aylığı bağlanmaktadır. Asgari bir çalışma süresi şartı arandığı için, emeklilik aylığı ile, çalışma süresi arasında dolaylı bir ilişki bulunmaktadır. Erken

⁵⁶ Çağatay Ergenekon; age s:89

⁵⁷ A. Başar Ergün; age s: 45

ve geç emeklilik hallerinde, normal emekli maaşının düzeyinde oransal bir azalış veya artış meydana gelmektedir.

2.2.1.1.1.2 Maaşla Orantılı Emeklilik Aylığı

Emeklilik aylığının maaşın belirli bir oranı olarak tespit edildiği planlarda, "esas alınan maaş ve uygulanan oran" emeklilik aylığının düzeyinde belirleyici olmaktadır. Sabit emeklilik aylığında olduğu gibi maaşla orantılı emekli aylıklarında da, emekliliğe hak kazanmak için önceden tespit edilmiş bir hizmet süresi zorunluluğu bulunmakta; erken ve geç emekliye ayrılanlara bağlanan aylıklar normalden daha az ya da daha yüksek oranlarda olmaktadır. Maaşla orantılı emekli aylıklarının hesaplanmasında genellikle nihai maaş ya da çalışma döneminin son yıllarında elde edilen maaşların ortalaması esas alınmaktadır.

2.2.1.1.1.3. Hizmet Süresi Esaslı Emeklilik Aylığı

Emekli maaşının belirlenmesinde çalışma süresinin esas alındığı planlarda, çalışılan her sene için belirli bir miktar emeklilik aylığına hak kazanılmaktadır.

2.2.1.1.1.4. Hizmet Süresi ve Maaşla Orantılı Emeklilik Aylığı

Diğer uygulamalara oranla daha yaygın olan bu tür planlar, her çalışma yılı için, maaşın belirli bir oranı nispetinde emeklilik aylığı sağlanması nedeniyle, birim kredili (unit credit) emeklilik fonları olarak da bilinmektedir. Her hizmet yılı için çalışan adına tahakkuk ettirilen kredi, bir emeklilik fonundan diğerine farklılık göstermekle birlikte maaşın %1'i ile % 25'i arasında değişmektedir.

2.2.1.2. Katkı (Prim) Esaslı Sistem

Basitliği, şeffaflığı, demografik değişimlere direnci ve politik müdahalelere kapalılığıyla ön plana çıkan katkı esaslı sistemler, 20.yüzyılın son çeyreğinde hem en

popüler emeklilik planı türü olmuş, hem de özel emeklilik fonlarının global ölçüde yaygınlaşıp büyümesine büyük katkı sağlamıştır. Şili, Avustralya, İsviçre, Danimarka ve Singapur'da emeklilik planlarının katkı esaslı düzenlenmesi zorunlu tutulmuş olup, ABD, İngiltere, Belçika, Kanada, Almanya ve İrlanda başta olmak üzere birçok ülkede de katkı payı esaslı planlara doğru bir yönelim görülmektedir⁵⁸.

Fonlama metodu uygulanan bu sistemde katkı payları çalışanların maaşlarının belirli bir oranı ya da maktu bir tutar üzerinden toplanarak, emeklilik dönemine kadar finansal piyasalar başta olmak üzere verimli alanlarda değerlendirilmektedir. Emeklilik dönemine ulaşan çalışanlar yatırmış oldukları katkı payları yatırım gelirleri ile birlikte almaya hak kazanmaktadır. Katkı paylarının plase edileceği yatırım aracı konusunda genellikle üyelere tercih hakkı tanınmaktadır⁵⁹. Böylece çalışma hayatının başlangıcındaki çalışanlar agresif fonlara yatırım yaparak yüksek getiri elde etme fırsatı elde ederlerken, emeklilik dönemi yaklaşan çalışanlar volatilitesi az, sabit getirili menkul kıymet fonlarına yatırım yaparak birikimlerinin değerini sermaye piyasasındaki dalgalanmalardan koruyabilmektedir.

Çalışanlara emeklilik döneminde sağlanacak gelirin katkı paylı sistemde, çalışana herhangi bir emeklilik geliri taahhüt edilmediği için varlıkların güvenli alanlarda maksimize edilmesi portföy yönetimindeki temel hedef almaktadır.

İşveren bu sistemde, nihai ödemelerle ilgili herhangi bir taahhütte bulunmamaktadır⁶⁰. Çünkü zaman içinde biriktirilen fonların yatırımlar sonucu ne getireceği genel ekonomik ortama ve seçilen yatırımlara bağlıdır. Dolayısıyla üyenin emeklilik maaşı da, bu kişinin birikmiş emeklilik aktifinin emekliliğe kadar sağlayacağı getiriyle doğru orantılı olacaktır⁶¹.

Bu sistem yatırım riskini tamamen çalışanın üzerine yüklediği için yeni sponsor konumuna yükümlülük sahibi bir işveren bulunmadığı için, portföy yönetiminin önemi artmaktadır. Örneğin hesap sahiplerinin her ay 100 \$ prim ödediği 30 yıllık bir çalışma dönemi içerisinde, ortalama yıllık % 8 getiri elde edilmesi durumunda 149.594 \$, % 10 getiri sağlanabilmesi durumunda ise 228.000 \$ birikim düzeyine ulaşmak mümkün

⁵⁸ Tankut Centel; age s:66

⁵⁹ Çağatay Ergenekon; age s:94

⁶⁰ Y. Beyazıt Önal; age s: 52

bulunmaktadır. Her iki durumda da, 30 yıl içerisinde fona yapılan ödemeler toplamı 36.600 \$ ile sınırlı olduğundan, varlıkların maksimizasyonunda ana rol fon yönetimine düşmektedir.⁶² Bu nedenle eğer iyi bir yönetim gösterilip fon yatırımlarından yüksek gelir elde edilmişse, çalışanın emeklilik geliri yüksek olacak; buna karşın, düşük gelir edilmişse emeklilik geliri düşük olacaktır. Üyenin maruz kaldığı bu yatırım riski, ya farklı sektörlere reel getirisi yüksek fakat volatilitesi düşük menkul kıymetlere yatırım yapması ile ya bölgesel ve uluslar arası bazda portföy çeşitlendirmesine gitmesi suretiyle ya da üye çalışma hayatının ilk dönemlerinde yüksek risk-yüksek getirili portföylere yönelecek, ortalama getiriyi maksimize edip bireysel hesaptaki tasarrufları son çalırma döneminde dalgalı piyasalardan uzak tutmaya çalışarak kontrol altına alması mümkündür.

Katkı esaslı emeklilik sisteminde, üyenin iş değiştirmelerde fonda biriken tasarrufunu ve bununla birlikte fon gelirini hiçbir masraf ya da kesinti olmaksızın sistemden çekebilmesi⁶³ işgücünün serbest hareketini kolaylaştırmaktadır. Başka bir ifadeyle maaş esaslı sistemin aksine, prim esaslı sistem çerçevesinde biriken emeklilik fonları iş değiştirme ya da emeklilik durumlarında çalışana toplu olarak nakden ödenebilmektedir.

2.3. DAĞITIM VE FONLAMA YÖNTEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dağıtım yöntemi ile finanse edilen emeklilik sistemine yapılan prim ödemeleri hemen tüketilmek üzere mevcut emeklilerin hesaplarına tahsis edilirken, fonlama yöntemini oluşturan rezervlerle aktarılan prim ödemeleri, sermaye piyasasına tekrar aktarılmakta, böylece yatırımların artmasına ve ekonomik büyümenin gelişmesine direkt katkıda bulunmaktadır.

Dağıtım yöntemine göre faaliyet gösteren sosyal güvenlik sistemlerinin yaşlanmakta olan toplumun yavaşlayan ekonomisinin dışına çıkamamasına karşın, özel emeklilik fonları gelişen piyasalara yatırım yapmak suretiyle ekonominin yarattığı kısır döngünün dışına çıkabilme imkanı elde etmişlerdir. Bu nedenle emeklilik fonlarının

⁶¹ Murat şen , Tekin Memiş; age s:111

⁶² Çağatay Ergenekon, age s:92

makro ekonomik fonksiyonları küçümsenemez boyuttur. Özel emeklilik fonları yoluyla emeklilik dönemleri için tasarrufta bulunan bireyler mikro bazda kendi ekonomik çıkarları için hareket ederken, makro ekonomik bazda özel tasarrufların ve ulusal tasarruf düzeyinin artmasına katkıda bulunmaktadır.

Bilindiği üzere, sosyal sigorta yaklaşımında devletin sorumluluğu olarak belirtilen görev, aslında toplumsal sorumluluk ve dayanışmanın kurumsallaşmış ifadesidir. Devletin sosyal fonksiyonlarından kaynaklanan bu görev, geçmişte fiilen ya da dolaylı olarak devlet kurumları vasıtasıyla yürütülmüş ise de, günümüzün değişen demografik ve iktisadi ortamında yeniden yapılanma ihtiyacı göstermektedir. Günümüzde özellikle emeklilik sistemleri alanında yaşanan temel trendler:

- i. Emekliliğin finansmanında dağıtım metodundan fonlama metoduna geçiş
- ii. Fon yönetiminin devletten özel sektöre geçmesi
- iii. Maaş esaslı sistemden prim esaslı sisteme yönelik olarak sıralanabilir⁶⁴.

Dağıtım sisteminde yaşanan sorunlardaki ana etkin, ortalama yaşam süresinin yükselmesi ve hatalı uygulamalar nedeniyle aktif / pasif sigortalı oranının bozulması olduğu için, alternatif olarak önerilen fonlama sisteminde herkesin kendi emeklilik dönemini finanse ettiği bireysel bazda bir yapılanma öngörülmüştür.

Fonlama sisteminin özünde yatan mantık, çalışma döneminde aylık olarak ödenen primlerin verimli ve güvenli yatırım alanlarında değerlendirilerek emeklilik dönemi için fonlanmasıdır. Yatırım vadesinin uzunluğu bu fonların daha yüksek getirili alanlara plasmanına imkan tanıyarak emeklilik gelirinin artmasını ya da verimli bir emeklilik geliri için düzenli olarak tasarruf edilmesi gereken katkı payı tutarının azalmasını sağlamaktadır.

Fonlama sisteminin özel sektörün sosyal güvenlik alanında rol oynamasına imkan veren bir yöntem olması, sigorta sektörü şirketleri başta olmak üzere bir çok finans kuruluşuna özel emeklilik fonlarının yönetiminde söz sahibi olma imkanı tanımıştır. Aktüeryal hesaplar, uzun vadeli menkul ve gayrimenkul yatırımları gibi

⁶³ Çağatay Ergenekon; s:96

⁶⁴ Elif Buzlupınar; age s: 71 -75

alanlarda bilgi ve tecrübe birikimi olan hayat sigortaları, bu alanlardaki nispi üstünlükleri dolayısıyla, özel emeklilik fonlarının idaresinde diğer finans kuruluşlarından daha avantajlı durumda bulunmaktadır.

Katılımcıların yöntemler arasında seçim yaparken, dikkate alması gereken risklerden, ikame oranı riski, uzun yaşam riski, enflasyon riski ve yolsuzluk riskine burada değinmek gerekir.

İkame oranı riski, üyenin emeklilik döneminde hak kazandığı maaşının hayat standardını devam ettirmekte yeterli olmaması riskidir. Belirlenmiş maaş modelinde ikame oranının ne olacağı önceden belirlenebilmektedir. Ama belirlenmiş katkı modelinde bu oran portföy yönetiminin başarılı olup olmadığına göre değişiklik gösterebilmektedir.

Uzun yaşama riski, katılımcının çalıştığı dönemde biriktirdiği fonların, uzun yaşaması nedeniyle emekli maaşını karşılamaya yeterli olmamasıdır. Kişisel birikime dayalı belirlenmiş katkı modelinde bu risk yüksektir⁶⁵. Maaş modeline dayalı emeklilik programlarında böyle bir risk söz konusu değildir.

Enflasyon riski, emeklilik fon hesabında biriken tasarrufların satın alma gücünün azalmasıdır. Bu risk her iki sistem için de geçerlidir. Katkı modelinde eğer fonlar iyi yönetilirse enflasyon riskine karşı bir korunma mümkün olabilir.

Yatırım riski, özellikle katkı modelinde ortaya çıkabilecek bir durumdur. Finansal piyasalarda getirilerin yüksek olduğu zamanlarda önemli olmayan bu risk, finansal piyasalarda ciddi çalkantıların ortaya çıkması halinde olumsuz sonuçlara yol açabilir⁶⁶.

Yolsuzluk riski, fon yönetiminde yolsuzluk nedeniyle biriken tutarın emeklilik maaş ödemelerini karşılayamaması durumudur. İşyeri programlarında işyerinin iflası ile karşılaşılabilir. Emeklilik fonlarında ise fon ortadan kalkabilir. Bu nedenle kamunun hem finansal piyasalarda hem de emeklilik sigortası alanında sağlıklı bir yönetim ve denetim sistemini tasarlaması gerekmektedir. Örneğin Avustralya'da, devlet, yolsuzluk

⁶⁵ Şenol S.Şentürk; age s:12

⁶⁶ Tankut Centel; age. s:114

riskine karşın her yıl için program varlıkları üzerinden % 0.05 vergi almakta ve bu yöntemle yolsuzluk kaynaklı program varlıklarındaki azalışı karşılama sorumluluğunu üstlenmektedir⁶⁷.

Yukarıda belirtilen risklere karşı olası bir çözüm olarak karma modeller önerilmektedir. Örneğin, ABD'de genellikle görüldüğü üzere üyelerine temsil bir emeklilik maaşı sağlayan maaş esasına dayalı sistemlerle bunu tamamlayan ikincil nitelikte katkı esaslı sistemler birlikte uygulanmaktadır⁶⁸.

3. ÖZEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİ

Sosyal güvenlik sisteminin dağıtım esaslı finansman tekniği kamusal bir karakteristik taşıırken, fonlama tekniğinin kullanıldığı uygulamalar sigortacılık kuruluşları başta olmak üzere özel sektör finans kurumlarının katılımına imkan vermektedir. Özel sektör tarafından icra edilebilecek başlıca fonksiyonlar, portföy yönetimi, sigortalama ve annuite hizmeti verme şeklinde ortaya çıkabilir⁶⁹.

3.1. Portföy Yönetimi

Özel emeklilik sistemi çerçevesinde elde edilen fonların yönetimi için bazı ülkelerde özel kurumlar görevlendirilirken, bazı ülkelerde de finans kurumlarına belirli şartlar altında emeklilik fonu yönetme olanağı tanınmaktadır. Sigortacılık alanında faaliyet gösteren gruplar, birinci durumda hayat sigortası şirketi gibi ayrı tüzel kişilikte bir özel emeklilik fonu yönetim şirketi kurmakta, ikinci durumda ise mevcut özel emeklilik sistemi çerçevesinde oluşan fonların tamamını ya da bir kısmını idare etmektedir. Gelişmiş ülkelerde özel emeklilik fonlarının yönetiminde sigorta sektörü, sigorta sektörü yönetimindeki yatırım portföyü içerisinde de emeklilik fonları önemli bir paya sahiptir^{70 71}.

⁶⁷ Çağatay Ergenekon; age. s:157

⁶⁸ Murat Şen, Tekin Memiş; age. s:103

⁶⁹ Çağatay Ergenekon; age. s:126

⁷⁰ Murat Şen, Tekin Memiş; age. s:108

3.2. Üyelerin Ölüm ve Maluliyet Risklerine Karşı Sigortalanması

Özel emeklilik sistemine katılanların, ölüm ve maluliyet risklerine karşı sigortalanması ihtiyaç, bir tür zorunlu sigorta uygulanması oluşturmaktadır. Bu çerçevede sigortalanmış emeklilik sistemi üyeleri, ödedikleri primler karşılığında çalışma hayatları boyunca maruz kalacakları vefat ve maluliyet risklerine karşı güvence altına alınmaktadır. Bu sigorta uygulamasında, sadece belirtilen sınırlı risklere karşı koruma sağlanmakta, ödenen primin herhangi bir yatırım fonksiyonu bulunmamaktadır. Dolayısıyla öngörülen risklerin gerçekleşmemesi halinde, sistem üyesine herhangi bir ödeme yapılmamaktadır. Üye açısından bakıldığında ise, sisteme yatırılan primlere yüksek emeklilik gelirin kavuşma imkanı, ayrıca ödenen sigorta primleri yoluyla da emeklilikten önce ortaya çıkabilecek risklere karşı korunma imkanı elde edilmektedir. Hayat sigortacılığının risk ve yatırım fonksiyonlarının ayrılması şeklinde uygulanan bu mekanizmada, sigorta kuruluşu özel emeklilik fonu üyesine salt sigortacılık hizmeti sağlamaktadır.

3.3. Emeklilik Hesabında Biriken Tasarrufların Annuiteye Çevrilmesi

Üyenin çalışma hayatı boyunca biriken ve emeklilik döneminin başlangıcında toplu para ödemesi şeklinde kendisine tevdi edilen tasarrufları, sigorta sektörü, düzenli ödemeler haline dönüştürme hizmetini de yapmaktadır⁷³. Hayat branşında halen kullanılmakta olan annuite uygulaması, toplu paranın aktüeryal bazda muadili olan düzenli ödemelere bölünmesi esasına dayanmaktadır⁷⁴.

Aktüeryal hesaplamalarda, özellikle yaşam süresi açısından ABD ve Batı Avrupa ülkelerine cinsiyet itibariyle farklı hayat tabloları kullanılmazken, Şili'de buna imkan tanınması, emeklilik dönemine aynı birikim düzeyinde girenler arasında kadınların düşük annuite gelirine hak kazanmalarına neden olmaktadır⁷⁵.

⁷³ Rıdvan Budak; age. s:15

⁷⁴ A.Başar Ergün; age. s:45

⁷⁵ A.Başar Ergün; age. s:59

Emeklilik programında biriken tasarrufların annuiyete çevrilmesi sırasında faiz oranlarının düzeyi annuitenin düzeyi açısından önem taşımaktadır. Faiz oranları yüksek olduğu takdirde annuite yüksek, düşük olduğu takdirde annuite düşük olmaktadır. Nihayet, enflasyona endeksli sabit getirili kamu menkul kıymetlerin varlığı, bilhassa yüksek enflasyonlu ülkelerde annuiterin alım gücünün korunması açısından zorunlu bir koşul oluşturmaktadır⁷². Ancak her halükarda uzak görüşlü olmayan çalışanların toplu para ödemesini zamanından önce tüketerek sıkıntıya düşmesinin önüne geçerek, ömür boyu düzenli emeklilik geliri güvencesi sağlaması annuitenin başta gelen avantajını oluşturmaktadır.

3.4. EMEKLİLİK FONLARINDA VERGİLENDİRME

Özel emeklilik fonlarının ekonomi ve toplam tasarruflar içerisinde önemli bir paya sahip olduğu ülkelerle, bu fonların yeterli gelişme kaydedemediği ülkelerin düzenlemeleri karşılaştırıldığında, aradaki farkın önemli bir nedeninin özel emeklilik fonlarının vergilendirilmesine ilişkin uygulamalardan kaynaklandığı görülmektedir. Vergi düzenlemelerinin, tasarrufların aktarıldığı alanlar üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olması nedeniyle birçok ülke uzun vadeli tasarrufların özel emeklilik fonlarına aktarılmasını vergisel teşviklerle sağlamıştır.

Özel emeklilik fonlarında vergilendirme 3 aşamada gerçekleşebilir⁷³ :

- i. Emeklilik fonuna katkıların ödenmesi,
- ii. Emeklilik fonunun yatırımlarından elde ettiği sermaye kazancının vergilendirilmesi,
- iii. Emeklilik fonu katılımcılarına nihai emeklilik ödemelerinin yapılması.

3.4.1. Emeklilik Fonuna Katkıların Ödenme Aşaması

Bu aşamada, katkılar ya vergi öncesi gelir üzerinden özel emeklilik fonuna aktarılmakta ya da, vergi sonrası gelir üzerinden fona aktarılıp daha sonra belirli bir tutara kadar vergi matrahından düşülebilmektedir. Örneğin ABD'de Bireysel Emeklilik

⁷² Elif Buzlupınar; age. s: 85

⁷³ Y. Beyazıt Önal; age. s: 68

Hesaplarına yapılan ödemelerin en fazla 2000 dolara kadar olan kısmının vergiden düşülmesine olanak tanınmıştır⁷⁴.

Emeklilik fonlarının gelişmesi için vergi teşvikleri sağlayan ülkeler, bu fonların aşırı düzeyde fonlanarak bireysel ya da kurumsal bazda vergiden kaçınmalarının yaşanmaması için de gerekli tedbirleri almışlardır. ABD'de işveren katkılı belirli fayda planlarında fon varlıkları, emeklilere ödenecek yükümlülüklerin % 150'sini aştığı takdirde, bu fazla kısım işveren tarafından vergiden düşülememektedir⁷⁵. Kanada'da ise işverene sağlanan vergi indirimi hakkının dondurulması için varlıkların yükümlülükleri % 10 oranında aşması yeterli görülmüştür.

Emeklilik fonuna yapılan katkıların vergi sonrası gelir üzerinden ödenmesi ancak, katkıların vergi matrahından düşülememesi durumunda ise katkıların vergilendirildiği bir rejim söz konusudur. Bu durumda, kişi bireysel emeklilik hesaplarına yaptığı katkıları vergi matrahından düşemeyeceği gibi, çalışanı adına işverenin emeklilik fonuna ödeyeceği katkılar da gider olarak kabul edilemeyecek ve vergiden düşülemeyecektir.

3.4.2. Emeklilik Fonunun Sermaye Kazançlarının Vergilendirilmesi

Özel emeklilik fonlarının vergilendirilebileceği bir diğer aşama, bu fonların yatırımlarından elde edilen kazançların vergilendirilmesidir⁷⁶. Yatırım gelirlerinin vergilendirilmesi uygulamasına genellikle her türlü geliri vergilendirme kuralı ile hareket eden ülkelerde rastlanmaktadır.

3.4.3. Emeklilik Ödemelerinin Vergilendirilmesi

Özel emeklilik fonlarında vergilendirmenin yapılabileceği son aşama, emeklilik fonundan ayrılan emeklilere yapılan ödemelerin vergilendirilmesidir. Emeklilik fonundan yapılan nihai ödemelerin vergilendirildiği ülkelerin bir bölümü "toplu ödeme" ve "aylık" olarak yapılan ödemelerin hepsini aynı şekilde vergiye tabi tutarken, bazı ülkeler toplu ödeme şeklinde alınan birikimlerin bir defada tamamının kullanılmasını daha az cazip kılan vergi düzenlemelerine gitmektedir.

⁷⁴ Tankut Centel; age. s:120

⁷⁵ Çağatay Ergenekon; age. s:129

⁷⁶ Çağatay Ergenekon; age. s:132

3.4.4. Vergi Cezaları

Özel Emeklilik Fonları'nın uzun vadeli kurumsal yatırımcı olmaları, bu fonlara yapılan katkıların uzun vadede fayda sağlayacağı anlamına gelmektedir. Bu noktadan hareketle, birçok ülke belirli bir yaştan önce bu fonlardan ölüm, maluliyet gibi zorunlu durumlar haricinde birikimlerin çekilmesini vergiye tabi tutmuştur⁷⁷. Örneğin ABD'de 59yaşından önceki bireysel emeklilik hesaplarında para çekilmesi, birikimler üzerinden % 10 oranında vergi cezası ödenmesini gerektirmektedir⁷⁸.

3.4.5. Hayat Sigortacılığı ile Bireysel Özel Emeklilik Sisteminin Vergi Teşviki Açısından Birlikte Değerlendirilmesi

Öncelikle bu sistemin vergi teşvikinin bilinmesi gerekir. Sigortalının bir hayat poliçesi olduğunda bu kişinin bir de bireysel emeklilik sistemine girmesi için vergi teşvikinin olması gerekir. Vergi teşviki burada önemli unsurdur. Devletin de bu kadar gelir sıkıntısı içindeyken ne kadar teşvik verebileceği tartışmalıdır. Ayrıca sadece katılımcıların elde edecekleri vergi teşviki değil, işverenin katılımında ne kadar gider yazacağı da önemlidir.

Bireysel özel emeklilikte temel amaç, insanlara emeklilik imkanı sağlamak olarak görülmektedir. Onun içinde vefat ve maluliyet hesaba katılmamıştır. Hayatın risklerine karşı insanlara sigorta teminatı verilmemektedir. Bunun, teminatlar için primden bir tutar düşülmesin diye yapıldığı söylenebilir⁷⁹. Yani işletme masrafları ve pazarlama için ayrılacak payların düşük olması istenmektedir. Ancak bireysel sözleşmeler yapılması da, vergi teşviklerinin olmadığı düşünüldüğünde maliyeti arttırıcı etkisi olan bir faaliyettir. Hayat sigortası satan şirketler, büyük ölçüde grup

⁷⁷ Deniz Derelioğlu; age. s:57

⁷⁸ Deniz Derelioğlu; age. s:66

⁷⁹ A. Başar Ergün; age. s: 85

sigortalarından dolayı bir birikime sahiptirler. Dolayısıyla bu işe de grup sigortası mantığı ile bakılmasında büyük fayda olabilecektir.

3.5. Emeklilik Planlarının Yasal Çerçevesi, Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlar

Günümüzde emeklilik planları ABD, Hollanda, İspanya, Avusturya, İrlanda, İtalya, İngiltere başta olmak üzere, birçok ülkede özel bir yasa ile düzenlenmekte, diğer ülkelerde ise konuya ilişkin düzenlemeler çeşitli kanunların içerisinde yer almaktadır⁸⁰. Özel bir yasal düzenlemenin yanı sıra, emeklilik planları kapsamında oluşturulan özel emeklilik fonları da çeşitli düzenleyici kuruluşların denetimi altında bulunmaktadır. Özellikle Kıta Avrupa'sı ülkelerinde özel emeklilik fonlarının sigorta sektörünün düzenlenmesi ve denetiminden sorumlu kuruluşların denetim ve gözetimi altında bulunduğu dikkat çekmektedir. Örneğin; Hollanda'da Sigorta Denetleme Kurulu, İsviçre'de Özel Sigorta Gözetimi Federal Ofisi, özel emeklilik fonlarının gözetim ve denetiminden sorumludur⁸¹. İtalya, Fransa ve Şili'de ise, münhasıran emeklilik fonlarını denetlemek üzere oluşturulan kurumlar bulunmaktadır⁸². Bunun yanı sıra Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlıkları, sosyal güvenlik açısından, Maliye bakanlığı vergisel açıdan bu kurumların işleyişlerinin ilgili mevzuata uygunluğunu denetlemekle yükümlüdür. Ayrıca belirli fayda planları için, ABD'deki PBGC gibi, çalışanlara işverenlerce taahhüt edilen emeklilik yükümlülüklerini garanti altına alan garanti kurumları da emeklilik fonları sistemi içerisinde yer almaktadır⁸³. Emeklilik fonlarının finansal piyasalardaki yatırımları, portföylerinin yönetimi ise ABD ve Avustralya'da olduğu gibi menkul kıymetler komisyonlarının veya İngiltere, İsveç ve Danimarka'da olduğu gibi, finansal sistemi düzenleyen ve denetleyen kuruluşların, denetim ve gözetimine tabidir.

Resmi kuruluşların emeklilik fonlarına ilişkin yasal düzenlemeleri yanı sıra, öz-düzenleyici kuruluşların gözetim ve denetiminin de bulunduğu görülmektedir⁸⁴. Bunun

⁸⁰ Y. Beyazıt Önal; age. s: 127

⁸¹ Tankut Centel; age. s:96

⁸² TİSK; age. s: 101

⁸³ A. Başar Ergün; age. s: 94

⁸⁴ A. Başar Ergün; age. s: 96

en belirgin örneği İngiltere'dir. İngiltere'de, Mesleki Emeklilik Fonlarını Düzenleme Kuruluşu (Occupational Pensions Regulatory Authority – OPRA) ve Mesleki Emeklilikleri Fonları Danışma Servisi (Occupational Pensions Advisory Service – OPAS)⁸⁵ emeklilik fonlarına ilişkin öz-düzenleyici kuruluşların en önemlileridir. Aşağıdaki tabloda, çeşitli ülkelerde özel emeklilik fonlarını düzenleyici ve denetleyici kuruluşlara ilişkin bilgiler bulunmaktadır:

Tablo 5: Çeşitli Ülkelerde Özel Emeklilik Fonlarını Düzenleyici Ve Denetleyici Temel Kuruluşlar

ABD	- Çalışma Bakanlığı - Emeklilik Ödemeleri Sigorta Kurumu - İç Gelirler Servisi - Hazine Müsteşarlığı - Menkul Kıymetler Komisyonu
ALMANYA	- Maliye Bakanlığı - Federal Sigorta Gözetim Ofisi
AVUSTRALYA	- Sigorta ve Emeklilik Komisyonu
BELÇİKA	- Ekonomik İşler Bakanlığı - Sigorta Gözetim Ofisi
DANİMARKA	- Finansal Denetim Kurul
FİNLANDİYA	- Sosyal Güvenlik ve Sağlık Bakanlığı
FRANSA	- Maliye Bakanlığı
HOLLANDA	- Emeklilik Fonları Denetim Komisyonu - Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
İNGİLTERE	- Sigorta Gözetim Kurulu - Sosyal Güvenlik Bakanlığı

⁸⁵ Y. Beyazıt Önal; age. s:82

	- Mesleki emeklilik fonları danışma servisi - Sigorta sektörünü düzenleyen kuruluşlar - İç Gelir Servisi
İSPANYA	- Maliye Bakanlığı
İSVİÇRE	- Federal Bakanlıklar
	- Özel Sigortalar Federal Denetleme Kuruluşu
İSVEÇ	- Maliye Bakanlığı
	- Finansal Denetleme Kurumu
İTALYA	- Emeklilik Fonları Denetleme Komitesi
JAPONYA	- Sağlık ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
	- Maliye Bakanlığı
LÜKSEMBURG	- Sigorta Komisyoncuları Ofisi
MACARİSTAN	- Maliye Bakanlığı
	- Gönüllü Emeklilik Fonları Denetleme Kurulu
MEKSİKA	- Emeklilik Tasarrufları Ulusal Komisyon
NORVEÇ	- Maliye Bakanlığı
	- Sağlık ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı - Bankacılık, Sigortacılık ve Menkul Kıymetler Komisyonu
ŞİLİ	- Emeklilik Fonları Denetleme Kurulu

Kaynak : OECD, Private Pensions System: Regulatory Policies, 2001

Almanya, Fransa, İspanya, İsveç, Lüksemburg, Macaristan ve Norveç'te emeklilik fonlarını Maliye Bakanlığı düzenlerken, Sosyal Güvenlik ve Sağlık Bakanlığı ise; Finlandiya, İngiltere, Japonya ve Şili'de hakimdir.

Tablo 6: Çeşitli Ülkelerde Özel Emeklilik Fonlarının Vergi Düzenlemeleri

Ülke	Özel Emeklilik Fonuna Yatırılan Primler	Fonun Faiz Ve Sermaye Kazançları	Emekli Aylığı Ve/Veya Toplu İkramiye Ödemeleri
ABD	401 (K) planlarına ve IRA' lara yapılan katkılar	Vergilendirilmez	Vergilendirilir
Almanya	Çalışanların katkıları vergi matrahından düşülemez. Bilançoda izlenen fonlanmamış emeklilik yükümlülükleri işveren tarafından vergiden düşülebilir.	Vergilendirilmez	Vergilendirilir.
Avustralya	Vergi matrahından düşülemez	Vergilendirilmez	Vergilendirilir
Danimarka	Vergi matrahından düşülebilir	Vergilendirilir	Vergilendirilir
Fransa	Vergi matrahından düşülebilir	Vergilendirilmez	Vergilendirilir
Hollanda	Vergi matrahından düşülebilir	Vergilendirilmez	Vergilendirilir
İngiltere	Vergi matrahından düşülebilir	Vergilendirilmez	Vergilendirilir
İsveç	Vergi matrahından düşülebilir	Vergilendirilir	Vergilendirilir
İsviçre	Vergi matrahından düşülebilir	Vergilendirilmez	Vergilendirilir
İtalya	Vergi matrahından düşülebilir	Vergilendirilmez	Vergilendirilir
Japonya	Vergi matrahından düşülebilir	Vergilendirilir	Vergilendirilir
Kanada	Vergi matrahından düşülebilir	Vergilendirilmez	Vergilendirilir
Şili	Vergi matrahından düşülebilir	Vergilendirilmez	Vergilendirilir
Yeni Zelanda	Vergi matrahından düşülemez, işverenden % 33 oranında vergi tahsil edilir.	Vergilendirilir.	Vergilendirilmez.

Kaynak: OECD, Private Pensions Systems: Regulatory Policies,2001

Danimarka, İsveç ve Japonya'da gerek sermaye kazançları gerekse ikramiye ödemeleri vergilendirilirken, Hollanda, İsviçre, İtalya, Kanada ve Şili'de, ikramiye ödemeleri vergilendirilirken, sermaye kazançları ise vergilendirilmemektedir. Avustralya, Fransa ve İngiltere'de sermaye kazançları vergilendirilmezken, ikramiye ödemeleri vergilendirilir; bu bağlamda, Avustralya'da vergi matrahından düşülemez, ancak, Fransa ve İngiltere'de vergi matrahından düşülebilmektedir.

3.6. EMEKLİLİK FONLARININ YÖNETİMİ

Emeklilik fonlarını yöneten kuruluşlar ülkeden ülkeye farklılık gösterse de, bu fonlar büyük ölçüde sigorta şirketleri, yatırım bankaları veya fon yönetim şirketleri tarafından yönetilmektedir. Genellikle yatırım fonu ve ortaklıklarına ilişkin hukuki düzenlemelerin bulunduğu ve bu tür uygulamaların gelişmiş olduğu ABD gibi ülkelerde emeklilik fonlarının yapısı yatırım fonları gibi olup, bu fonlar fon yönetim şirketleri, portföy yönetim şirketleri, portföy saklama şirketleri gibi geniş bir kurumsal yapı içerisinde yönetilmektedir⁹⁰. Buna karşın Kıta Avrupa'sı ülkelerinin birçoğunda, emeklilik fonları esas olarak sigorta şirketleri ve yatırım bankaları tarafından yönetilmektedir. Örneğin Almanya'daki şirketler, çalışanların emeklilik yükümlülüklerinin bir kısmını, yatırım şirketleri tarafından belirli bir kurumsal yatırımcı grubu için oluşturulan açık uçlu, özel fonlar aracılığı ile sermaye piyasalarına aktarmaktadır. Bu fonlar büyük ölçüde yerel ve yabancı hisse senetlerine yatırım yapmaktadır. Şili'deki uygulama ise, çalışanların maaş ve ücretlerinden kesilen primlerin "Administradoras de Fondos de Pensiones – AFP" adı verilen anonim şirket niteliğindeki fon yönetim kuruluşlarında bireysel emeklilik hesapları şeklinde değerlendirilmesine dayanmaktadır⁹¹. Japonya'da ise emeklilik fonları, saklama bankaları tarafından yönetilmektedir. Bazı ülkelerde dar kapsamlı mesleki emeklilik fonlarının şirket içerisinde yönetilmesi de mümkün olup, bu durumda bu fonların yönetimi için dışarıdan profesyonel portföy yönetim hizmeti alınmayabilmektedir.

Aşağıdaki Tablo 7'de, çeşitli ülkelerde özel emeklilik fonlarını yöneten kuruluşlara ilişkin bilgiler bulunmaktadır:

Özel emeklilik fonlarını ağırlıklı olarak, sigorta şirketleri başta olmak üzere, bankalar yönetmekte ve bunları da aracı kurumlar ve fon yönetim şirketleri takip etmektedir.

⁹⁰ Y.Beyazıt Önal; age. s:70

⁹¹ Murat Şen, Tekin Memiş; age. s:116

Tablo 7: Çeşitli Ülkelerde Özel Emeklilik Fonlarını Yöneten Kuruluşlar

ABD	Sigorta Şirketleri, Fon Yönetim Şirketleri
ALMANYA	Yatırım Bankaları
BELÇİKA	Ticari Bankalar, Aracı Kurumlar
DANİMARKA	Sigorta Şirketleri, Bankalar
FİNLANDİYA	Sigorta Şirketleri, Bankalar
FRANSA	Sigorta Şirketleri, Bankalar
HOLLANDA	Bankalar, Aracı Kurumlar
İNGİLTERE	Yatırım Şirketleri, Sigorta Şirketleri
İSPANYA	Sigorta Şirketleri, Bankalar
İSVİÇRE	Sigorta Şirketleri, Bankalar
İSVEÇ	Sigorta Şirketleri
İTALYA	Sigorta Şirketleri, Bankalar, Emeklilik Fonları
JAPONYA	Sigorta Şirketleri
ŞİLİ	Emeklilik Fonu Yönetim Şirketi (AFP)

Kaynak: OECD, Private Pensions Systems: Regulatory Policies

3.6.1. Hayat Sigortacılığı ile Bireysel Özel Emeklilik Sisteminin Fon Yönetimi Açısından Karşılaştırılması

Halihazırdaki yasaya göre hayat sigortası şirketlerinin sağlık sigortası portföylerini devretmeleri ve sermaye miktarlarını 20 Trilyon TL'ye çıkartmaları şartıyla bu branşta ruhsat alarak Bireysel Emeklilik Sigortaları sunabilmeleri mümkün

olacaktır⁸⁶. Ayrıca yasayla, emeklilik fonlarının sigorta şirketleri tarafından kurulması ve yönetiminin de profesyonelce yapılması öngörülmektedir. Sigorta şirketleri bu alanda yaşanacak rekabetten kaynaklanan bir etkinlik içinde olacak ve çalışmalarını daha verimli yürüteceklerdir. Bireysel Emeklilik sigortalarında vefat, maluliyet risklerine karşı teminat verecek ve emeklilik geliri işlemlerini yöneteceklerdir.

3.7. EMEKLİLİK FONU KATILIMCILARININ HAKLARI

Çalışanların emeklilik planları ile belirlenmiş olan emeklilik haklarına sahip olabilmeleri için gerekli koşullar ve çalışanların iş değiştirdiklerinde birikmiş olan haklarının transfer edilip edilememesi (portability), özellikle işveren sponsorluğunda oluşturulan belirli fayda planlarında, önemli iki konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.7.1. Emeklilik Ödemelerine Hak Kazanılması (Vesting)

Özel emeklilik fonlarında emeklilik haklarını kazanmak, çoğu kez belirli bir bekleme süresinin (Waiting period) dolmasından sonra mümkün olmaktadır. Fon katılımcısı, bu sürenin sonundan itibaren emeklilik hesabına biriken tutarı belirli koşullar çerçevesinde kullanmaya da başka bir hesaba transfer etmeye hak kazanmaktadır. Emeklilik döneminin başlangıcında, fon katılımcısına birikmiş tasarrufunu toplu halde (lump-sum payment) veya aylık olarak (annuity) ya da, bir kısmını toplu bir kısmını ise aylık olarak çekme opsiyonu tanınmaktadır⁸⁷.

3.7.2. Emeklilik Haklarının Taşınabilirliği (Portability)

Emeklilik planlarının çalışanın iş değiştirmesi durumunda, başka bir işverene transfer edilip edilmemesi, bir başka ifade ile plan kapsamındaki hakların taşınabilirliği, özellikle işveren tarafından sponsorluğu yapılan belirli fayda planlarında karşılaşılan bir diğer önemli konudur. Belirli fayda planlarında, işverenin çalışanların emeklilik ödemelerini yerine getirmek gibi bir taahhüdü bulunmakta ve bu husus işveren için bağlayıcı bir yükümlülük oluştururken çalışanın iş değiştirmesini sınırlayabilmektedir. Bu nedenle belirli katkı planları, çalışanların iş değiştirmeleri durumunda, transfer edilebilir nitelikte bir esnekliğe sahiptir. ABD'de belirli katkı planı niteliğindeki bireysel

⁸⁶ Dr. Murat Şen, Tekin Memiş; age. s:108

⁸⁷ Çağatay Ergenekon; age s:129

emeklilik hesapları uygulamasında, bir hesaptaki birikimin bir başka hesaba transferi belirli koşullara bağlanmıştır⁸⁸. Bu uygulamada, bireysel emeklilik hesaplarında biriken fonların bir hesaptan bir başka hesaba transferi mümkündür, ancak burada bireye bir ödeme yapılmamakta, birikimler doğrudan doğruya hesaplar arasında transfer edilmektedir. Eğer bireyin hesabındaki birikimler katılımcının kendisine ödenirse, kişinin en fazla 60 gün içerisinde bu birikimlerini yeni emeklilik hesabına devretmesi gerekmekte olup, aksi takdirde % 20 oranında bir vergi cezası ile karşı karşıya kalmaktadır⁸⁹. Bu şekilde kişinin sistemden parayı çekerek kullanmasına engel olunması amaçlanmıştır.

3.8. Emeklilik Yükümlülüklerinin Garanti Altına Alınması

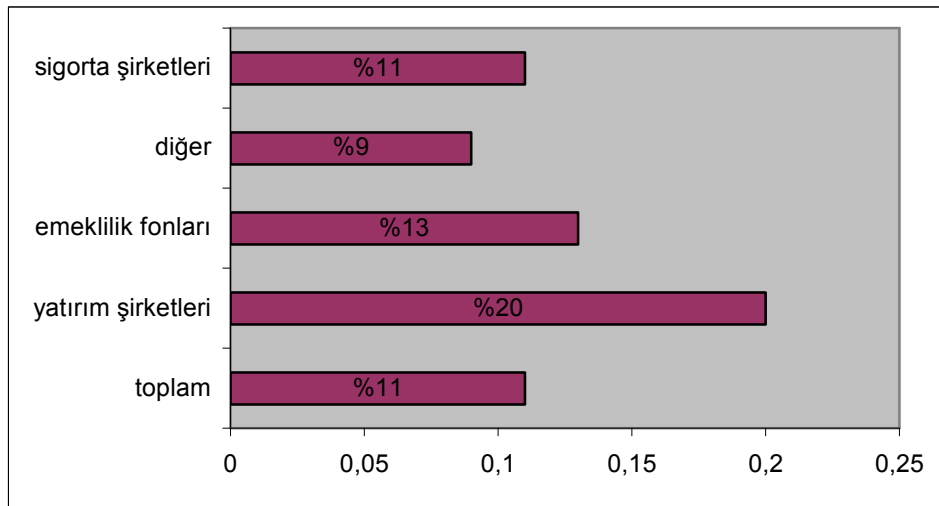
Emeklilik yükümlülüklerinin garanti altına alınması, emeklilik fonu varlıklarının emeklilik yükümlülüklerini karşılayamaması durumunda emeklilik fonu katılımcılarını korumak üzere düzenlenmiştir. Böyle bir garanti mekanizması, özel sektörün bu türde bir garanti sağlayamayacağı düşüncesi ile genellikle kamu kuruluşu tarafından sağlanmaktadır. Devlet emeklilik yükümlülüklerini, asgari bir emeklilik maaşı, asgari getiri ve iflas riskine karşı emeklilik fonu katılımcılarının korunması olarak üç şekilde garanti edebilir. Devlet tarafından sağlanan garanti mekanizmasının yanı sıra, emeklilik fonu varlıklarının sigortalanması, fon katılımcıları adına bir hayat sigortası şirketinden emeklilik planının koşullarına uygun bir poliçe alınması da mümkündür. Emeklilik yükümlülüklerinin tamamen fonlandığı belirli katkı planlarında garanti mekanizmasına gerek bulunmamaktadır. Garanti sistemi esas olarak gerekli düzeyin altında fonlama yapılma olasılığı bulunan belirli fayda planları için söz konusudur.

ABD, Japonya, Almanya, Finlandiya ve İsveç'te belirli payda planlarının tamamı iflas riskine karşı sigorta kapsamı altında bulunmaktadır. Almanya'da işverenin menkul kıymetlerine yatırım yapılabilmesi, işverenin emeklilik yükümlülüklerini sigortalaması ile mümkün olmaktadır. Şili, Meksika, İsviçre ve Arjantin'de finansal riskler nedeni ile belirli katkı planlarının getiri oranı belirli bir düzeyin altına düştüğü zaman aradaki fark, hazine tarafından karşılanmaktadır.

⁸⁸ Çağatay Ergenekon; age. s:118

3.9. SERMAYE PİYASALARINDA KURUMSAL YATIRIMCI OLARAK ÖZEL EMEKLİLİK FONLARI

Şili ve çeşitli OECD ülkeleri ile Malezya ve Singapur gibi Asya ülkelerinde, sosyal güvenlik alanında yaşanan deneyimler doğru makroekonomik istikrar politikalarının uygulanması koşulu ile, özel emeklilik fonlarının sermaye piyasalarının gelişimine önemli katkısı olduğunu göstermiştir⁹⁰.

Grafik 2: OECD Ülkelerinde Finansal Varlıkların Yıllık Ortalama Büyüme Hızları (2001)

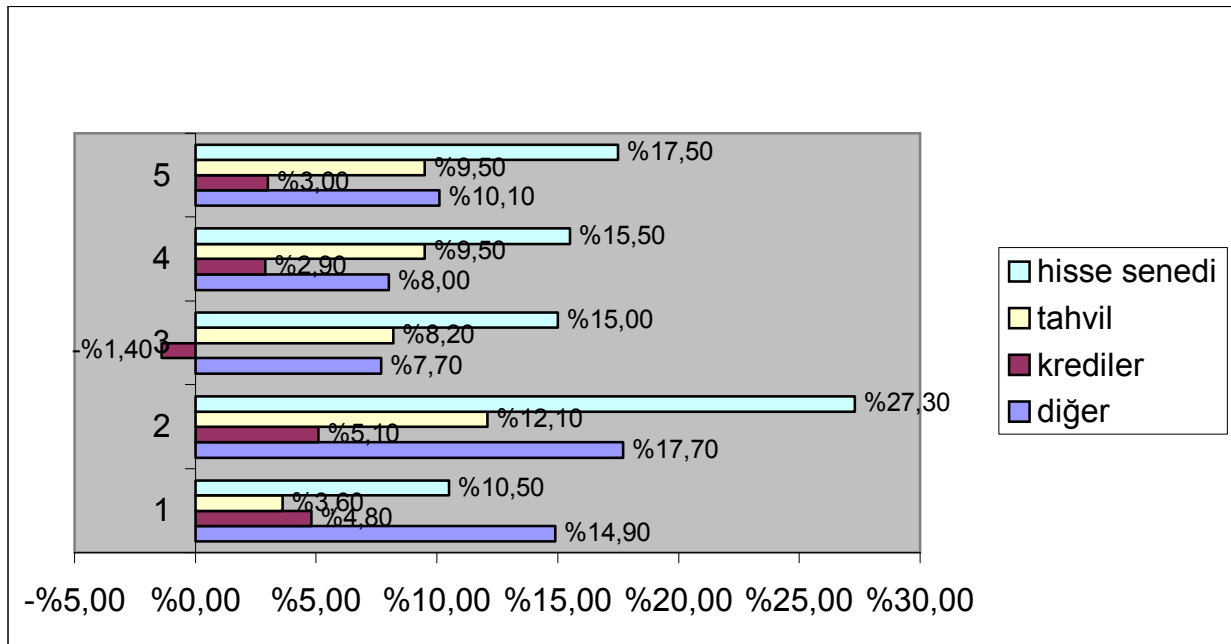
Kaynak: OECD, Private Pensions Systems: Regulatory Policies,2001

Grafik 2’de görüldüğü gibi çeşitli ülkelerde özel emeklilik fonlarının portföylerine ilişkin varlık yapılarına göre; bu fonların portföylerinde, uzun vadede yüksek getiri sağlamanın ön plana çıkması ile hisse senetleri ve tahvillerin payının arttığı görülmektedir. Özel emeklilik fonlarının yurtdışında önemli ölçüde yatırımlarının bulunduğu İngiltere, Hollanda, İsviçre, Avustralya gibi ülkelerde, yabancı borçlanma araçları ve gayri menkullere kıyasla, yabancı hisse senetlerine daha fazla yer verilmiştir.

⁸⁹ A. Başar Ergün; age. s: 98

⁹⁰ Tankut Centel; age. s:114

Grafik 3’de emeklilik fonu varlıkları içinde hisse senetlerinin büyüme oranının diğer finansal varlıklara göre daha büyük olduğu görülmektedir.

Grafik 3: Finansal Varlıkların Türlerine Göre Yıllık Ortalama Büyüme Oranları (2001)

Kaynak: OECD, Private Pensions Systems: Regulatory Policies, 2001

Emeklilik fonu varlıklarından tahvilin büyüme oranı, % 3,60’dan % 12,10’lara yükselmiş, ancak daha sonra düşüş göstermiştir. Krediler başta % 6,25 artarken, - %1,40 lara kadar düşmüştür. Diğer fon varlıklarının da payı hisse senetleri kadar artış göstermektedir. Özel emeklilik fonları ile ilgili önemli tartışma konularından birisi bu fonların yatırım ilkeleri ile ilgilidir. Emeklilik fonlarının yatırımları ve portföy yapıları incelendiğinde, bazı ülkelerde emeklilik fonlarının yatırım yapabileceği varlıkların ayrıntılı olarak belirlendiği ve yatırım yapabilecek olan varlıkların oranına alt ve üst sınırlar konulduğu, bazı ülkelerde ise, emeklilik fonlarının temel bazı sınırlamalar dışında hiçbir sınırlamaya tabi olmadığı, bu fonların "basiretlik" esasına göre yönetildiği görülmektedir⁹⁷.

Emeklilik fonlarının yatırımlarına getirilen temel sınırlamalardan birisi, mesleki emeklilik fonlarında, işverenin menkul kıymetlerine yatırım yapılmasına yönelik

⁹⁷ Murat Şen, Tekin Memiş; age. s:108

sınırlamadır ve basiretlik esasına göre emeklilik fonlarının yönetildiği ABD ve İngiltere gibi ülkelerde bile, bu konuda azami sınırlamalar getirildiği görülmektedir⁹¹.

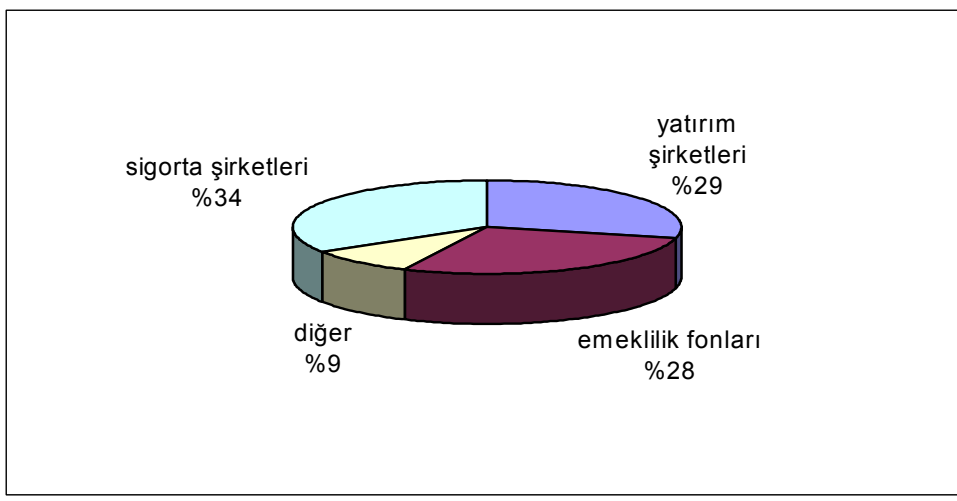
Önemli bir diğer sınırlama yabancı menkul kıymetlerle ilgilidir. Emeklilik fonu varlıklarının yabancı menkul kıymetlere yatırılması, riskin çeşitlendirilmesine olanak tanırken, portföy getirilerinin de artmasını sağlayacaktır. Ancak sınırlandırılmamış yabancı yatırımlar ülkeden sermaye çıkışını hızlandıracak ve ulusal piyasaların, emeklilik fonlarının uzun dönemli finansal kaynaklarından yararlanamamasına ve iç kurumsal yatırımcıların gelişmemesine yol açacaktır⁹². Özellikle özel emeklilik fonu alanında bir reform yapıldığında başlangıçta bu konuda bir sınırlama getirilmesine dikkat edilmelidir. Şili, 1990 yılına kadar yabancı menkul kıymetlere yatırım yapılmasına izin vermemiş ve bu yıldan sonra aşamalı olarak yabancı menkul kıymetlere yönelik sınırlamaları azaltma yoluna gitmiştir. Gelişmiş ülkelerdeki özel emeklilik fonları ise, 1980'li yılların başından bu yana yabancı hisse senedi ve tahvillere önemli ölçüde yatırım yapmaktadır.

Finansal piyasaların geliştiği ve etkili gözetim sistemlerine sahip gelişmiş ülkelerde özel emeklilik fonları için yatırım sınırlamasına gidilmesi gerekli değildir. Bu ülkelerde basiretlik ilkesine ve inançlı mülkiyet esasına göre yatırım yapılması yeterlidir. Ancak güçlü ve şeffaf bir sermaye piyasasının bulunmadığı, özel emeklilik fonu uygulamalarının zorunlu olduğu ve emeklilik fonu katılımcılarının sermaye piyasası faaliyetleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları gelişmekte olan ülkelerde, başlangıçta ayrıntılı yatırım ilkelerinin belirlenmesi gereklidir⁹³. Bu tür sınırlamalar, ulusal sermaye piyasalarının büyümesi ve olgunlaşması ile birlikte aşamalı olarak kaldırılmalıdır.

⁹¹ Murat Şen, Tekin Memiş; age. s:109 - 111

⁹² E. Denizci Yücel, **Türk Sigorta Sektöründe Hayat Sigortalarının Fon Yaratma Kapasitesi, Yaratılan Fonların Finansal Piyasalarda Değerlendirilmesi ve Hayat Sigortalarında Kar Payı**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Marmara Üni., Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, 1998

⁹³ A. Başar Ergün; age. s: 110

Grafik 4: OECD Ülkelerinde Yatırımlar Açısından Toplam Finansal Varlıklar (2001)

Kaynak: OECD, Private Pensions Systems: Regulatory Policies,2001

Grafik 4'te, emeklilik fonlarının kurumsal yatırımcı olarak sermaye piyasasında %28 gibi önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. %34'lük dilimde ABD, Fransa, Japonya gibi ülkeler yer alırken, %29'luk dilimde ise, İngiltere yer almaktadır.

Özel emeklilik fonları, sermaye piyasalarında finansal yeniliklerin meydana gelmesi ve sermaye piyasalarının modernizasyonu için önemli bir kaynaktır. Emeklilik fonlarının büyüklüğü arttıkça ve sosyal güvenlik içerisindeki önemi arttıkça, bu fonların yeni finansal araçlara ihtiyacı olacaktır. Bugün endeks fon oluşturarak pasif şekilde portföy yönetme stratejisi, büyük ölçüde emeklilik fonları tarafından uygulanmaktadır. Bu anlamda emeklilik fonları, profesyonel portföy yönetiminin gelişmesine ve optimum portföyler oluşturulmasında da yardımcı olacaktır. Özel emeklilik fonları bir ülkede etkin gözetim, takas ve saklama sistemlerinin oluşmasını, modern muhasebe ve denetim standartları geliştirilmesini ve bu yolla daha etkin bir kamuyu aydınlatma sisteminin yerleşmesini de sağlayacaktır. Ayrıca, kısa vadeli stratejik amaçlı alım satım işlemleri, yerini büyük ölçüde uzun vadede getiri elde etme amacına yönelik kurumsal yatırımlara bırakacaktır.

Özel emeklilik fonları yolu ile sermaye piyasalarının gelişimi, kurumsal yönetim uygulamaları açısından da önemlidir. Emeklilik fonları geliştikçe, önemli bir kurumsal yatırımcı grubu haline gelecek ve şirketlerde kolektif bir etki yaratma olanağı sağlayacaklardır.

3.9.1. Hayat Sigortası Şirketlerinin Bu Bağlamda Sermaye Piyasasındaki Yeri

Ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerde sigorta şirketleri büyük montanlı yatırımlarla, menkul kıymet borsalarında, arz ve talebi önemli ölçüde etkileyerek "marker" sıfatıyla piyasadaki iniş ve çıkışların denetim altında tutulmasında katkıları olmaktadır⁹⁴.

Menkul kıymet borsalarında fiyatların büyük dalgalanmalar yapmasına imkan vermemek için market markerların sayıca, tek başına piyasayı etkilemeyecek kadar çok olması gerekir. Sayıca çokluğu sağlayacak önemli kurumsal yatırımcılardan birisi de sigorta şirketleridir. Toplanan primlerin önemli yatırım yerlerinden birisi menkul kıymetler borsası olmaktadır. Bu sayede piyasa derinleşecek başta sanayi olmak üzere bütün sektörlerin ihtiyaç duyduğu uzun vadeli fonlar sağlanacak ve mülkiyetin tabana yayılması ilkesi gerçekleşecektir.

Kurumsal yatırımcıların varlığıyla sermaye piyasasında küçük tasarruf korunmuş olacak, fon masrafları bilimsel esaslara dayalı olarak gerçekleşecektir. Çok sayıda, küçük miktarda tasarruf sahibinin tasarruflarını sermaye piyasasına yönlendirmede en etkin rolü oynayacak mali kurumlardan birisi sigorta endüstrisidir.

3.9.2. Özel Emeklilik Fonlarının Makroekonomik Fonksiyonları

Ekonomik fonları, varlıkların kurumsal yatırımcılar tarafından biriktirilerek emeklilikte faydalanmak üzere sermaye piyasalarında yönetilmesi için hareket eden kurumsal yatırımcılardır. Bu doğrultuda kaynakların zaman içinde transfer olması ve fonların bir havuzda toplanması gibi görevleri etkin şekilde yerine getirirler. Bunu yaparken sergiledikleri büyüme de finansal piyasaları, sermaye piyasası ağırlıklı bir gelişme sürecine doğru sürüklerlerken normalde bir finansal sistemde bankalar tarafından meydana getirilen görevleri daha etkin bir şekilde yerine getirmiş olurlar⁹⁵.

Dünyanın dört bir yanındaki çok uluslu organizasyonlar, gelişmekte olan ülkeler ve ekonomistlerin emeklilik fonu reformuna gösterdikleri ilgi sosyal güvenliğin

⁹⁴ Murat Şen, Tekin Memiş; age. s:117

⁹⁵ A. Başar Ergün; age. s: 123

özelleştirilmesine veya daha fazla spesifik olarak tamamen fonlanmış özel olarak yönetilen emeklilik sistemlerinin refah üzerinde büyük pozitif etkileri olduğu varsayımına dayanmaktadır⁹⁶. Emeklilik fonu reformunun, politik ve demografik baskılar oluşturarak finansal istikrarı tehdit eden standart "pay-as-you-go" sistemlerini elimine ederek makroekonomik istikrarı arttırdığı ve geçiş sürecinde mali reform getirdiği öne sürülmektedir. Buna ek olarak, emeklilik fonu reformunun tasarrufları arttırıcı, ekonomik büyümeyi ve verimliliği ateşleyici olduğu eklenmelidir.

Son dönemde, finansal gelişmenin ekonomik büyüme, verimlilik ve tasarruflar üzerindeki etkileri üzerinde yapılan çalışmalar emeklilik fonu reformlarının; sermaye piyasaları gelişimi üzerinde pozitif bir etki göstererek refah üzerinde ayrı bir fayda sağladığı görülmektedir. Emeklilik fonu reformu kurumsal sermaye birikimini dinamik bir hukuki yapı, yatırımların karar alma sürecindeki artan profesyonellik, daha fazla şeffaflık ve bütünlük ve ayrıca yeni bir şirket yönetim dengesi yoluyla özellikle en eski reform olan Şili örneğinde olduğu gibi kolaylaştırmaktadır.

Emeklilik fonu sermaye piyasasının gelişmesine birçok kanal yoluyla yardımcı olabilir. Diğer yanda, emeklilik fonu reformu ile aynı anda gelişen ve bu tür bir reformun pozitif etkisini kolaylaştıran başka koşullarda bulunmaktadır. Sonuç olarak, bazı koşullar altında gelişen sermaye piyasasının ekonomik büyüme, sermaye birikimi ve refah üzerinde diğer net sonuçları olmaktadır. Sözü edilen bu etkilerin oluşması için bazı asgari koşulların gerektiği tüm uzmanlarca kabul edilse de şimdilik sadece bu koşulların olduğu hallerde oluşacak sonuçlar üzerinde durulacaktır.

⁹⁶ Deniz Derelioğlu; age. s:63

3.9.2.1. Tasarrufların Arttırılması

Bireylerin emeklilik dönemlerinin finansmanı hakkında yeterince bilgili ve disiplin sahibi olmamaları, kendi tercihleriyle yeterli tasarruf düzeylerine ulaşmalarını engellemektedir. Gelecekte zararını görecektir şekilde kısa dönemli tüketime yönelen bireyler, gelirlerinin kesileceği emeklilik dönemi için yeterince tasarrufta bulunmamaktadır. Emeklilik tasarrufları konusundaki bu yakını görememe sendromu, ortalama 15-20 yıllık emeklilik dönemi süresince tatmin edici apeller halinde likidite edilebilir bir birikim düzeyine ulaşılmaması sonucunu doğurmaktadır. Belirli bir tasarruf yapılabilir dahi, emeklilik dönemine özgü harcamalar, sağlık giderleri, emeklilik dönemindeki enflasyon düzeyi, yaşam süresi, emekli maaşının nominal ve reel düzeyi gibi değişkenleri gerçeğe en yakın şekilde tespit etmek ve buna uygun düzeyde fonlama yapmak çoğu kez bireylerin bilgi birikimini aşmaktadır. Özel emeklilik fonlarında, aktüeryal olarak tespit edilen ve düzenli şekilde ödenen katkı paylarıyla birikip yatırım gelirleri elde eden tasarrufların, emeklilik dönemlerinde annuiterler halinde çekilebilmesi, bireysel düzeydeki bu finansal yakını görememe sendromunun önüne gelmektedir⁹⁷.

Özel emeklilik fonları yoluyla emeklilik dönemleri için tasarrufta bulunan bireyle mikro bazda kendi ekonomik çıkarları yönünde hareket ederken, makro bazda özel tasarrufların ve ulusal tasarruf düzeyinin artmasına katkıda bulunmaktadır.

Özel emeklilik fonlarında biriken tasarrufların makro ekonomik etkileri dört grupta toplanabilir:

- Emeklilik fonları gibi uzun vadeli kaynakların varlığı, ulusal ekonomiler için enflasyon düşürücü rol oynamaktadır.

- Özel emeklilik fonu yatırımları, sermaye piyasasının birinci ve ikinci pazarlarının, para, döviz ve türev piyasalarının gelişmesinde önemli bir yere sahiptir.

⁹⁷ Çağatay Ergenekon; age. s:96

- Bu fonların piyasalar ve finansal araçlar üzerindeki uyarıcı etkisi, tasarrufları ve tasarrufların yöneldiği yatırımların verimliliğini arttırarak makro bazda ekonomik büyümeye yol açmaktadır.

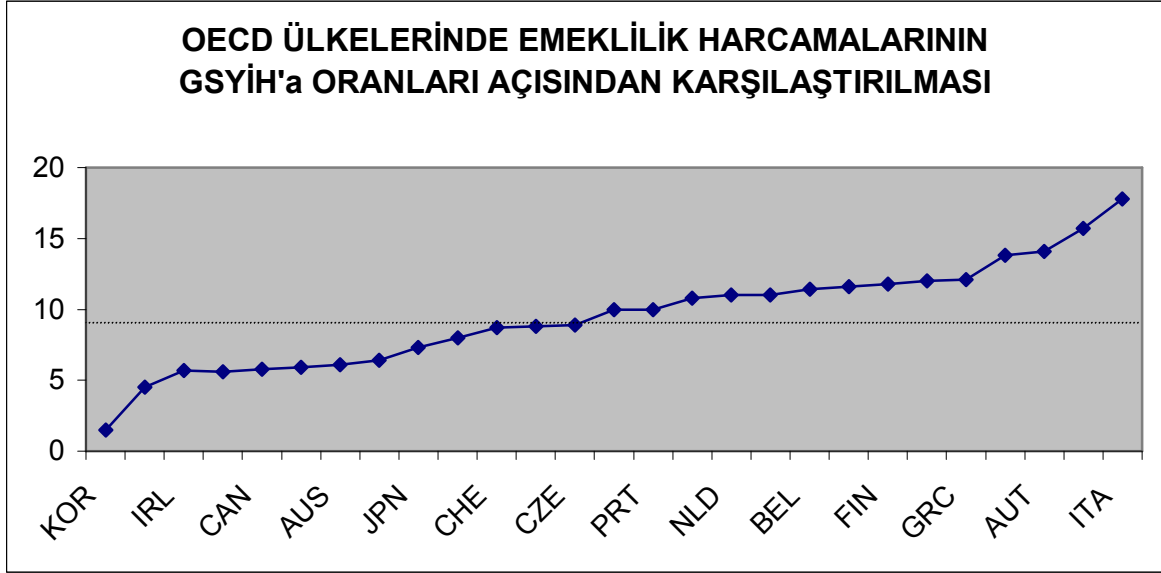
- Finansal piyasalar ve araçlar tarafından yatırım projelerinin sürekli izlenmesi, sistematik riski dağıtmak suretiyle bireylerin kurumsal yatırımlar yoluyla büyük ölçekli yatırımlar içerisinde yer almasına imkan vermektedir.

Emeklilik fonları ve hayat sigortalarının önemli bir bölümünü oluşturduğu uzun vadeli tasarrufların GSMH içerisindeki payı gelişmiş ülkelerin büyük bölümünde % 30-70 marjında iken, bu oran birçok gelişmekte olan ülkede % 10'un altında bulunmaktadır. Diğer taraftan, çeşitli dönemlerde farklı ülkelerde ya da uluslar arası kapsamlarda yapılan ampirik analizler, özel emeklilik fonlarıyla ulusal tasarruflar arasında her zaman doğrusal bir bağlantı olmayabileceğini göstermiştir⁹⁸. Özel emeklilik fonu ve sigorta sektörü varlıklarının yüksek düzeyde olduğu Anglosakson ve İskandinav ülkelerinde özel tasarrufların GSMH' ye oranı, Güney Kore, Ürdün, Singapur, Tayland ve Almanya gibi sözleşmeye bağlanmış uzun vadeli tasarrufların yeterince gelişmediği ya da fonlama sisteminin uygulanmadığı ülkelerdeki tasarruf oranlarının gerisinde kalmaktadır.

Grafik 5'de emeklilik fonu harcamalarının gelişmiş ülkelerde , diğerlerine göre GSYİH' ye oranlarının yüksek olduğu görülmektedir.

⁹⁸ A. Başar Ergün; age. s: 129

Çalışanların özel emeklilik programlarına girişinin zorunlu olup olmaması, tasarruf düzeyini belirleyen faktörlerin başında gelmektedir.

Grafik 5: OECD Ülkelerinde Emeklilik Harcamalarının GSYİH' ya Oranları Açısından Karşılaştırılması (2001)

Kaynak: OECD, Private Pensions Systems: Regulatory Policies,2001

Emeklilik fonuna katılımın gönüllü olması durumunda "dağıtım sistemine yaptıkları katkı payı ödemelerine" emeklilik döneminde yüksek getiri alacakları varsayımıyla tasarruftan uzaklaşıp tüketime yönelmeleri, yatırımlar ve ekonomik büyümenin yavaşlaması, refah düzeyinin gerilemesi sonucunu doğuracaktır.

3.9.2.2. Finansal Piyasaların Gelişimi

Bankacılık sisteminin gelişiminden özel sektöre tahsis edilen kredilerdeki artışa kadar finansal hayatın birçok sahasını etkileyen ekonomik büyüme ile sermaye piyasası pazarlarının derinleşmesi, piyasa endekslerinin ve kapitalizasyonun gelişimi arasında yüksek bir korelasyon görülmektedir⁹⁹. Sermaye piyasası içerisinde özellikle hisse senetleri piyasası etkinleşip derinleştikçe, özel sektörün finansmanına yönelik

⁹⁹ A. Başar Ergün; age. s: 129

imkanların artması, riskin dağıtılmasına katkıda bulunup, uzun vadede yüksek getirili projelerle finansman sağlayarak ekonomik büyüme üzerinde uyarıcı etki yapmaktadır.

Özel emeklilik fonlarının istikrarı ve uzun dönemli yatırımlarının sermaye piyasaları üzerindeki ilk etkisi volatilitenin düşürülmesi suretiyle istikrarlı bir büyümenin sağlanması olmaktadır. Özel emeklilik fonu yatırımlarının sermaye piyasalarında önemli boyutlara ulaştığı ülkelerde, piyasaların volatilitesinde kayda değer gerilemeler elde edilmiştir.

Özel emeklilik programlarının gelişmiş olduğu ülkelerde sermaye piyasası ile özel emeklilik fonları arasında entegre bir ilişki kurulmuştur. Talep artışına bağlı olarak fiyatların gerçek seviyelerine ulaşması, sermaye maliyetlerini düşürmek suretiyle, menkul kıymet ihraçlarının ve yatırımların artmasını sağlamaktadır. Piyasalar açısından özel emeklilik fonlarını uzun vadeli yatırımları, modernizasyonu ve finansal yenilikleri teşvik edici bir ivme getirmektedir.

Genel olarak, özel emeklilik programı yatırımları likiditeden çok, uzun dönemli getiri üzerinde odaklanmaktadır. Değişik özel emeklilik grupları itibariyle izlenen yatırım stratejileri farklılık göstermekle birlikte, üyelerin yaş ortalaması düşük olan programlar uzun vadeli ve nispeten agresif yatırım araçlarına, yüksek yaş ortalamasına sahip olgunluk, evresindeki programlar ise sabit getirili menkul kıymetlere yatırım portföylerinde daha fazla yer vermektedir.

Yatırım yaptıkları varlıklarda uzun dönemde değer kazanma arayışında olmalarından dolayı, emeklilik fonları "sabırlı sermaye" olarak tanımlanmaktadır.

OECD genelinde özel emeklilik fonu portföyündeki varlık gruplarının yıllık büyüme hızları karşılaştırılmasında hisse senetleri % 16 ila ilk sırada yer almaktadır. Sermaye piyasasının gelişmişlik ve etkinlik düzeyi ile fon yönetimini gerçekleştiren profesyonel kadroların mesleki yeterliliğine bağlı olarak özel emeklilik fonlarının hisse senedi yatırımları değişim gösterebilmektedir.

Bununla birlikte sabit getirili menkul kıymetlerin getiri oranlarının yüksek olduğu yerlerde ve dönemlerde uzun vadeli tahvillerin emeklilik fonu portföylerindeki payının arttığı görülmektedir. Borçlanma araçlarının yüksek reel getiri sağladığı

Almanya ve Hollanda'da yerel tahvillere yatırım yapmak özel emeklilik fonları için tercih sebebi olmaktadır¹⁰⁰.

Bireylerin emeklilik tasarruflarının yönetiminden sorumlu bir finansal aracı statüsünde bulunan emeklilik programları, bu fonksiyonlarını icra ederken piyasalardaki diğer finans kurumlarından yoğun bir hizmet ve ürün talebinde bulunmaktadır. Özel emeklilik programlarının sermaye piyasasında yaptıkları yatırımların titiz araştırmalara dayanmakta olması, bu fonlara hizmet veren danışmanlık ve fon yönetimi kurumlarının Ar-Ge faaliyetlerinin, piyasa ve menkul kıymet analizlerinin kalitesinin artmasına yol açmaktadır. Tam rekabet ortamında özel emeklilik fonları tarafından seçilmek ve halihazırda hizmet verdikleri emeklilik fonlarını ellerinde tutmak isteyen piyasa aktörleri; piyasaların nabzını daha iyi tutan, daha detaylı, daha düşük maliyetlerle daha hızlı ve daha etkin hizmet vermek, fonlara yön veriyorlarsa istikrarlı ve yüksek getiri düzeyleri sağlamak durumunda kalmaktadır. Özel emeklilik programlarının sermaye piyasasındaki ürün ve hizmetleri tahrik edici yöndeki bu etkisi, piyasaların etkinliğinin ve rekabet gücünün artmasında önemli bir rol oynamaktadır.

3.9.2.3. Özelleştirme Sürecinin Etkinleştirilmesi

Özel emeklilik fonları, kamu iktisadi kuruluşlarının özelleştirilmesi sürecinde ihraç edilen menkul kıymetlere büyük miktarda yatırım yapma potansiyeline sahiptir. Özellikle, sermaye birikimine sahip olmayan geçiş ekonomilerinde kamu iktisadi teşebbüslerinin yerel yatırımcılara devredilmesi bağlamında bu fonların yarattığı kapitalizasyon büyük önem taşımaktadır.

Özelleştirme kapsamındaki şirketlerin emeklilik fonları tarafından satın alınması, bir yandan arz edilen şirketlere yerel alıcı yaratırken, diğer taraftan özel emeklilik tasarruflarının kısa sürede fonlanmasını sağlamaktadır¹⁰¹. Özel emeklilik fonlarının özelleştirme sürecine katkısı sadece talebi arttırmakla sınırlı kalmamaktadır. Özelleştirilen kuruluşların hisse senetlerinin değerinin yatırım kriteri açısından uygun olup olmadığını tespit etmek için emeklilik fonları tarafından yapılan değer tespit analizleri özelleştirme işlemlerinin optimum değerler üzerinden gerçekleştirilmesine de

¹⁰⁰ Deniz Derelioğlu; age. s:74

¹⁰¹ Güven Sak, 'Sosyal Güvenlik Sisteminin Krizi ve Çözüm Önerileri Üzerine Değerlendirmeler', Maliye Bakanlığı Sempozyumuna Sunulan tebliğ, 14 – 17 Mayıs 1997

katkıda bulunmaktadır. Bu husus, özelleştirme işlemlerinin şeffaflığının tescili açısından kayda değer bir önem taşımaktadır.

3.9.2.4. İşgücü Piyasasının Yeniden Düzenlenmesi

Özel emeklilik programları, sermaye piyasasından yaptıkları yatırım yoluyla sermayenin mülkiyetinin çalışanlara geçip geniş toplum kesimlerine yayılmasına katkıda bulunmaktadır¹⁰². Profesyonel fon yöneticileri yoluyla tespit edilen ekonominin en verimli sektörleri ve şirketlerinin menkul kıymetlerine dolaylı olarak sahip olan çalışan ve emekliler, bireysel birikimleri ile sahip olamayacakları derecede çeşitlendirilmiş bir yatırım portföyünden tasarrufları oranında pay almaktadır. Özel emeklilik sistemi çerçevesinde elde edilen getiri, genellikle yeterince çeşitlendirilmemiş ve profesyonel hizmetlerden istifade etmeyen, bireysel yatırımların getirisinden daha yüksek düzeyde olmaktadır.

Çalışanları ekonominin işleyiş mekanizmasına daha fazla entegre eden ve ekonominin karlılığından daha fazla pay almasına imkan veren özel emeklilik sistemi, ülkedeki iş barışı ve uzlaşmasının sağlanmasında, emeklilik tasarrufu perspektifinin çok ilerisine geçen bir fonksiyon icra etmektedir. Ekonominin dinamik bir büyüme göstermesi hususunda bürokrasi, çalışanlar ve sermaye sahipleri arasında çıkar birliği yaratan özel emeklilik programları, sağladığı yüksek gelir ile ulaşılan büyümenin sonuçlarından çalışanları daha somut bir şekilde yararlandırmaktadır.

Emeklilik programını personel politikalarının ayrılmaz bir parçası olarak gören işverenler, maaşın yanı sıra emeklilik hakları da sunmak suretiyle firma açısından hayati öneme sahip çalışanlarını uzun dönemlerde istihdam edebilmektedir. Özel emeklilik programları, genellikle kurum imajına önem veren büyük işverenler tarafından tercih edilmektedir¹⁰³.

Çalışanların kurum kimliğini benimsemesini sağlayan emeklilik programı, motivasyonu arttırarak yüksek bir performansla çalışmayı teşvik etmektedir. Çalışanlar açısından ise vergi teşvikleri, emeklilik programı vasıtasıyla tasarrufta bulunmayı diğer alternatiflere göre daha çekici hale getirmektedir. Vergi avantajları, düşük gelirli

¹⁰² Deniz Derelioğlu; age. s:82

¹⁰³ Deniz Derelioğlu; age. s:89

çalışanların yanı sıra daha yüksek vergi dilimlerine tabi yüksek gelirli çalışanlar açısından da önem taşımaktadır. Bireysel sigorta uygulamalarına göre risk geniş bir havuz içinde eritilmiş olduğu için program üyelerine daha düşük bir maliyetli sigorta güvencesi sağlamaktadır. Dolayısıyla, maaş esaslı bir emeklilik programı çerçevesinde sağlanan bir annuite, aynı düzeyi sağlayacak bireysel tasarruflara kıyasla daha düşük maliyetle elde edilmektedir. Fon yönetim koşulları, fonlama standartları, programlara giriş ve emeklilik maaşına hak kazanma şartları, vergilendirme koşullarının devlet tarafından düzenlenip gözetilmesi çalışanlar açısından güvence teşkil etmektedir.

Son olarak özel emeklilik sisteminin işgücü piyasasına getirdiği bir diğer yenilik, çalışanlara emekliye ayrılma tarihlerinin belirlenmesinde inisiyatif vermesidir¹⁰⁴. Bu sistem içerisinde, çalışanlar sermaye piyasalarındaki dalgalanmaları ve faiz oranlarındaki iniş çıkışları da dikkate alarak, emekliye ayrılma zamanlamasına kendileri karar verebilmektedir. Bu esneklik, insan hayatındaki en önemli kararlardan biri olan emekliye ayrılma tarihini belirleme hakkının belirli limitler çerçevesinde devletten bireye geçmesini sağlamaktadır. Ancak göz önünde bulundurulması gerekir ki, özel emeklilik düzenlemelerinin dizaynı, işgücü piyasası üzerindeki etkilerin belirlenmesinde birinci derecede önem taşımaktadır. Emeklilik programının maaş esaslı emeklilik planı ya da prim esaslı emeklilik planı oluşu, emeklilik haklarını elde edebilmek için asgari bekleme süresinin uzunluğu, emeklilik yaşı sınırı gibi alanlarda yasa koruyucu tarafından alınacak kararlar, özel emeklilik sisteminin emek piyasasına etkisi üzerinde belirleyici olmaktadır.

3.9.2.5. Hayat Sigortasının Fon Kaynakları İle Oluşan Fonların Bu Bağlamda Ekonomik ve Sosyal İşlevleri

İlk bakışta görülmemekle beraber, sigortacılığın ekonomide dolayısıyla ortaya çıkan, tasarruf kaynağı olması nedeni ile fon yaratmak, kredi sağlamak, uluslar arası ekonomik ilişkilerin ve ticaretin geliştirilmesinde etken olarak, vergi kaynağı yaratmak,

¹⁰⁴ A. Başar Ergün; age. s: 132

fiyatların daha gerçekçi ve istikrarlı olmasının sağlanmasında araç olmak, ekonomide bir sektör olmak gibi birçok işlevleri vardır.

Ekonomik İşlevler:

- Tasarruf kaynağı ve sermaye birikimi sağlamak,
- Koruyucu niteliği ile ekonomik çöküntü ve kayıpların önleyicisi olmak,
- Vergi kaynağı olmak,
- Uluslar arası ekonomik ilişkileri genişletici olarak ve milli servetin korunmasını sağlamak,
- Ekonomi içinde bir sektör olmak,
- İstihdam imkanı sağlayarak,
- Girişimciye kredi imkanı sağlayarak.

Sosyal İşlevleri:

- Dayanışma sağlamak,
- Sosyal çöküntü ve kayıpların önleyicisi olmak.

3.10. Bireysel Özel Emeklilik Açısından Potansiyel Müşteri Profiline Belirlenmesi

Bireysel özel emeklilik sistemi için genel bir müşteri profilini belirlemek gerekirse;

- * Ücretle çalışanlar (ancak bunların gelirleri tasarruf yapmaya yeterli olanlar)
- * Emeklilik maaşlarının yeterli olacağına inanmayan ve yaşlılığında rahat etmek isteyenler
- * Ücretle çalışmayan, sosyal güvencesi olmayan ancak ailesinin geliri yüksek olanlar,
- * Herhangi bir risk primi ödemeksizin büyük ölçüde uzun süreli tasarruf yapmak amacıyla olan yatırımcılar,

* Şirketler (çalışanlarını motive etmek ve şirkete bağımlılıklarını arttırmak amacıyla çalışanlara toplu olarak bireysel özel emeklilik sözleşmeleri satın almayı düşünenler. Bu şekilde şirketlerin olabilmesi için ödenecek primlerin şirketler açısından vergiden indirilebilir olması büyük önem taşımaktadır.)

* Geliri yüksek olan, sosyal güvenlik ve hayat sigortası ile birlikte üçüncü bir güvenceden de yararlanmak isteyenler vb. şekilde bir belirleme yapılabilir.

Türkiye'de yapılan bir araştırmada, sigorta şirketlerine olan güvensizliğin nedenleri olarak; sigorta sektöründe devlet güvencesinin olmaması, sigorta şirketlerinin kendilerini ve hizmetlerini iyi tanıtamamaları, vaatlerini yerine getiremeyecek olmaları, hasarların kolaylıkla geri ödenmemesi, çevreden duyulan olumsuz şeyler, sigortacılığın dolandırıcılık olarak düşünülmesi, sektör geleceğinin parlak görülmemesi biçiminde sıralanmıştır¹⁰⁵. Günümüzde de bu sıralanan bir çok maddenin halen geçerli olduğunu düşünenler çoğunluktadır. Burada Türk tüketicisinin genel yapısı ortaya konulmaya ve böylece bu tüketicilerin bireysel emeklilik ve sigorta ürünlerine olan talep yapısını ortaya çıkarmaya çalışılmaktadır. DİE 2000 nüfus sayımı sonucu Türkiye nüfusu 67.944.903 (geçici sonuç) olarak bulunmuştur. Bu nüfusla Türkiye dünyadaki en kalabalık ülkeler sıralamasında ilk 30 ülke içinde yer almaktadır¹⁰⁶. Son yıllarda ise nüfus artış hızında bir azalma görülmektedir. Nüfusun yeni potansiyel alıcıların, sayısal olarak çok olması tüm ürün ve hizmet pazarları için önemli bir özelliktir. Ancak bilindiği gibi pazar sadece fiziksel olarak insanların yer alması ile oluşmaz, satın alma gücü ve satın alma isteği de olan insanların olmasıyla oluşur. 1990-1995 döneminde yıllık ortalama % 1.85 olarak tespit edilen nüfus artış hızı 1995-2000 döneminde yapılan 2000 nüfus sayımı sonucu 1.62 olarak bir düşüş göstermiştir.

Nüfusun büyüklüğü ve yaş yapısını belirleyen en önemli etkenlerden olan doğurganlık düzeyinde azalma devam etmektedir. 1965-1970 döneminde % 30 olan kaba doğum hızı oranı sürekli bir azalma göstererek 1995-2000 döneminde % 21,4 olarak tespit edilmiştir. Doğurganlık hızı kentlerde ve kırsal kesimde farklılık göstermektedir. Kırsal kesimde bu oran daha yüksektir. Doğurganlık hızının en düşük olduğu bölge Marmara ve Ege bölgelerini içine alan Batı bölgesidir.

¹⁰⁵ Y. Beyazıt Önal; age s: 88

¹⁰⁶ <http://www.die.gov.tr>, web sayfası bilgileri

30 Kasım 1997'de yapılan nüfus sayım sonuçları doğrultusunda, 2000 sayımı sonucu demografik göstergelerdeki olumlu gelişmeler devam etmiştir. 1995-2000 döneminde nüfus artış hızı 1.62, şehirleşme hızı 4.67, kaba doğum hızı 21.4, kaba ölüm hızı 6.5, bebek ölüm hızı 39.02, toplam doğurgan oranı 2.45 ve doğuşta ortalama yaşam süresi ise 68.55 olarak tespit edilmiştir¹⁰⁷.

Tablo 8: Bölgelere Göre Şehir ve Köy Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (2002)

	2000 Genel Nüfus Sayımı			% Yıllık Net Artış Hızı		
	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy
Marmara	17.365.027	13.730.962	3.634.065	26	28	4
Ege	8.938.781	5.495.575	3.443.206	16	23	5
Akdeniz	8.706.005	5.204.203	3.501.802	21	25	16
İç Anadolu	11.608.868	8.039.036	3.569.832	15	22	1.96
Karadeniz	8.439.213	4.137.466	4.301.747	3.65	21.48	-10
Doğu Anadolu	6.137.414	3.255.896	2.881.518	13.75	35	-6
Güneydoğu Anadolu	6.608.619	4.143.136	2.465.483	24	36	7

Kaynak: DİE, DPT

Bu kalabalık nüfusun kentsel-kırsal dağılımına bakıldığında, Türk tüketicisinin çok büyük bir kısmının şehirlerde yaşadığı görülmektedir. Yani mevcut ve potansiyel sigorta müşterisinin yaklaşık % 65'i şehirlerde yaşamaktadır. En az yerleşim Doğu Anadolu kentlerinde görülse de, yıllık nüfus artış hızı, köylere nazaran bu bölgede daha fazladır.

İç güç olgusunun olumsuz etkileri, kentsel alanlarda esasen yetersiz olan altyapı, sosyal hizmet, çevre, istihdam unsurlarında yoğunlaşmalara neden olmakta, kente uyum sorunlarına yol açmaktadır.

¹⁰⁷ <http://www.dpt.gov.tr>, web sayfası bilgileri

Bu gösterge sigorta şirketleri için önemli bir gösterge olarak dikkate alınmalıdır, çünkü kenti tüketiciler nicelik ve nitelik olarak farklı sigorta ürünlerine ihtiyaç duyarlar. Şehir yaşamıyla ilgili olan sigorta ürünlerine (kasko, zorunlu trafik, sağlık, konut, hırsızlık, hayat, yangın vb.) olan talep daha fazla olacaktır ve değişen müşteri isteklerine göre ürün farklılaştırması gerekecektir.

Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. 15 ve üstü yaş grubunun % 63,6'sı iktisaden faal çalışan nüfusu oluşturmaktadır. Yani pazarı oluşturan, alım gücü olan ve kişisel satın alma kararı verebilecek müşterilerin sayısını gösteren bu oran oldukça önemlidir.

Türk tüketicisi genel olarak genç bir tüketici grubudur. Nüfusun % 25'i 14 yaşın altında, % 65,4'ü 15-64 yaş arası ve % 5,9'u ise 65 yaşın üstündedir. Bu rakamlar çok genç bir pazarın göstergeleridir. 40 yaş altı grup çeşitli sigorta ürünlerini çokça talep edebilecek, çalışan, yeni ev ve iş kuran, küçük çocuğu olan, yeni değerlere sahip, yeni tüketim formlarına alışkın bir tüketici profili ortaya koymaktadır. Bu alanda ihtiyaçları doğru tespit edildiğinde ve doğru ürünler, doğru mesajlarla ve çağdaş pazarlara yaklaşımlarıyla pazarlandığında, bu grup sigorta şirketleri için oldukça cazip bir kesim olacaktır. Türkiye'de özellikle nüfus yoğunluğunun 15-64 yaş sınırları arasında gerçekleşmesi ve bu kesimin büyük ölçüde çalışan geleceğini garanti altına almaya çalışan ve emekliliklerini düşünen kesim olması açılarından önem arz etmektedir. Bunlara ek olarak ortalama insan ömrünün de giderek uzadığı dikkate alınırsa, farklı ihtiyaçlara cevap verecek sigorta ürünlerine olacak talebin artacağı da tahmin edilebilir.

Devlet İstatistik Enstitüsü Hanehalkı İşgücü Anketi 2002 sonuçlarına göre toplam istihdam 20 milyon 287 bin kişi, işsiz sayısı ise 2 milyon 412 bin kişi olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı % 10,6 olup, en yüksek işsizlik oranı % 13,4 ile Marmara Bölgesinde gerçekleşmiştir.

2002 yılı Hanehalkı İşgücü Anketi'ne göre, Türkiye'de kurumsal olmayan sivil nüfus bir önceki yıla göre 1 milyon 1000 kişi artarak 66 milyon 39 bin kişiye ulaşmıştır. Kentsel yerlerde kurumsal olmayan nüfus 1 milyon 207 bin kişilik bir artış ile 41 milyon 439 bin kişiye yükselirken, kırsal yerlerde 206 bin kişilik bir azalış ile 24 milyon 600 bin kişiye düşmüştür. 2001 yılında Türkiye genelinde kurumsal olmayan sivil

nüfusun % 61,9'unu kentsel nüfus oluştururken, 2002 yılında bu oran % 62,7'ye yükselmiştir¹⁰⁸.

Tablo 9 : Kurumsal Olmayan Sivil Nüfusun Durumu (2001-2002) DİE

NÜFUS VE İŞ GÜCÜ DURUMU	YILLIK	
	2001	2002
TOPLAM		
1. Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus (000)	24.806	24.600
2.15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus (000)	17.094	17.124
3. İşgücü Durumu	9.889	9.773
3.1. İstihdam Edilenler	9.414	9.208
3.1.1. Eksik İstihdam	531	474
3.2. İşsiz	475	565
4. İş Gücüne Dahil Olmayanlar (000)	7.205	7.351
4.1. İş arayıp, son üç ayda iş arama kanalı kullanmayanlar	175	170
4.2. İş aramayıp işbaşı yapmaya hazır olanlar	161	165
4.2.1. İş bulma ümidi olmayanlar	46	33
4.2.2. Diğer	115	131
4.3. Mevsimlik Çalışmalar	604	606
5. İş Gücüne Katılma Oranı	57,9	57,1
6. İşsizlik Oranı (%)	4,8	5,8
6.1. Eğitimli Genç Oranı (%)	20,6	24,5
7. Eksik İstihdamda Olanların İşgücüne Oranı (%)	5,4	4,8
7.1. Eğitimli Genç Oranı (%)	7,0	9,3

Kaynak : DİE, 2002

¹⁰⁸ <http://www.dpt.gov.tr>, web sayfası bilgileri

2001 yılında, Türkiye genelinde % 48,7 olan işgücüne katılma oranı, 2002 yılında da değişmeyecek aynı oranda kalmıştır. Buna karşılık, cinsiyet ayrımında incelendiğinde, iş gücüne katılma oranı erkeklerde % 71,7'den % 70,5'e düşerken, kadınlarda az da olsa artarak % 25,5'den % 26,9'a yükselmiştir. 2001-2002 yılları karşılaştırıldığında kentsel yerlerde işgücüne katılma oranı % 43,5'ten % 43,8'e yükselirken, kırsal yerlerde % 57,9'dan % 57,1'e düşmüştür¹⁰⁹.

2002 yılında istihdam edilenlerin sayısı bir önceki yıla göre Türkiye genelinde 80 bin kişi, kırsal yerlerde ise 206 bin kişi azalırken, kentsel yerlerde 126 bin kişi artmıştır. Türkiye genelinde tarım sektöründe çalışan sayısı 472 bin kişi, inşaat sektöründe çalışan sayısı ise 142 bin kişi azalmıştır. Diğer bir ifadeyle, tarım sektöründeki istihdam % 4,1, hizmetler sektöründeki istihdam ise % 4,6 oranında artmıştır.

2002 yılında istihdam oranı, 2001 yılına göre Türkiye genelinde % 44,6'dan % 43,5'e, erkeklerde ise % 65,4'ten % 62,8'e düşerken, kadınlarda % 23,8'den % 24,2'ye yükselmiştir.

2002 yılında işsiz sayısı, geçen yıla göre % 26,8 (510 bin kişi) artarak iki milyon 412 bin kişiye ulaşmıştır. İşsiz sayısı 2002 yılında daha çok kentsel yerlerde artmıştır. İşsiz sayısı kentsel yerlerde % 29,4 artarken, kırsal yerlerde de % 18,9 artmıştır. İşsizlik oranı 2002 yılında, bir önceki yıla göre Türkiye genelinde % 8,5'den % 10,6'ya, erkeklerde % 8,8'den % 10,5'e ve kadınlarda da % 7,8'den % 9,5'e yükselmiştir. İşsizlik oranı 2002 yılında bir önceki yıla göre kentsel yerlerde daha fazla artmıştır, erkeklerin işsizlik oranındaki artış kadınlarınkilerden daha fazladır.

Türkiye genelinde tarım dışı sektörlerdeki işsizlik oranı, 2002 yılında önceki yıla göre önemli oranda artış göstermiştir. 2001 yılında % 12,6 olan tarım dışı işsizlik oranı, 2002 yılında % 15,1 olarak gerçekleşmiştir.

i. Eksik İstihdam Oranı:

Eksik istihdamın işgücü içindeki oranı 2002 yılında, bir önceki yıla göre az da olsa düşmüştür. (% 6'dan 65,4'e). Kentsel yerlerde eksik istihdam oranı % 6,5'ten % 5,5'e düşerken, kırsal yerlerde % 5,4'ten % 4,8'e düşmüştür. Eksik istihdam edilen

¹⁰⁹ <http://www.dpt.gov.tr/> Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planları bilgisi

eğitimli gençlerin işgücü içindeki oranına bakıldığında, kentsel yerlerde erkeklerde ve kadınlarda bu oran düşerken, kırsal yerlerde artmıştır.

ii. İş Gücüne Dahil Olmayanlar:

2001 yılında işgücüne dahil olmayanların, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranı 2002 yılında da değişmeyerek % 51,3 arasında gerçekleşmiştir. Buna karşılık, işgücüne dahil olmayan nüfus, belli başlı alt gruplara göre incelendiğinde, 2002 yılında işgücüne dahil olmayanlardan ev kadınlarının payı, bir önceki yıla göre % 51,2'den % 49,5'e düşerken, öğrencilerin payı % 13,6'dan % 14'e, emeklilerin payı % 10,8'den % 11,6'ya ve çalışamaz halde olanların payı % 9,5'ten % 10,5'e yükselmiştir. 2001 yılında ev kadınlarının % 52,7'sini kentsel yerlerde yaşayanlar oluştururken 2002 yılında bu oran % 51,4'e düşmüştür¹¹⁷.

¹¹⁷ Y.Beyazıt Önal; age. s:88

Tablo 10 : İŖteki Durum Ve Ekonomik Faaliyet, 2001-2002 Bin KiŖi, (5 + YaŖ)

	YILLIK	
	2001	2002
İŖTEKİ DURUM		
1) TOPLAM	20.367	20.287
a) Ücretli ve Yevmiyeli	9.908	10.335
b) Kendi hesabına ve İşveren	4.318	2.803
2) Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	7.217	6.745
a) Ücretli	334	369
b) Kendi	3.087	2.881
c) Ücretsiz	3.796	3.496
3) Tarım DıŖı Faaliyetler	13.150	13.542
a) Ücretli	9.574	9.966
b) Kendi	3.055	3.044
c) Ücretsiz	522	532
Toplam (Yüzdeler)	100	100
a) Ücretli	48,6	50,9
b) Kendi	30,2	29,2
c) Ücretsiz	21,2	19,9
EKONOMİK FAALİYETLER	2001	2002
TOPLAM	20.367	20.287
Tarım	7.217	6.745
Sanayii	3.734	3.888
İnŖaat	1.073	931
HİZMETLER	8.343	8.723

Kaynak: DİE, 2002

Sektörler itibariyle, büyüme hızlarının tarım sektöründe 2000 yılında %14.8, sanayi sektöründe %34.2, hizmetler sektöründe ise %51 olarak gerçekleşmiştir. 2001-2005 yılları arasındaki dönemde, tarım sektöründe yıllık ortalama artışında %3,8 , sanayi sektöründe %4,4 , hizmetler sektöründe ise % 6 olması tahmin edilmektedir.

Tarım sektöründe, ücretsiz ve kendi başına çalışan kişi sayısı, 2002'de azalış göstermektedir. Buna karşılık, ücretlide artış söz konusudur.

Tarım dışı faaliyetlerde ise, gerek ücretli gerek ücretsiz çalışan kişi sayısı 2002'de artış gösterirken, kendi başına çalışan kişi sayısı azalış göstermektedir.

En fazla yüzdellik dilime sahip olanlar, çalışan ücretlilerdir. 2002'ye göre % 2,3 oranında artış göstermiştir.

Ücretsiz çalışanlarda, % 1,3 oranında, kendi başına çalışanlarda ise, % 1 oranında azalış görülmektedir.

BÖLÜM III

ÖZEL EMEKLİLİK SİSTEMİNDE İNGİLTERE ÖRNEĞİ

1. ÖZEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

İngiliz sosyal güvenlik sisteminin kapsamının başlangıçta dar tutulmuş olması, sosyal güvence açığının kamu ve özel sektör kuruluşları çerçevesinde kurulan sandıklar marifetiyle kapatılmasına yol açmıştır. 1960'lı yılların ortasında , ülkedeki hemen her kamu çalışanı ve büyük şirketlerde istihdam edilen, sendikalı ve beyaz yakalı özel sektör çalışanlarının çoğunluğu bu tür tamamlayıcı sandıkların kapsamına girmiştir ki bu grup ülke çalışanlarının %50'sinden fazlasını oluşturmaktadır¹¹⁰.

İngiliz ulusal sigorta sisteminin tamamlayıcı nitelikte SERPS sistemi ihdas edilirken mevcut işyeri emekli sandıklarının muhalefetiyle karşılaşmamak için dileyen işveren kuruluşları ulusal ölçekteki SERPS' ten ayrılarak paralel bir plan oluşturma olanağı tanınmıştır. Bu imkan sayesinde, mensuplarına asgari emeklilik aylığı tutarına kadar aylık bağlamayı kabul eden işveren kuruluşlara ve bu kuruluşlarda çalışanlar daha düşük sosyal sigorta primi ödeme ayrıcalığına sahip olmuştur. Başlangıçta sadece işverenlere tanınan contracting- out hakkı, 1998 yılında çıkartılan gelir ve kurumlar vergisi kanunu, 1989 yılında çıkartılan finans kanunu ve 1990 yılında kabul edilen sosyal güvenlik kanunu ile ayrı ayrı çalışanlara da tanınmıştır. 1998 yılı itibariyle kamu sektöründeki özel emeklilik planı mensuplarının tümü özel sektördeki plan mensuplarının %80'i kamusal SERPS' ten ayrılmış bulunmaktadır. Bireysel ya da işyeri bazlı tamamlayıcı özel emeklilik uygulamalarına mensup nüfusun cinsiyet ve yaşları

¹¹⁰ Çağatay Ergenekon; age. s:123

Tablo 11 : İngiltere'deki Özel Emeklilik Kapsamındakiilerin Yaş İtibariyle Dağılımı (2001)

	İşyeri emeklilik sandıkları mensupları/istihdam altındaki nüfus	Bireysel emeklilik planı mensupları/istihdam altındaki nüfus	Bireysel planlara girme hakkı olanlar/istihdam altındaki nüfus
Erkek	58	28	67
18-24	25	15	20
25-34	53	37	79
35-44	67	29	88
45-54	70	28	93
55-64	59	21	51
Kadın	41	17	28
18-24	14	5	6
25-34	55	25	56
35-44	47	17	32
45-54	45	18	32
55-59	31	13	20

Kaynak: OECD, Private Pensions Systems: Regulatory Policies, 2001

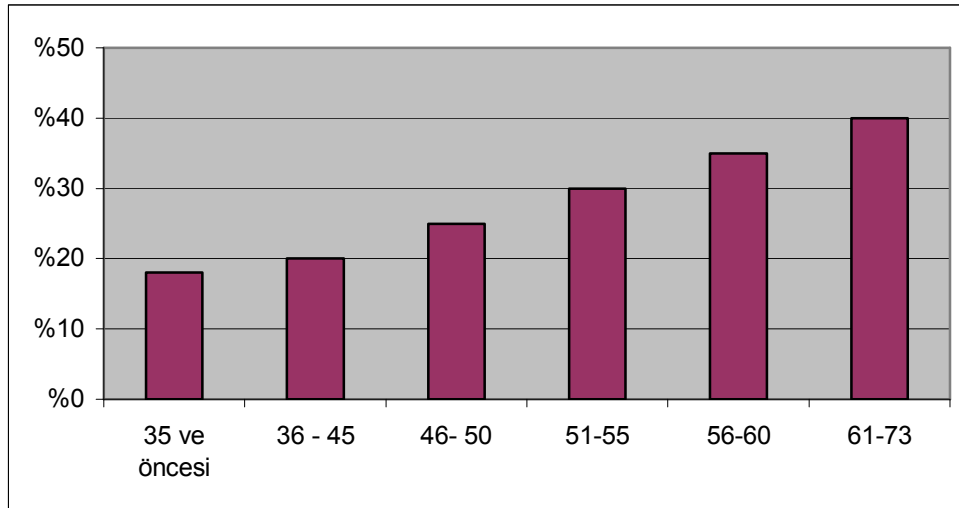
Gelir ve kurumlar vergisi kanunu hükümleri uyarınca, çalışanlar yıllık kazançlarının yaşları ilerledikçe artan belirli bir bölümünü bağlı oldukları özel emeklilik planına katkı payı olarak yatırabilmektedir. 2000 yılı için 76 800 ε düzeyinde bulunan

bir gelir tavanına kadar , 35 yaşın altındaki çalışanlar gelirlerinin %17,5 'ini , 61 yaşın üzerindeki çalışanlar ise %40'ını vergiden muaf statüdeki planlara yatırabilmektedir.

Çalışanlar, kendilerine tanınan bu vergiden muaf emeklilik tasarrufu limitlerini varsa çalıştıkları kurumlardaki işveren emeklilik planında ve bireysel bazda emeklilik hesabı yöneten finans kurumlarında kullanabilmektedir. Ayrıca SERPS' ten ayrılarak özel emeklilik planlarına geçenler için tablodaki çalışan katkı payından %1.8, işveren katkı payından ise %3 olmak üzere toplam %4,8 oranında indirim yapılmaktadır¹¹¹.

Emeklilik aylıklarının vergiye tabi olup olmaması, prim yatırılan emeklilik planının vergi statüsü doğrultusunda ortaya çıkmaktadır.

- ❖ Vergiden muaf emeklilik planlarında hak kazanılan emekli aylıkları cari gelir vergisi dilimleri itibariyle vergilendirilmektedir.
- ❖ Vergiden muaf emeklilik planlarında toplu olarak çekilen tasarruflar , belirli bir orana kadar vergilendirilmemektedir.
- ❖ Vergi muafiyeti tanınmış emeklilik planlarından emeklilik hakkını elde etmeden önce

Grafik 6: İngiltere’de Çalışanlar İçin Azami Katkı Payı Limitleri,2001

¹¹¹ Y. Beyazıt Önal; age. s: 88

ayrılma durumunda, %20 vergi kesintisi yapılması kaydıyla birikmiş tasarruflar hesap sahibine geri verilebilmektedir.

- ❖ Vergi muafiyeti olmayan, fonlama modeli çerçevesinde yükümlülükleri fonlanmış planlardan emeklilik aylığı almak vergiye tabi , tasarrufların belirli bir limite kadar topluca çekilebilen bölümü ise vergiden muaftır.
- ❖ Vergi muafiyeti olmayan, dağıtım modeli çerçevesinde faaliyet gösteren emeklilik planları çerçevesindeki tasarrufların aylıklar halinde yada topluca her türlü kullanımı vergiye tabidir.
- ❖ Vergi muafiyeti olmayan emeklilik fonlarından, emekliliğe hak kazanmadan çekilen tasarruflar vergiye tabidir.Bu vergi teşvikleri neticesinde , 2001 yılı sonuna kadar İngiltere'deki özel emeklilik fonu varlıkları 500 milyon ε düzeyine ulaşmıştır. İngiltere de tahvil piyasasının derinliğinin bulunmaması nedeniyle , emeklilik planları ağırlıklı olarak hisse senetlerine yatırım yapmakta ve sabit getirili menkul kıymetlere yatırım yapma gereksinimini yabancı menkul kıymetlere yönelerek kapatmaktadır.

1.1. İşyeri Emeklilik Planları

SERPS kapsamından ayrılmak isteyen her şirket, en az devletin sağladığı asgari emeklilik aylığını taahhüt etmek koşulu ve gerekli izinleri almak kaydıyla çalışanları için vergiden muaf statüde kendi özel emeklilik planını (appropriate pension plan- APP) oluşturabilmektedir. İşveren emeklilik planının vergiden muaf olabilmesi için başlangıçta , gelir ve kurumlar vergisi kanununun 14. maddesi hükümlerine uygun şekilde kurulmuş olmak ve vergi idaresi emeklilik planları dairesinden onay almak şartı getirilmiştir. Son yapılan düzenlemelerle gelir ve kurumlar vergisinin ilgili maddesine tabi olmak şartı korunmuş, ancak izin alınacak makam mesleki emekli aylıkları kurulu olarak değiştirilmiştir¹¹².

2001 yılı itibariyle toplam işgücünün %50'sinin işverenler tarafından sponsorluğu yapılan özel emeklilik fonlarına dahil olduğu İngiltere'de, kamu sektörü çalışanlarının %100'ü özel sektör çalışanlarının ise %72'si sosyal güvenlik sisteminden ayrılarak özel emeklilik fonlarına geçmiş bulunmaktadır.

İşveren emeklilik planları, her çalışma yılı için emeklilik aylığı hesabına esas teşkil eden gelirin 1/60'ının sağlayacak şekilde MEP statüde , ya da harici fon yöneticisi konumundaki yediemin kurumun sağladığı getiriye bağlı olarak belirlenecek düzeyde bir emeklilik aylığı sağlayacak şekilde KPEP statüde kurulabilmektedir. Maaş esaslı emeklilik planlarında çalışanlardan emeklilik aylığı hesaplanmasında esas alınan kazançlarının % 4- 6 oranında katkı payı alınmakta işveren ise plan yükümlülüklerinin karşılanabilmesi için tamamlanması gereken fon açığı nispetinde katkı yapmaktadır. KPEP planlarda ise çalışan %4-6 oranında katkı payı yatırırken işverenden de en az çalışandan kesilen miktarda katkı alınmaktadır. Gerek maaş esaslı gerekse katkı payı esaslı işveren planlarında çalışanlardan kesilecek katkı miktarı, emeklilik gelirin hesaplanmasında esas alınan kazancın %15 ile sınırlanmıştır. Aşırı fonlama halleri haricinde, işverenlerin çalışanları adına vergiden muaf emeklilik planına yapabileceği ödemelerde limit bulunmamaktadır. Bununla birlikte, işveren katkı payı belirli bir düzeye kadar vergiden muaf, bu düzeyin üzerinde ise vergiye tabidir. Vergi muafiyeti olmayan emeklilik planları çerçevesinde yapılan işveren katkı payları ise tümüyle

¹¹² Y. Beyazıt Önal; age. s: 90

vergiye tabi bulunmaktadır. Çalışanlar, emeklilik maaşının hesaplanmasına esas kazançlarının %15'ini kadar olan bölümünü İlave Gönüllü Katkı Planı olarak vergiden muaf statüde işveren emeklilik planlarına yatırabileceği gibi, %15 sınırını aşmamak üzere kısmen ya da tamamen İlave Gönüllü Katkı Planına da yönlendirebilmektedir. Çalışanların vergi muafiyeti olmayan emeklilik planlarına yatırdıkları primler vergiye tabi bulunmaktadır.

Yatırım gelirleri ve sermaye kazançları itibariyle, vergiden muaf statüdeki işveren emeklilik planlarında vergi kesilmemekte, vergi muafiyeti bulunmayan planlardan ise %25 oranında gelir vergisi alınmaktadır.

İngiltere'de MEP statüdeki işveren emeklilik planlarının, garanti edilmiş asgari emeklilik maaşına kadar fonlama yapıp, yasal zorunluluk bulunmadığı için bunun üzerine çıkmaması, çalışanların bu planlardan alabilecekleri emeklilik maaşlarının asgari düzeyde kalmasına neden olmuştur¹¹³. Bununla birlikte, İngiltere'deki çalışanların %50'sinin kendilerine sunulan özel emeklilik seçeneğini tercih etmiş olması nedeniyle, devletin sosyal güvenlik yükünde %30'un üzerinde bir azalma meydana gelmiştir.

1.2. İşveren Emeklilik Fonlarının Yönetimi

1988 – 90 döneminde gerçekleştirilen düzenlemeler; işverenler tarafından kurulan emeklilik planı fonlarının kurum içi fon yönetiminin yanı sıra, lisans almış olmak kaydıyla sigorta şirketleri, bankalar, portföy yönetim şirketleri, gayri menkul yatırım kurumları, menkul kıymet aracı kurumları gibi yedi emin statüsündeki kuruluşlar tarafından da yönetilebilmesine olanak tanımıştır. Emeklilik fonlarının yedi emin statüsündeki kurumlar tarafından yönetilmesi durumunda, işverenler kayıt, muhasebe vb idari sorumluluklarını yedi emine devredebilmektedir. Bu mevzuat çerçevesinde zaman içerisinde, İngiltere'deki küçük ve orta büyüklükte işletmeleri sigorta ve diğer finans kurumlarının sunduğu fon yönetim hizmetine yönelirken, büyük işletmeler genellikle kendi fon yönetim birimlerini oluşturma yönüne gitmişlerdir.

¹¹³ Deniz Derelioğlu; age. s:89

1.3. İşveren Emeklilik Fonlarının Gözetim ve Denetimi

İngiltere’de 1991 yılında ‘basın imparatoru’ olarak adlandırılan Robert Maxwell’ e ait şirketlerdeki emeklilik planı fonlarının kanuna aykırı şekilde, finansal açıdan güç durumdaki grup şirketlerine aktarıldığının ortaya çıkması, ‘emeklilik fonlarının suiistimale karşı yeterince güvence altında olmadığını’ göstermesi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Çalışanların emeklilik birikimlerinde 880 milyon \$ tutarında kayba yol açan Maxwell Skandalı ve onu takip eden nispeten daha küçük çaplı suiistimler nedeniyle çalışanların özel emeklilik fonlarına olan güvenin azalması üzerine, İngiltere’de emeklilik fonlarına olan güvenin yeniden kazanılması için bir dizi yasal tedbir alınması gerekmiştir. Hükümet tarafından atanan Goode Komitesi, sendikalardan işverenlere kadar çeşitli toplum kesimlerinin görüşünü aldıktan sonra a) münhasıran emeklilik planlarının gözetimi konusunda görev yapacak bir düzenleyici kurum ihdas edilmesini, b) yeterlilik standartları tespit edilmesini ve c) zarara uğrayan tasarruf sahiplerinin kayıplarını karşılamak üzere bir fon oluşturulmasını öneren bir kanun taslağı hazırlamış ve 1995 yılında yürürlüğe girmiştir¹¹⁴.

2. BİREYSEL EMEKLİLİK PLANLARI

1986 yılında kabul edilen sosyal güvenlik kanunu ile, çalıştıkları kurumda SERPS’ e muadil bir emeklilik planı bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, çalışanların yedi emir lisansına sahip ve vergi muafiyeti kazanmış finans kurumlarında açılacak bireysel hesaplar yoluyla emeklilik tasarrufu yapma olanağı tanınmıştır. Bu düzenlemeyle, *Money Purchase* olarak adlandırılan katkı payı esaslı bireysel emeklilik hesapları vasıtasıyla, çalışanlar, uzun vadeli bir kontrat çerçevesinde iş hayatları boyunca bireysel hesaplarına düzenli olarak ödemede bulunabilmektedir¹¹⁵. Bireysel hesabı yönetme yetkisine sahip finans kurumları bu hesaplar için; a) geleneksel fon idaresi, b) paylara ayrılmış tasarruf hesapları ya da c) bankacılık sisteminin faiz uygulamasının bir benzeri olan mevduat yönetimi gibi alternatifler sunmaktadır.

İş değişikliği halinde taşınabilir olması ve serbest çalışanların katılımına da açık olması, gerek kamu tarafından sağlanan SERPS’ lerin gerek ise, işveren emeklilik

¹¹⁴ Y. Beyazıt Önal; age. s: 93

¹¹⁵ Y. Beyazıt Önal; age. s: 96

planlarının alternatifi konumunda bulunan bireysel emeklilik planları açısından avantajlıdır. Diledikleri takdirde işverenlerin de katkıda bulunabildiği emeklilik hesaplarına yatırılan katkı payları ve akümülyasyon süreci boyunca elde edilen yatırım gelirleri ile sermaye kazançları vergiden muaf tutulmaktadır. Vergilendirme emekli aylıkları üzerinden alınmakta, ancak emeklilik döneminin başlangıcında bireysel hesaptaki birikimini $\frac{1}{4}$ 'üne kadar çekilebilen toplu para vergi dışı tutulmaktadır. Kamusal sosyal güvenlik sisteminden ayrılmayı teşvik etmek üzere , 30 yaş üzerindeki çalışanların emeklilik hesaplarına, İngiliz Sosyal Güvenlik Departmanı tarafından 1995 yılı itibariyle azami 440 ε düzeyini aşmamak üzere 'emeklilik gelirinun tespitine esas kazançlarının' %1'i oranında destek primi yatırılmaktadır.

1988 yılındaki düzenlemeler, bireylere İsteğe Bağlı İlave Gönüllü Katkı hesapları çerçevesinde tasarrufta bulunma olanağı da tanımıştır. Bireysel süper emeklilik planları olarak adlandırılan bu hesaplara, işveren emeklilik planlarına mensup çalışanlar da, emeklilik gelirinun hesaplanmasına esas kazançlarının %15'ine kadar katkıda bulunabilmektedir. Bu teşvik edici koşullar altında 1979-95 döneminde İngiltere'de çalışanlardan en ilgi gören emeklilik planı türü görüldüğü üzere bireysel emeklilik planları olmuştur. Dağıtım sisteminden fonlama sistemine geçişin belirlediği bu süreç içerisinde , 1979-80 döneminde tamamlayıcı emeklilik planları kapsamındaki çalışanların %77'si kamunun yönettiği MEP nitelikli planlara mensupken , bu oran 1994-95 döneminde %55'lere gerilemiştir. Karşılaştırma yapılan 15 yıllık dönemde, KPEP nitelikli bireysel emeklilik planları ve özel sektör sandıklarına mensup kişilerin oranı sıfırdan %26'ya yükselirken, KPEP özel emeklilik planlarının kapsamı MEP özel sektör sandıklarının üzerine çıkmıştır (Tablo 14).

Tablo 12: İngiltere’de Çalışanların Emeklilik Planları İtibariyle Dağılımı (%) 2001

	1979-80	1994-95	1999-2002
Kamu sektör MEP’ler	30	27	22
Özel sektör MEP’ler	23	21	19
Özel sektör KPEP’ler	0	0	1
Bireysel KPEP’ler	0	15	25
SERPS	47	37	33

Kaynak: OECD, Private Pensions Systems: Regulatory Policies, 2001

3. ABD' DE BİREYSEL EMEKLİLİK

Amerika'daki emeklilik pazarında biriken hesapların toplamı, 2001 yılı sonu itibariyle 10.9 trilyon \$'a ulaşmış bulunmaktadır. Bu tutarın %22 'si yani 2.41 trilyon dolarlık bölümü ise, Bireysel Emeklilik Hesapları'ndan oluşmuştur.

Amerika'da bireysel emeklilik fonları, 1990'dan bu yana her yıl ortalama %13 oranında büyüme kaydetmiştir. Temmuz 2002 itibariyle Amerika'da 44.3 milyon hanede, yani çalışan nüfus barındıran toplam hane sayısının %42'sinde Bireysel Emeklilik Hesabı bulunmaktadır.

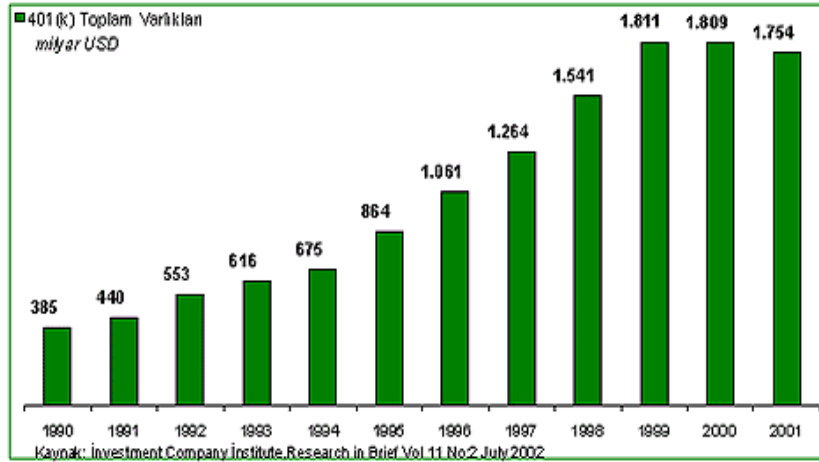
Amerika'daki toplam bireysel emeklilik hesaplarındaki paranın % 49'u yatırım fonlarında tutulmaktadır. Toplam yatırım fonlarının içindeki bireysel emeklilik sisteminden sağlanan fonlar 2001'de % 17'ye ulaşmıştır.

TABLO 13: Amerikan Emeklilik Piyasası, 1990-2001

	Bireysel Emeklilik Hesabı (IRA)	Tanımlanmış Katılım Planları (DC)	Eyalet ve Yerel Hükümet İşçi Emeklilik Fonları	Tanımlanmış Kazanç Kazanç Planları (DB)	Federal Tanımlanmış Kazanç Planları	Antüiteler	Toplam
1990	636	756	810	924	333	519	3.978
1991	776	912	878	1.075	371	562	4.574
1992	873	999	971	1.100	411	629	4.983
1993	993	1.140	1.063	1.214	448	696	5.554
1994	1.056	1.224	1.103	1.307	486	705	5.881
1995	1.288	1.512	1.320	1.494	506	771	6.891
1996	1.457	1.732	1.515	1.616	561	823	7.704
1997	1.728	2.080	1.842	1.786	602	878	8.916
1998	2.150	2.396	2.085	1.931	643	999	10.204
1999	2.542	2.650	2.262	2.150	684	1.136	11.424
2000 T	2.506	2.632	2.331	2.061	705	1.150	11.385
2001 T	2.406	2.452	2.224	1.865	766	1.180	10.893

T = Tahmin, **Kaynak:** Investment Company Institute, Research in Brief Vol 11 No:2 July 2002

Bireysel emeklilik hesaplarının yanı sıra, bir o kadar önemli olan tanımlanmış katılım planları da özel emeklilik sisteminde çok önemli yer tutmaktadır. **Bu planların en önemlileri 401(k) 403(b), 407 planlarıdır.**

Grafik 7: 401 (k) Toplam Varlıklar

Bu planlar, çalışanların emekliliği için hazırlanmış olup 1980 yılında 22 milyon işçiyi kapsarken 2000 yılına gelindiğinde 55 milyon çalışana kapsar hale gelmiştir.

Planlar, aktif çalışma hayatında işçi ve işverenin yatırdığı katkı paylarının planlar gereğince çeşitli fonlara, mevduata, borçlanma senetlerine vb. yatırılması ile çalışanın emekliliğinde ona gelir sağlayacak bir biçimde değerlendirilmesi esasına dayanmaktadır.

401(k) planları bu planların içinde en yaygın olanıdır ve 2001 yılı sonunda 401 (k) hesaplarında 1.75 trilyon \$ birikmiştir. Bu birikimin 765 milyar \$'lık kısmı yani %44'ü çeşitli yatırım fonlarında değerlendirilmektedir.

4. ARJANTİN' DE BİREYSEL EMEKLİLİK

1950'lerin sonlarından itibaren, ekonomik karışıklıklar ve krizlerle yüz yüze kalan Arjantin'de 1990 yılına gelindiğinde, 1977'ye göre kişi başına reel üretim %27 oranında azalmıştır. Kamu hesaplarındaki en büyük yüklerden biri de, emeklilik sisteminden kaynaklanmaktadır. 1990 yılından itibaren pazar ekonomisini merkez alan reformları gerçekleştirmek isteyen Arjantin'de, Carlos Menem hükümetiyle beraber liberalleşme ve özelleştirme uygulamaları da yürürlüğe girmiştir.

Emeklilik reformu da bu sürecin en önemli adımlarından biridir. 1993 Ekim'inde kabul edilen yasayla birlikte başlamıştır. Bu yasadan yaklaşık bir yıl (Temmuz 1994) sonra emeklilik reformunun en önemli özelliği olan özel yönetime tabi emeklilik fonları faaliyetlerine başlamışlardır.

Reformdan hemen önce **PAYG** sistemi (pay-as-you-go : Devlet tarafından her çalışana asgari bir koruma getirmek üzere yapılan sosyal güvenlik sistemleridir.) iflas etmiş durumdadır.

Yeni sistem özel sektör ve kamu sektörünün karışımı olan iki ayaklı tabir edilebilecek bir sistemdir.

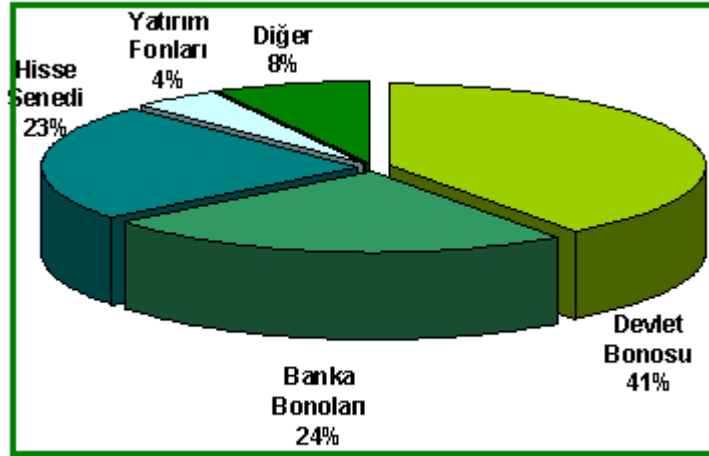
Birinci ayak dahilinde devlet 30 yıl katılım payı ödeyen çalışana geçimini sağlayabileceği asgari bir aylık öder. Katılım zorunludur.

İkinci ayakta ise, özel sektör tarafından fonları yönetilen **Argentina as Administradoras de Fondos de Jubilaciones y Pensiones, (AFJP)** olarak adlandırılan bireysel emeklilik fonlarından ve devlete ait maaş ödemeli (**PAYG** gibi yönetilen) emeklilik sisteminden oluşan ve bu ikisinden birinin tercihine dayalı (birkaç özel durum hariç) katılımın zorunlu olduğu bir sistem söz konusudur.

Sistemin Arjantin'de 2000 yılı ortası itibariyle 10.5 milyon üyesi bulunmaktadır. Bunlardan %21'i PAYG sisteminde %77'si ise (8.1 milyon) yeni sistem üyesidir. Arjantin'de bireysel emekliliğin temel taşı olan AFJP'ler 11

milyar dolarlık hacimleriyle toplam gayri safi yurtiçi hasılanın %3.5'una denk bir birikim yaratmışlardır.

Arjantin'de bireysel emeklilik sistemindeki fonların yatırım yaptığı varlıkların %41'i devlete ait borçlanma senetlerinden, %24'ü banka bonolarından ve %23'ü hisse senetlerinden oluşmuştur.

Kaynak: Banco Roberts S.A.1997 (HSBC Roberts)

Grafik 8: Arjantin'deki Fonlar

5. ŞİLİ' DE BİREYSEL EMEKLİLİK

Şili'de 1970 yılının başlarında 30 ayrı sosyal güvenlik kuruluşu tarafından 150'si emekliliğe yönelik olmak üzere, 230'un üzerinde sosyal güvenlik programı yürütülmektedir.

1975 yılına gelindiğinde **Şili'de emeklilik primleri aylıkların %16-26'sı düzeyine yükselmiş, sağlık sigortası da dahil tüm sosyal güvenlik primleri maaşların %51-59'u seviyesine çıkmıştır.**

1980 yılında Şili'de askeri hükümet emeklilik sigortası uygulamalarını kökten değiştiren bir adım atar.

Bu köklü değişiklik neo-liberal politikacı ve bürokratların tasarladığı, bütçe açıklarını azaltıcı ve tüm alanlarda özel sektör uygulamalarını arttırıcı bir amaç taşıyan politikaların ürünü olmanın yanı sıra yerleşik sosyal devlet ve sosyal güvenlik uygulamalarını ve ilkelerini ortadan kaldıran bir girişimdir.

Şili'deki uygulama çalışanların maaş ve ücretlerinden kesilen primlerin kısaca AFP olarak bilinen Administradora de Fondos de Pensiones adlı anonim şirket şeklindeki fon yönetim kuruluşlarında sıkı denetim altında değerlendirilmesine dayanmaktadır.

Bozulan sosyal güvenlik sistemine alternatif olarak başlayan yeni sistemde komisyonlar dahil, maaşlardan kesilen miktarın ortalama %13-14 oranında olması ve prim yükünün işverenden işçiye geçmiş olması nedeniyle yeni sisteme geçenlerin maaşlarına zam yapılması da yeni sisteme geçişi, özellikle genç çalışan nüfusunda hızlandırmış ve **1986 yılına gelindiğinde 2.24 milyon çalışanın 1.75 milyonu yeni emeklilik sistemine geçmiştir.**

1990'ın ortalarına gelinceye kadar dünyanın pek ilgisini çekmeyen bu yeni sisteme benzer uygulamalar özellikle Latin Amerika ülkelerinde uygulanmaya başlanmıştır.

Şili'de uygulanan emeklilik sistemi bütünüyle özel sigorta fonu işleticilerine bırakılmış ve devletin asgari bazı garantiler sağladığı bir sistem görüntüsü çizmektedir.

Yıl	Emeklilik Fon Varlıkları (milyon \$)	Tanımlanmış Katılım Planları (DC)	Eyalet ve Yerel Hükümet İşçi Emeklilik Fonları
1981	305,74	-	0,84
1982	970,63	217,47	3,29
1983	1757,02	81,02	5,86
1984	2324,01	32,27	7,73
	3200,60	37,72	10,03
1998	31145,57	0,92	42

1981 yılında başlayan sistemde, 1999 yılına gelindiğinde çalışanların %95'inin kendi emeklilik tasarruf hesapları bulunmaktadır.

Bu sistemde biriken toplam tasarruflar 1999 yılında 34 milyon dolara ulaşmıştır. Bu rakam Şili'nin toplam Gayrı Safi Yurtiçi Hasılası'nın %42'sine denktir. 1999 yılında fonlardaki varlık değeri GSYİH' nin %45'ine ulaşmıştır.

Şu anda Şili de AFP'ler aracılığıyla bireysel emeklilik zorunlu haldedir.

BÖLÜM IV

TÜRKİYE'DE HAYAT SİGORTACILIĞINA GENEL BİR BAKIŞ VE HAYAT SİGORTACILIĞI İLE BİREYSEL ÖZEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN BİR ARADA DEĞERLENDİRİLMESİ

1. HAYAT SİGORTACILIĞI

1.1. Hayat Sigortacılığının Tanımı ve Temel Unsurları

Bugün için sigorta sektörü hızlı bir gelişme göstermektedir. Bu hıza Türkiye'nin de ayak uydurabilme çabaları gittikçe artmaktadır¹¹⁶. Bu amaçla sigorta şirketleri dünyada uygulanan yöntemleri uygulayabilmek için gittikçe çaba sarf etmektedir. Sosyal ve ekonomik bir araç olan hayat sigortası toplum ve fert açısından iki şekilde tanımlanabilir.

Toplum açısından bakıldığında, hayat sigortası bir fert ya da grubun yaşamlarına ilişkin mali riskleri transfer ettikleri sosyal bir araçtır. Bu transferler neticesinde bir fon birikmiş olur. Bu tanımın iki temel unsuru vardır. Birincisi riskin fertten bir gruba veya gruplar topluluğuna transferi, ikincisi ise riskin grup üyeleri arasında paylaşılmasıdır.

Fert açısından bakıldığında hayat sigortası, sigorta ettirenin sigortacıya prim ödemesi karşılığında, sigortalıyı yaşlılık, maluliyet, ölüm gibi risklere karşı koruma amacı ile teminat altına alan bir sözleşmedir¹¹⁷.

Koruma ve tasarruf ihtiyacını karşılayan hayat sigortası, sosyal refah düzeyinin yükselticisi olup, aynı zamanda ekonomik kalkınmayı sağlayan önemli bir etkidir.

¹¹⁶ E. Denizci Yücel; age. s:84

¹¹⁷ James L. Athearn; age. s: 17

1.2. Hayat Sigortacılığının Ekonomik Önemi

Günümüzde toplumsal hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelen sigorta endüstrisi aynı zamanda gelişmiş ekonomilerin en önemli mali aracı kurumlarından birini teşkil etmektedir.

Gelişmekte olan veya az gelişmiş ekonomilerde birçok sorunun temelinde tasarruf yetersizliği olgusu yatmaktadır. Ekonomik kalkınma ve gelişmenin sağlanabilmesi için, bütün tasarruf kaynaklarının harekete geçirilerek, toplam tasarrufların artırılması, bu suretle yaratılan kullanılabilir fonların verimli yatırım alanlarına sevk edilmesi gerekir.

Sigorta endüstrisinin potansiyel tasarrufları fiili tasarrufları dönüştürmedeki etkin rolü bu sektöre, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmede yeni işlevler kazandırmış, sigorta sektörü tarafından yaratılan fonlar, birçok ülkenin kalkınma ve gelişmesinde çok önemli bir rol oynamıştır.

Ekonomik açıdan gelişmiş, ferdi refahın yüksek olduğu toplumlarda, sigorta hizmetine olan talep artmış, özellikle hayat sigortası aracılığı ile yaratılan fonlar, sigorta endüstrisini sermaye piyasasının önemli mali aracı kurumlarından birisi haline getirmiştir.

Hayat sigortacılığının finansal sistem içinde, önemli bir mali aracı kurum haline gelebilmesi için, istihsal tutarının yani hayat sigortası primlerinin büyük ölçeklerde olması gerekir.

1.3. Hayat Sigortasında Fon Kaynakları

Sigorta şirketlerinde özellikle hayat branşında toplanan fonları, belli bir amaca yönelik kullanılabilir para, ya da onun gibi etkinliği olan ekonomik değerlerin bir potansiyel ifadesidir şeklinde tanımlayabiliriz.

Genel olarak sigorta şirketlerinin fon kaynaklarını dört grupta toplamak mümkündür¹¹⁸:

¹¹⁸ E. Denizci Yücel; age. s: 89

- Kaynağı Mütешеbbis Olan Fonlar-Ödenmiş Sermaye
- Kaynağı Hukuktan Doğan Fonlar – Kanuni Yedek Akçeler, Teknik İhtiyatlar, Amortismanlar
- Kaynağı Ekonomik Tercihlerden Doğan Fonlar – Değer Artışları vb.
- İşletme Faaliyetinden Doğan Fonlar – Kâr

Ödenmiş Sermaye; sigorta ve reasürans şirketleri sermayedarlarının gerek şirket kuruluşunda yasal zorunluluk dolayısıyla, gerekse şirket faaliyetlerinin devamı esnasında sermaye artırımını dolayısıyla ödedikleri tutarı ifade eder.

Sigorta şirketlerinin öz kaynaklarının yetersizliği, özellikle ödenmiş sermaye tutarlarının düşük oluşu sigorta sektörünün gelişmemesi, fon yaratamaması sebeplerinden birisi olarak kabul edilmiştir¹¹⁹. Ödenmiş sermaye tutarlarının artırılması şirketlerin likidite düzeyini arttıracaktır.

Kanuni Yedek Akçe; Türk Ticaret Kanunu'nun 466. maddesi uyarınca, her yıl safi kârın yirmide birinin ödenmiş esas sermayenin beşte birini buluncaya kadar umumi yedek akçe olarak ayrılması mecburidir¹²⁰.

İhtiyari Yedek Akçe; Yedek akçe safi kârın yirmide birinden fazla bir meblağın ayrılacağı ve yedek akçenin ödenmiş olan esas sermayenin beşte birini aşabileceği esas mukaveleye hüküm konabilir¹²¹.

1.3.1. Teknik Karşılıklar

i. Matematik Karşılıklar

Matematik karşılıklar, sigorta şirketlerinin hayat sigortası poliçesi sahiplerine karşı gelecekteki yükümlülüklerinin bilanço tarihindeki peşin değerlerini göstermektedir. Hayat matematik karşılıklar genel olarak esas itibariyle hayat sigorta dalına has karşılıklardır.

¹¹⁹ Ufuk Aydın, **Sosyal Güvenliğin Sorunlarının Çözümünde Özel Sigortalar**, Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996

¹²⁰ E. Denizci Yücel; age. s: 96

Hayat sigortasının uzun süreli niteliği göz önüne alındığında matematik karşılıkların ayrılma yöntemi son derece önem kazanmaktadır. Hayat sigortasında matematik karşılıklar çeşitli metotlarla ayrılabilir. Bu metotlardan günümüzde en çok kullanılanlar prospektif ve retrospektif yöntemlerdir.

Retrospektif yöntemde matematik karşılık, yerine getirilen yükümlülüklerin nihai değerinden hareketle ayrılır. Diğer bir deyişle rezerv, sigortalının ödediği tazminatların nihai değeri arasındaki farka eşittir¹²².

Prospektif yöntemle hesaplanan matematik karşılık ileride ödenecek primler ve tazminatlardan hareketle hesaplanır¹²³. Yani ileride ödenecek tazminatların peşin değerinden ileri ödenecek primlerin peşin değeri çıkarılır.

ii. Cari Rizikolar Karşılığı

Bilanço tarihinde sona ermeyip sonra gelen yılda da devam edecek olan sigorta mukavelelerini çeşitli hesaplama metotları ile bir ayrıma tabi tutmak suretiyle, sigortacı tarafından sorumluluğu sona ermeyenlere isabet eden prim tutarının cari yıl gelirleri arasından çıkartılarak bir karşılık şeklinde gelecek yıla devredilmesi cari rizikolar rezervinin esasını oluşturur¹²⁴.

iii. Muallak Hasarlar Karşılığı

Hesap yılı içerisinde tahakkuk etmiş olmasına rağmen ödenmeyen veya birtakım nedenlerden dolayı hasarın ödenebilmesi için gerekli evrakın bir kısmının tevdi edilmemiş olması, mahkemeye intikal etmiş olaylar, meydana gelmiş ve şirketin bilgi dahilinde olmakla birlikte, hak sahiplerinin müracaat etmemiş olması gibi nedenlerden dolayı sonraki yıl ya da yıllara tekiye edilmesi muhtemel hasarlar için ayrılan karşılıklara muallak hasarlar karşılığı denir.

İşletme Faaliyetlerinden Ortaya Çıkan Sonuç

Sigorta şirketlerinin kararları ya da zararları iki ana temele dayanmaktadır:

¹²¹ G. Şebnem Duman; age. s: 56

¹²² G. Şebnem Duman; age. s: 63

¹²³ Yusuf Alper; age. s:5

¹²⁴ E. Denizci Yücel; age. s: 98 – 104

- Mali Sonuçlar

- Teknik Sonuçlar

Mali sonuçlar, şirketin mali plasmanlarından, hisse senedi ve tahvillerinin kupon, ikrazatan faizi, gayrimenkullerin kira vs. gelirlerinden bu gelirlerin oluşmasında gereken masraf, amortisman, faizler, karşılıklar ve gider mahiyetindeki vergiler düşüldükten sonra ortaya çıkan müspet veya menfi rakamı ifade eder¹²⁵.

Teknik sonuçlar, verilen toplam sigorta teminatına karşılık tahsil olunan primler ile diğer teknik gelirlerden, istihsal organlarına ödenen komisyonlar, ödenen hasar teminatları vb. teknik giderler çıkarıldıktan sonra ortaya çıkan teknik kâr ya da zarardan oluşur.

Teknik ayrıntıya girmeden ana hatları ile açıkladığımız bu sonucun toplamı bilanço kârını oluşturur.

1.4. Hayat Sigortalarında Oluşan Fonların Ekonomik ve Sosyal İşlevleri

Hayat sigortacılığı, önemli bir tasarruf kaynağı olarak ülke ekonomisinin gelişimi için önemli bir sektördür.

Hayat sigortacılığının ekonomik işlevlerini; tasarruf kaynağı ve sermaye birikimi sağlamak, koruyucu niteliği ile ekonomik çöküntü ve kayıpların önleyicisi olmak, vergi kaynağı olmak, uluslar arası ekonomik ilişkileri genişletmek ve milli servetin korunmasını sağlamak, istihdam imkanı sağlamak, girişimciye kredi imkanı sağlamak ve yatırım gücünü arttırmak olarak özetleyebiliriz.

Sosyal işlevleri ise, dayanışma sağlamak, sosyal çöküntü ve kayıpların önleyicisi olmak, sosyal refah düzeyini yükseltmek, olarak özetlenebilir.

2. TÜRKİYE'DE HAYAT SİGORTACILIĞI

Ülkemizde faaliyette bulunan sigorta şirketlerinin prim portföy yapıları incelendiğinde özellikle son 10 yılda nispi olarak önemli sayılabilecek bir büyüme ve

¹²⁵ M. Şükrü Tekbaş, **Banka ve Sigorta Sektörü ile Aracı Kurumların Sermaye Piyasasındaki Etkinlikleri Sempozyumu**, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul, 1991

gelişme içindeki hayat primlerinin toplam prim portföyü içinde artmış olduğu, ancak bu oranın hala istenilen seviyeye ulaşmadığı görülmektedir.

Paranın gün geçtikçe değer kaybettiği ülkemizde, ödenen primler karşılığında oluşan kapitali sigortalı adına yatırıma yönelten, aynı zamanda vefat ve maluliyet ile ilgili bazı riskleri teminat altına alan birikimli sigortalar, aslında büyük ölçüde fon yönetimine dayanmaktadır¹²⁶.

Ülkemizde hayat sigortaları sigortalanabilir kaynakların çok kısıtlı bir kısmını temin edebilmektedir. Bir yandan prim hacmindeki gelişmeden söz edilirken diğer yandan gerek hizmetin sigortalıya ulaşmasında, sunuş biçiminde ve gerekse sigortalının maddi yönden tatmininde karşılaşılan bazı başarısızlıklar hayat sigortasının istenilen düzeyde gelişmesini önlemektedir. Hayat sigorta primlerinin düşük seviyede olması, sigorta sektörümüzün, sermaye piyasasına uzun vadede fon aktarma kapasitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Sigorta şirketlerinin belli bir sermaye grubunun ya da bir bankanın desteği ile faaliyetini gerçekleştirmesi, ülkemizde daha yaygın olarak görülmektedir¹²⁷. Gelişmiş ülkelerde sigorta sektörü, bankacılık sektörü arkasında kurumlanırken, ülkemizde tam tersin bir ilişki ile bankacılık sektörü sigorta sektörünü finanse eder durumdadır.

Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı hayat sigorta sektörlerinin sermaye yapıları incelendiğinde, sigorta şirketlerinin finansmanı yaklaşık % 61 oranında ilgili şirketlerin bağlı olduğu ülkelerdeki sigorta şirketleri tarafından yapıldığı görülür.

Türkiye'de hayat sigortacılığının bu noktada bulunmasının başlıca nedenleri sigorta şirketlerinin kuruluş yapılarıdır. Zira, ülkemizde bir sigorta şirketini yaşatabilecek kadar prim portföyü olan her sermaye kuruluşu bir hayat sigortası şirketi kurma fikrinde olmuştur. bu düşünce tarzı, hayat sigortacılığımızın bugünkü portföy gelişmesine mani olan nedenlerden biridir. Hayat sigorta şirketlerinin grup sigortalarındaki dağılımına baktığımızda çoğunlukla o şirketin bağlı bulunduğu sermaye gruplarından oluştuğunu söyleyebiliriz.

¹²⁶ Ali Nazım Sözer, 'Sosyal Güvenlik Sisteminde Kriz ve Reform İhtiyacı', **İşveren**, Şubat 1996, s:5

¹²⁷ M. Şükrü Tekbaş; age. s:54

Sigorta sektörünün sermaye piyasasındaki mevcut yerinin gerekli düzeyde olmadığı açıktır. Gerçi bu noktada henüz sigorta sektörünün bu piyasalarda etkin roller olacak kadar gelişmediği de dikkate alınmalıdır. Yapılan araştırmalar sigorta sektörünün, elindeki fonları kullanım yeri açısından, hisse senedi yatırımlarından ziyade devlet tahvillerini seçtiklerini göstermektedir. Sigorta sektörünün ellerinde bulunan hisse senetleri de genel olarak şirketin bağlı bulunduğu sermaye grubunun iştiraklerine aittir. Bu sonuçlardan hareketle sigorta sektörümüzün sermaye piyasasının içinde olmak bir yana dışında kaldığı açıktır.

Ülkemizin kalkınma sürecindeki en önemli sorununun ulusal tasarrufların gereken oranlara çıkarılamamış, yatırımları karşılayabilecek hale gelmemiş olması ve etkin bir yapıya kavuşturulamamış olması sonucu, özellikle 1970'li yıllardan başlayarak hızlanan enflasyon ve uluslar arası ekonomik bunalımların da etkisiyle ekonomimiz kalkınmayı finanse edecek kaynakları yaratamaz ve bunların dağılımını etkin bir biçimde yapmak durumuna gelmiştir.¹²⁸ Ekonomide yapısal değişikliğin gerçekleştirilebilmesi, ekonominin çarkının dönebilmesi sermaye birikimi ve fon akamı ile mümkündür. Bu noktada sigorta sektörünün ve özellikle hayat sigortacılığının ekonomik işlevleri, ekonomiler için kalkınma ve büyüme, bireyler için tasarruf, girişimciler için güvence, toplum için sosyo ekonomik katkı sağlamaktadır. Finansal kurumlar olarak sigorta şirketleri organize olmuş ve derinlik kazanılmış bir sermaye piyasası içinde gerçekleştirdiği fon akımı, ülke ekonomisi için hayati derecede önem arz etmektedir.

3. TÜRKİYE'DE HAYAT SİGORTACILIĞI VE BİREYSEL ÖZEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN BİR ARADA DEĞERLENDİRİLMESİ

Hayat sigortaları sigortalının belirli bir süre içinde ve beklenmedik bir şekilde ölmesi durumunda, onun yaşamından menfaati olan kişilerin uğrayabileceği maddi kayıpları hafifletmeyi amaçlayan bir mekanizma olarak tanımlanabilir. Ancak tarihsel süreç içinde, kişinin sadece vefatı değil, hayatta kalması durumunda da, belirli bir süre sonunda belirlenmeli bir tutarı elde edebilmesi mantığı ile çalışan yaşama bağlı hayat sigortaları da türetilmiştir. Bu kapsamda hayat sigortaları, insan yaşamının iki temel olgusu üzerinde kurulmuştur. Bu temel olgular;

- Ölüm ve

- Hayatta kalmadır.

Hayat sigortası aynı zamanda; kişinin gerek kendisinin ve gerekse ailesinin yaşamının her devresinde geçim emniyetini ve istikrarını temin ihtiyacından doğmuştur. İşte bu nedenlerden dolayı ve günümüz Türkiye'sinin içinde bulunduğu ekonomik yapıdan kaynaklanan, insanların geleceğini garanti altına almayı isteme ve sigortacılık sektörünün son yıllardaki büyüme rotası, hayat sigortasının önemini daha da belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır.

Hayat sigortaları ile ilgili düzenlemeleri yapmak amacıyla ülkemizde hayat sigortacılığı yönetmeliği çıkarılmıştır.¹²⁹ Bu yönetmeliğin amacı, hayat sigortalarının, sigorta ettirenin ve lehdarlarının hak ve menfaatlerinin korunması ile hayat sigortacılığı faaliyetlerinin düzenlenmesini ve denetlenmesini teminen hayat sigortaları tarifelerinin teknik özelliklerinin belirlenmesini, teknik karşılıkları, hangi aktif değerlerin hangi oranlarda karşılık olarak gösterilebileceğini, kâr payına ilişkin usul ve esasları, ilan ve reklamlar ile ilgili hususları düzenlemektir.

Yönetmelik, sigorta şirketlerinin ölüm, yaşam ve her ikisinin birlikte kapsandığı hem ölüm hem de yaşama ihtimallerine bağlı teminatlar ile ek olarak verilen ferdi kaza, hastalık sonucu maluliyet ve tehlikeli hastalıklar teminatlarının verildiği hayat sigortası tarifelerinin esaslarını, bunların hazırlanarak uygulanmasını, bilgilerin kaydını, sözleşme hükümlerinin takibini, mali tabloların hazırlanmasını, istatistiki verilerin toplanarak değerlendirilmesini, hayat sigortacılığı aracılık faaliyetlerini, gelirlerin dağıtılmasını, yükümlülükler ile varlıkların hesaplanmasını ve ilgili faaliyetleri kapsamaktadır.

Primler, aktüeryal ilkelere göre hesaplanır. Ayrıca, bu primler şirketin idari ve mali yapısı ile tarifenin özelliğine göre oluşacak harcamaları karşılayacak yeterlilikte tespit edilir.

¹²⁸Y. Beyazıt Önal; age. s: 117

¹²⁹ E. Denizci Yücel; age. s:114

Riziko priminin belirlenmesinde kullanılan ölüm düzeyi, iskonto edilmiş ölüm düzeyi ve hastalık düzeyi tabloları ihtiyatlı olarak seçilir¹³⁰. Müsteşarlık ölüm düzeyi ve hastalık düzeyi tablolarını sigorta şirketlerinin portföylerinin sonuçlarına ve Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre belirleyebilir.

Hayat sigortası tarifesi; prim ve matematik karşılık tabloları ve bunların hesaplanmasında kullanılan riziko primi, varsa birikim primi, gider payı, sigorta aracılara ödenen komisyonlar, ilgili kâr payı dağıtım planı ile istina, tenzil ve matematik karşılıkların hesaplanmasının ve formüllerinin yer aldığı teknik esaslardan oluşur¹³¹.

Birikim priminin alındığı hayat sigortalarında sigorta süresi 10 yıldan az olamaz. Tarifedeki azami yaş sınırının sigortalının yaşı nedeniyle bu sürenin altında olması durumunda veya tarifenin özelliği nedeniyle sigorta süresi daha kısa olabilir.

Hayat sigortası ürünleri sigorta şirketlerine göre farklılık göstermektedir. Fakat temelde kişilerin vefatı, maluliyet hali, ve yaşam (emeklilik) hallerini teminat altına alacak ürün çeşitlemesi yapılmaktadır.

3.1. Türkiye’de Hayat Sigortası Kapsamında Özel Emeklilik Uygulamaları ve Bazı Değerlendirmeler

Hayat sigortası kapsamında incelenen ve hayat sigortası içerisinde en önemli yere özel emeklilik sigortasının sahip olduğu söylenebilir. Türkiye’de özel emeklilik sistemi nispeten gelişme göstermesine rağmen tam anlamıyla etkin değildir. Tabii ki bunun da birçok nedeni vardır. Bunlardan en önemlisi emeklilik sigortası poliçeleriyle toplanan uzun süreli fonların değerlendirilecek alanın yeterince gelişmemiş olmasıdır. Bu nedenle özel emeklilik sigortası sistemi gelişmemiştir. Bir diğer etken ise ekonominin neden olduğu konjonktürel yapıdan dolayı insanların emeklilik sigortasına yönelmemesidir. Bunlara ilaveten emeklilik sigortası kapsamında derlenen fonların değerlendirilecek alanlarının oldukça sınırlı olması ve çoğu zaman sigorta şirketlerinin sahip oldukları fonları değerlendirecek, profesyonel fon yönetim departmanlarının olmaması da bu sistemin gelişmesini engellemektedir. Bunlara özellikle hayat sigortası

¹³⁰ Y. Beyazıt Önal; age. s:120

¹³¹ G. Şebnem Duman; age. s: 82

şirketlerinin müşterilerine gereken güveni vermemeleri ve sektörde yetişmiş eleman eksikliğini de eklemek doğru olacaktır. İşte bütün bu sebeplerden dolayı emeklilik sigortası sistemi ülkemizin genelinde arzu edilen düzeye ulaşamamıştır. Bu kapsamda, bazı sigorta şirketleri profesyonel fon yönetim departmanının önemini daha iyi kavrayarak, bu departmanı geliştirme zorunluluğunu hissetmektedirler.

Sigorta şirketlerini fon yönetim departmanları oluşturmaya iten en büyük etkenlerden birisi sektörde ulaşılan trilyonlarca değerindeki fonlardır. Diğer bir neden ise, 1996 yılında çıkartılan Hazine Müsteşarlığının yönetmeliğidir¹³². Bu yönetmelikle hayat sigortası şirketlerinin sahip olduğu fonların, iki yıl üst üste enflasyonun altında gelir elde edemeyeceği yönünde düzenlemeler getirilmiştir. Bu nedenle sigorta şirketi kendi fon yönetim birimlerini oluşturmuştur.

Hazinenin hayat sigortası şirketlerine yönelik çıkarttığı yeni yönetmelik; sigorta şirketlerinin portföylerinin getirisi iki dönem üst üste enflasyonun altında kalması durumunda, portföylerinin % 75'ini 5 yıl vadeli TÜFE endeksli kağıtlara bağlamak zorunda bırakmaktadır.¹³³ Bu sebeple portföylerinin % 75'inin yönetimini kaybetmemek için sigorta şirketleri enflasyonun üzerinde kâr payı dağıtmayı hedeflemektedir.

Fon yönetimi için kullanılan enstrümanlar, hemen hemen bankaların fon yönetiminde kullandıkları enstrümanlara benzerlik göstermektedir. Yani tahvilden, overnight repoya kadar her türlü yatırım aracı kullanılmaktadır. Bu nedenlerden ötürü para piyasalarını, faiz oranlarını, tahvil ve bono ihalelerini, ikinci el piyasalardaki hareketleri yakından takip etmektedirler. Tabii ki sigorta şirketleri portföylerini oluştururken sınırsız yetkilere sahip değildir. Örneğin hisse senedinin portföy içindeki payı % 15'i, mevduatın payı ise % 75'i geçememektedir.¹³⁴ Bunlar içinde hazine bonoları, riskin düşük olması ve getirinin yüksek olması nedeniyle en çok tercih edilen yatırım aracıdır. Bazı tahminlere göre fonların % 90'ı hazine bonusu, devlet tahvili olmak üzere iç borçlanma kağıtlarında değerlendirilmektedir. Hayat sigortası şirketleri, hazine ihalelerine de doğrudan teklif verebilmektedir. Bu nedenle sigorta şirketleri, hazine ihalelerinde önemli rol oynayabilmektedir. Sonuç olarak fon yönetim

¹³² Deniz Derelioğlu; age. s:93

¹³³ Deniz Derelioğlu; age. s:96

¹³⁴ Y. Beyazıt Önal; age. s: 123

departmanlarının amacı, enflasyonun yüksek olduğu ülkemizde uzun sürede en yüksek reel getiri sağlamak, en yüksek kâr payı vermek biçiminde belirlenmektedir.

Bankacılık sektöründe, yüksek faiz oranlarının olduğu dönemlerde, hazine kağıtlarına para yatırarak enflasyonun oldukça üzerinde reel faiz kazancı sağlama dönemi, faiz oranlarının düşmesi ile birlikte sona ermiştir. Bu sebeple bankalar, kârlarında meydana gelen bu şok düşüşleri önlemek amacıyla yeni arayışlara girmişlerdir. Dolayısıyla bankalar son zamanlarda yeni ürünleri piyasaya sunmaktadır. İşte Koç Holding'in grup şirketlerinden olan Koç Allianz Hayat sigortası ile ortaklarca yürüttükleri "Yes Koçbank; Yüzyılın Emeklilik Sistemi" projesi de bu çalışmaların sonucunda ortaya çıkmıştır¹³⁵.

Bu iş birliğinin uygulanmasındaki önemli bir faktör finansal hizmetleri gelişmiş piyasalarda banka sigorta şirketleri arasındaki etkileşimin giderek artmasıdır. Avrupa'daki bankalar özellikle uzun vadeli fon yaratıcı hayat ve emeklilik ürünlerinin satışı sayesinde kâr marjlarındaki düşüşün önüne geçebilmişlerdir. Bunun yanında bankaların sahip oldukları şube sayısının çokluğu ve bu sayede müşteriye yakınlığı sigorta ürünleri için verimli olarak kullanılabilmiştir. Yani bu sayede bir sinerji yaratabilmiştir.

Hali hazırdaki yasaya göre hayat sigortası şirketlerinin sağlık sigortası portföylerini devretmeleri ve sermaye miktarlarını 20 trilyon TL'ye çıkarmaları şartıyla bu branşta ruhsat olarak Bireysel Emeklilik Sigortaları sunabilmeleri mümkün olacaktır. Ayrıca yasayla, emeklilik fonlarının sigorta şirketleri tarafından kurulması ve yönetiminin de profesyonelce yapılması öngörülmektedir. Sigorta şirketleri bu alanda yaşanacak rekabetten kaynaklanan bir etkinlik içinde olacak ve çalışmalarını daha verimli yürüteceklerdir. Bireysel Emeklilik Sigortalarında vefat, maluliyet risklerine karşı teminat verecek ve emeklilik geliri işlemleri yöneteceklerdir.

¹³⁵ E. Denizci Yücel; age. s:125

Tablo 15: Ülkemizde Emeklilik Şirketine Dönüşen Hayat Sigorta Şirketleri (2003)

DÖNÜŞÜM İÇİN BAŞVURAN ŞİRKETİN ADI	BAŞVURU TARİHİ	DÖNÜŞÜM İZİN TARİHİ	RUHSAT BAŞVURU TARİHİ	RUHSAT TARİHİ
Ak Emeklilik A.Ş.	15 Nisan 2002	03 Aralık 2002	05 Şubat 2003	
Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş.	25 Nisan 2002	17 Ocak 2003	30 Nisan 2003	
Ankara Emeklilik A.Ş.	08 Mayıs 2002	03 Aralık 2002	15 Nisan 2003	
Yapı Kredi Emeklilik A.Ş.	31 Mayıs 2002	03 Aralık 2002	11 Nisan 2003	
Vakıf Emeklilik A.Ş.	31 Mayıs 2002	21 Şubat 2003	21 Nisan 2003	
Koç Allianz Hayat ve Emeklilik A.Ş.	06 Haziran 2002	03 Aralık 2002	30 Nisan 2003	
Garanti Emeklilik A.Ş.	20 Haziran 2002	18 Aralık 2002	7 Mayıs 2003	
Commercial Union Hayat ve Emeklilik A.Ş.	27 Haziran 2002	03 Aralık 2002		
Doğan Emeklilik A.Ş.	27 Haziran 2002	17 Ocak 2003	7 Mayıs 2003	
Başak Emeklilik A.Ş.	01 Ağustos 2002	21 Mart 2003	9 Mayıs 2003	
İsviçre Hayat Sigorta A.Ş.	06 Kasım 2002	-1		
EMEKLİLİK ŞİRKETİ KURMAK ÜZERE BAŞVURAN ŞİRKETLER				
Oyak emeklilik A.Ş.	08 Kasım 2002	17 Ocak 2003	25 Nisan 2003	
Teb Bireysel Emeklilik A.Ş.	05 Şubat 2003			
Not (1) : İsviçre Hayat Sigorta A.Ş sigorta şirketi statüsünden emeklilik şirketine dönüşüm izin başvurusu, başvuru dosyasındaki eksiklikler nedeniyle uygun görülmemiştir. Bununla birlikte, anılan şirket, bireysel emeklilik sisteminde faaliyet göstermek üzere emeklilik şirketi kuruluş izni başvurusu veya emeklilik şirketi dönüşüm izni için yeniden başvuruda bulunabilecektir.				

Kaynak:<http://www.bireyselemeklilik.gov.tr>

Kurulacak olan emeklilik şirketlerine kaza ve hayat sigortaları dalında ruhsat verebilecektir. Hayat sigortası şirketleri bu işe girdikleri ticari ünvanlarında "emeklilik" kelimesini geçirecek şekilde değişiklik yapacaklardır. Bu değişikliği yapmamış olan hiçbir şirket, emeklilik adı altında ürün pazarlayamayacaktır. Sigorta şirketleri, hayat

sigortasını eski haliyle satacaklar, ancak, birikimli hayat sigortası olarak satabileceklerdir¹³⁶. Burada kısıtlama bulunmamaktadır.

Hayat sigortacılığı ile bireysel emeklilik sigortaları rekabet eder hale gelecektir. Hayat sigortacılığı ülkemizde uzun yıllardır yapılmaktadır. Gelecekte de var olacaktır. Fakat yeni düzenlemeler ve gelişmelerle farklı bir boyuta yönlenecektir. Bununla birlikte görünen, gelecekte güçlü sermaye yapısına ve desteğine sahip olan şirketlerin ayakta kalacağıdır.

Bugüne kadar emeklilik uygulamaları esas olarak devletçe yönetilmişken, bugünden sonra devreye özel sektör giriyor görülmektedir. Kamuoyunda da gerekli güvenin sağlanabilmesi için doğal olarak emeklilik şirketlerinin sermaye açısından çok güçlü şirketler olması gerekmektedir.

Anadolu Hayat Sigorta Genel Müdürü Hasan Eskil, hayat sigortaları ile bireysel emeklilik arasında rekabet yaşanacağını ve bu rekabette bireysel emekliliğin daha cazip olması gerektiğini ifade etmektedir. Eskil, ayrıca "Bireysel emekliliğin öncelikle hayat sigortasından avantajlı olması gerektiğini ve hayat sigortalarının çalışacağını, kapatılmayacağını söylemekte ve hayat sigortalarının bu durumda daha üst gelir seviyesine yöneleceğini ifade etmektedir. Hayat sigortası şirketi sigortalısına 20 sene sonra sana şu kadar birikim verebilirim derken, öbürü de 53 yaşında şu kadar alabilirsin diyebilecektir. Bu karşılaştırmanın yapılabilmesi için insanlara bir cazibe sunmak gerekmektedir. Buradaki cazibe, emeklilik priminin büyük olması biçiminde belirlenebilir. Hayat sigortası şirketleri ise, evet emekli oluyorsun ama, ya emekli olmadan vefat edersen ne olacak? Diyebilecek ve dolayısıyla tatlı bir rekabet olabilecektir. Bu rekabette emeklilik ayağı, daha güçlü olmalıdır." demektedir¹³⁷.

Emeklilik fonları ile hayat sigortalarında, uzun vadeli bir sermaye yatırımının varlığı, mal varlığı değerlerinin resmi ve yetkili bir makam tarafından yönetilmesi, büyük ölçüde tüketici menfaatlerine bağlılığın bulunması ve gereksiz risklerden kaçınmak için bir takım standartlar getirilmesi gibi benzerliklere karşılık bir takım farklılıkların da olduğu gözden kaçmamaktadır.

¹³⁶ Murat Şen, Tekin Memiş; age. s:122

¹³⁷ Murat Şen, Tekin Memiş; age. s:117

Öncelikle, emeklilik fonlarının ödeme mükellefiyeti hayat sigortalarından daha uzun sürelidir. Hayat sigortası sözleşmeleri 8-12 yıl için akdedilirken, emeklilik sözleşmeleri 20-25 yıl veya daha fazla bir süre için kararlaştırılabilmektedir. Bu arka plan dolayısıyla emeklilik fonları, ödeme mükellefiyetlerini uzun vadeli mal varlığı değerleri ile güvence altına almalıdırlar. Bu sebeple de kural olarak, hayat sigortalarından daha yoğun olarak hisse senetleri veya taşınmazlara yatırım yapmaktadırlar.

Sonra, hayat sigortası sözleşmelerinde, sözleşmenin süresinden önce feshi tehlikesi mevcuttur. Bu sebeple karşılıkların, beklenen ve beklenmeyen geri ödemelerin yapılabilmesi için çok çabuk likiditeye çevrilebilen malvarlığı değerleri veya kasa mevcutları şeklinde olmasını gerektirir. Buna karşılık emeklilik fonlarında belirlenen süreden önce bir ödemenin, nadir istisnalar dışında, yapılması mümkün değildir. Bir emeklilik fonundan diğerine bir emekli adayının geçişi iş değişikliği gibi zor şartlara bağlanmıştır. Ve bu devir çoğunlukla adayın zararınadır. Bu sebeple emeklilik fonlarının kısa vadeli likidite araçlarına daha az ihtiyacı bulunmaktadır.

Yine, tahvillerde de benzeri bir durum söz konusudur. Hayat sigortası poliçesinin güvencesine karşılık hayat sigortası şirketleri çoğunlukla tahvil sunmaktadır. Bu bağlamda sigorta şirketi, bu çeşit tahviller için kısa vadeli likit mal varlığı değerlerini temin etmektedir. Emeklilik fonları, kısa vadeli ödemeleri söz konusu olmadığından bu tür amaçlar için kısa vadeli likiditeye de ihtiyaç duymamaktadır.

Ayrıca, hayat sigortacısının ödeme mükellefiyeti kural olarak belirlenmiştir; sözleşmenin yapılması sırasında sigorta bedeli de kararlaştırılmıştır. Buna karşılık emeklilik fonlarında ödeme mükellefiyeti belirli bir artmaya, ücret veya maaş ortamına bağlanmıştır.

Ve nihayet, belirli bir ödeme sistemi içinde işverenden bir garanti istenmektedir ve bu emekli aylığı garantisi her halükârda hedeflenen verimlilikten bağımsızdır. Fakat hayat sigortasında böyle bir garanti bulunmamaktadır.

3.2. Hayat Sigortası Uygulaması İle Bireysel Özel Emeklilik Uygulamalarının Rekabet Kapsamında Değerlendirilmesi

Türk sigorta sektörünün yeterince gelişemediği ve bu sektör içinde hayat branşının da gelişmiş ülkelerdeki örnekler gibi sigortacılık sektörü içinde oldukça önemli bir ağırlığa sahip olamadığı ortadadır. Sosyal güvenlik krizinin yapısal tedbirlerle çözülmesi çalışmaları kapsamında yasal olarak düzenlenen bireysel özel emeklilik kurumları, uzun vadeli fon piyasasında Türk hayat sigortası şirketlerine güçlü bir alternatif oluşturmaktadır¹³⁸.

Bu iki farklı uygulamanın, birbirleriyle rekabet eder değil de birbirlerini tamamlayan iki uygulama olarak yürütülmeleri büyük ölçüde öneme sahiptir. Ancak, bu iki uygulama arasında rekabetin olmaması veya minimum düzeyde kalması ve birbirlerini tamamlayan iki farklı yöntem olarak kullanılabilmesi, büyük ölçüde yapılan yasal düzenleme ve teşvik konularına bağlı görülmektedir.

Ülkemizde Hazine Müsteşarlığı bünyesinde "Bireysel Emeklilik Daire Başkanlığı" oluşturulmuştur. Bu kapsamda bireysel emeklilik sistemine verilen önem daha iyi ortaya çıkmaktadır. Düzenlenen vergisel teşvikler, ilgili tarafların çoğunca yetersiz bulunmakta ve artırılması yönünde taleplerde bulunmaktadır. Bununla birlikte bazı yetkililerin; "hayat sigortalarındaki teşvikin azaltılıp bireysel emeklilik sistemine aktarılması" biçiminde önerilerinin olduğu görülmektedir. Bu da zaten arzu edilen büyüklüğe ve güce bir türlü ulaşamayan hayat sigortacılığına büyük bir darbe vurabilecektir. Yani, bireysel emeklilik sistemine daha fazla vergisel teşvik verilip, hayat sigortasına ise verilen teşvikin daraltılması rekabet açısından bireysel emeklilik sistemine büyük bir avantaj sağlayacaktır.

¹³⁸ Yusuf Alper; age. s:5

Tablo 16: OECD Ülkelerinde Hayat Sigortacılığı Ve Özel Emeklilik Kurumlarının İç Piyasadaki Pazar Oranları Açısından Karşılaştırılması, (2001)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Avustralya									
Hayat sig.	21,8	21,2	20,6	10,5	9,4	7,4	7,3	5,6	4,3
Özel emek.	21,1	22,2	22,3	27,8	28,6	31,4	32,0	35,9	38,0
Belçika									
Hayat sig.	5,6	5,6	6,0	6,4	6,5	6,7	7,0	7,8	
Özel emek	1,1	1,2	1,1	1,5	1,6	1,7	1,8	1,9	
Kanada									
Hayat sig.	10	10,1	10,1	10,2	10,0	9,9	10,1	9,9	10,3
Özel emek	16,2	16,8	17,7	18,2	19,2	20,0	21,0	21,6	21,6
Fransa									
Hayat sig.	12,0	12,7	15,4	19,0	20,2	21,4	21,3	20,1	21,7
Özel emek	2,8	2,6	2,7	2,8	2,5	2,5	2,4	2,2	2,4
Almanya									
sigorta şir	20,3	20,1	19,7	20,1	20,7	21,0	21,4	21,3	
Japonya									
Hayat sig.	15,4	16,1	16,9	17,4	17,9	18,1	18,1	17,7	
Özel emek	5,3	5,5	5,7	5,8	6,0	6,2	6,3	6,5	
Kore									
Hayat sig.	16,2	15,7	14,4	15,6	16,5	16,7	15,4		
Özel emek	2,0	2,0	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9		
Norveç									
sigorta şir	34,3	35,9	35,0	35,9					
İsveç									
sigorta şir	15,2	14,4	14,7	14,5	15,3	17,9	19,7	18	
İngiltere									
Hayat sig.	20,0	22,0	22,0	23,0					
Özel emek	26,0	28,0	26,0	26,0					
Amerika									
Hayat sig.	6,5	6,7	6,8	6,6	6,4	6,3	6,2	6,1	6,5
Özel emek	17,7	18,4	18,8	19,7	20,0	20,5	20,8	19,9	20,9
Macaristan									
Hayat sig.	4,9	4,7	4,3	3,9	4,8	3,9	4,4	5,8	7,0
Özel emek					0,9	1,6	3,0	4,8	6,9
İspanya									
sigorta şir.	6,0	6,5	8,0	7,8	12,4	8,9	9,0	9,1	10,7

Kaynak: OECD Institutional Investors Statistical Year Book 2001

Avustralya'da, hayat sigortacılığına sadece 1992 yılında rağbet gösterilmiş ancak gittikçe azalmıştır. 1993 yılında, hayat sigortacılığı yerini özel emeklilik sistemine bırakmıştır. Ve daha sonra sürekli bir artış göstermiştir. Belçika'da, hayat sigortacılığı özel emekliliğe nazaran 4-5 kat kadar daha fazladır. Özel emeklilik de yıllar itibariyle artış göstermiştir ancak hayat sigortacılığı kadar başarılı olamamıştır. Kanada'da yine, özel emeklilik sistemi hayat sigortasına göre 1,5-2 kat daha fazladır. Ve sürekli bir artış söz konusudur. Hayat sigortacılığı ise, küçük artışlar hatta bazen inişler göstermiştir. Fransa'da, hayat sigortası 5-7 kat kadar ağır basmaktadır. Özel emekliliğe olan ilgi gittikçe azalmıştır. Japonya'da yine hayat sigortacılığı yaygındır. Özel emekliliğin hemen hemen 3 misli kadar daha fazladır. Ancak özel emeklilik de yıllar itibariyle artış göstermektedir. Kore'de durum biraz daha farklıdır. Özel emeklilik hep aynı oranda yani sabit kalmıştır. Bunun 8 katı kadar hayat sigortacılığı daha rağbet görmüştür. İngiltere'de, her ikisi de birbirine yakın gibi görünse de, 1,2 kat kadar özel emeklilik daha yaygındır. ABD'de, yine özel emeklilik sistemi daha çok tercih edilmektedir. Macaristan'da ise, 1992-1996 yıllarında özel emeklilik pek tercih edilmemekle beraber, hayat sigortacılığında da gittikçe bir azalış gözükmektedir. Ancak 1997'den sonra, yine rağbet daha da artmıştır.

ABD ve diğer gelişmiş ülkelerde yaşanan gelişim kapsamında, emeklilik kurumlarının üstünlük sağladıkları dikkate alındığında, Türkiye'de de hayat sigortalarının rekabet durumlarının pek de iyi olmayabileceği şeklinde bir yorum yapılabilir. Sigorta sektörü, yaratıcı yenilikçi ve atak yatırım politikaları izleyerek hayat sigortalı portföyünü bugünkü sınırlı toplum kesiminin dışında taşıyamadığı takdirde, değerlendirilemeyen bu potansiyelden bireysel özel emeklilik kurumlarının yararlanacağı unutulmamalıdır.

Hayat sigortacılığının mevcut portföyünü de etkileyecek olan rekabet ortamında, hayat sigortacılığının mevcut pazar payını koruyup geliştirebilmesi için, topladıkları fonlara yüksek reel getiriler sağlamaları temel bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Fon yönetimini ön plana çıkaran bu işlevi başarılı bir biçimde yerine getirebilmek için sigorta sektörü kuruluşlarının; bugüne kadar ihmal ettikleri hisse senedi piyasaları, vadeli işlemler piyasaları ve yabancı menkul kıymetler piyasaları gibi verimli olabilecek yatırım olanaklarını değerlendirebilmeleri zorunlu hale gelecektir.

3.3. Emeklilik Fonları ve Hayat Sigortası Uygulamalarının Benzer ve Farklı Yönleri

Benzer Yönleri

- i. Her ikisi de uzun süreli yatırımlardır.
- ii. Her ikisinde de varlıkların yönetimi yetkili kişiler tarafından ve profesyonelce gerçekleştirilir.
- iii. Her iki üründe de kendileri için önemli bulan tüketicilerin büyük ilgisi vardır.
- iv. Her ikisi de fonları koruyabilmek amacıyla gereksiz riskler için standartlar oluşturmaktan kaçınırlar ve tüketicilere güvenirlir.

Farklı Yönleri

- i. Emeklilik planı yükümlülükleri, hayat sigortası yükümlülüklerinden daha uzundur.
- ii. Hayat poliçeleri erken vazgeçmelere yani poliçe iptallerine maruz kalabilirler. Bu nedenle iptallerde para ödeyebilmek için hayat sigortası firmaları belirli miktarda nakit veya nakde yakın varlık bulundurmamak zorunda kalırlar. Bunun aksine, emeklilik fonlarından çıkıp, parasını almak yasal olarak büyük ölçüde önlenmiştir.
- iii. Hayat sigortasında, hayat poliçeleri güvencesinde genellikle kredi verebilmektedir. Bu amaçla sigorta firmaları kısa vadeli likit varlıkta bulundururlar. Emeklilik fonları ise genellikle bu tür faaliyetlerde bulunmazlar. Buna bağlı olarak kısa dönemli likit varlık ihtiyaçları pek yoktur.
- iv. Hayat sigortasında, genellikle nominal değerle tanımlama yapılır ve sigortalanmış toplam bir tutar vardır. Bunun aksine, emeklilik yükümlülükleri maaşla ilgilidir. Burada gerçek büyüme önemlidir. Çünkü dönem uzun olduğundan varlıkların reel büyüme sağlayacak şekilde işletilmemesi riski vardır.
- v. Bir tanımlanmış fayda planında verilecek garantidir. Burada garanti vardır. Ancak hayat sigortasında, böyle bir garanti yoktur. Bu tür bir garanti fon yöneticisinin yatırım davranışını açıkça etkileyecektir.

SONUÇ

Dünya genelinde, farklı ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerinde ya şimdiden bazı sorunlar yaşandığı ya da gelecekte karşılaşılabileceği düşünülen bazı ciddi sorunlara karşı şimdiden çözümler üretmeye yönelik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Sosyal güvenlik sisteminde yaşanan veya yaşanacak problemlerin çözümüne yardımcı olan ve aynı zamanda devletlerin bütçelerine önemli yükler getirebilen sosyal güvenlik sisteminin sorunlarını azaltan bir uygulama olarak özel emeklilik fonları daha ön plana çıkmaya başlamış görülmektedir. Dolayısıyla, özel emeklilik fonları ile hem devlet sosyal güvenlikten doğan yüklerin bir kısmını özel kesime devredebilmekte hem de, genel ekonomi açısından uzun süreli fon yaratılması olanağı elde edilmiş olmaktadır.

Türkiye’de de sosyal güvenlik alanında önemli boyutlarda sorunlar yaşandığı ve bu sorunların devlet bütçesine oldukça önemli boyutlarda yükler getirdiği görülmektedir. Aynı zamanda, tüm dünyada bu tür sorunlara çözüm olarak ileri sürülen ‘özel emeklilik fonları’ ülkemizde kabul edilen yasa ile hizmet vermeye başlamıştır. Burada amaç; sosyal güvenlik sistemine ilave olarak, katılımcılara emeklilik döneminde ek gelir sağlamak üzere, gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasına göre oluşturulan bireysel emeklilik sistemi kapsamında, katılımcıların ve varsa isteğe bağlı olarak işverenlerinin katkılarının toplanmasını, bu kanunda belirtilen emeklilik şirketleri tarafından bireysel emeklilik hesaplarında izlenerek emeklilik yatırım fonlarında yatırıma yönlendirilmesini, sisteme katılma, ayrılma ve emeklilik koşulları ile katılımcıların hak ve yükümlülüklerini düzenleme şeklinde belirlenmiştir.

Ayrıca, sigortacılık sektörünün bankacılık sektörünün önünde olduğu gelişmiş ülkelerde, özel emeklilik fonları gayri safi milli hasıla içinde önemli bir paya sahip olarak, piyasaların kilit kurumlarından biri haline gelmiştir.

Özel emeklilik fonları, sosyal güvenlik alanında olduğu kadar, finansal sistemde ‘kurumsal yatırımcı’ kimliği ile de önem taşıyan kurumlardır. Bu kurumları diğer kurumsal yatırımcılardan ayıran en temel nokta, çeşitli yaptırımlar taşıyan bir emeklilik planı çerçevesinde fon katılımcılarının dönemselsel olarak yapacakları belirli tutarda veya orandaki katkıların, kişilerin emeklilik döneminden önce çekilememesidir. Bu nedenle teorik olarak özel emeklilik fonlarının; yatırım stratejilerinde uzun vadede yüksek kazanç elde etme arayışında olmalarının beraberinde getireceği kaliteli bir risk yönetimi ile finansal piyasalarda etkinliğin sağlanacağı ve bununla makro ekonomik açıdan

ekonomik büyümeyi ve ulusal tasarrufları arttırıcı etki yaratacağı söylenebilir. Kaldı ki Şili ve çeşitli OECD ülkeleri ile Asya ve diğer Latin Amerika ülkelerinde sosyal güvenlik alanında yaşanan deneyimler, doğru makroekonomik istikrar politikalarının uygulanması koşuluyla, özel emeklilik fonlarının sermaye piyasalarının gelişiminde önemli bir rol oynayabileceğini ortaya koymuştur. Günümüzde gelişen ülkelerin yanı sıra, sosyal güvenlik alanında reform gerçekleştirmiş ülkelerin bir çoğunda özel emeklilik fonları sermaye piyasalarındaki en önemli kurumsal yatırımcılardan biridir. Bu açıdan gerek özel emeklilik fonları gerekse sigorta şirketleri tarafından sunulan uzun vadeli emeklilik programları kapsamındaki birikimler, İngiltere, Hollanda, İsviçre başta olmak üzere birçok ülkede gayri safi milli hasıladan önemli oranda pay alırken, Türkiye’de bu oran ne yazık ki %1 gibi çok düşük bir oranda kalmaktadır.

Sermaye piyasasının modernizasyonunun sağlanmasına, etkinliğinin ve derinliğinin artmasına yardımcı olan özel emeklilik sisteminin başarılı olabilmesi kuşkusuz ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanmasına, sistemin asgari unsurları üzerinde sosyal tarafların uzlaşabilmesine, vergi teşvikleri getirilmesine, yeterli yasal düzenlemelerin yapılmasına bağlıdır. Bu nedenle özel emeklilik fonlarına ilişkin bir reform, daha geniş kapsamlı ekonomik istikrar programlarının ve sosyal güvenlik politikalarının bir parçası olarak ele alınmalıdır.

Ülkemizde hayat sigortası şirketleri tarafından toplanan fonlar finansal sistemde ve sermaye piyasalarında etkin olarak değerlendirilememektedir. Ayrıca ülkemizde hayat sigortası şirketleri yüksek acenta maliyeti ile çalışmaları, kamuyu aydınlatma araçlarının yetersiz oluşu nedeniyle bireylerin hayat sigortası kapsamında biriken tasarrufları hakkında zamanında bilgi sahibi olamamaları, hayat sigortası şirketlerinin fonlarını yönetmede profesyonel portföy yönetimi hizmeti almamaları gibi nedenler hayat sigortası şirketlerinin cazip yönlerini azaltmakta ve mevcut durumda kurumsal yatırımcı olarak finansal piyasalarda aktif bir rol oynamaları zorlaşmaktadır. İşte bu noktada, tüm dünyada önemli bir kurumsal yatırımcı olarak kabul edilen ve uzun vadeli bir yatırım perspektifi olan özel emeklilik fonlarının Türkiye’de de faaliyete geçmesi ülkemiz açısından büyük önem taşımaktadır.

Kurulacak özel emeklilik fonları, mikro ekonomik bazda, tasarruf olanağı bulunan kitlelere etkin ve güvenilir bir kurumsal tasarruf olanağı sunarken, makroekonomik bazda, yurt içi tasarrufları arttırma, finans piyasalarını derinleştirme, ekonomik kaynak tahsisini etkinleştirme gibi olumlu sonuçlar doğurmalıdır.

KAYNAKÇA

1. AKGÜN, Abdullah, “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi” **Global Bülten**, S.10-13, Nisan 2002.
2. ALPER, Yusuf, ‘Sosyal Güvenlik Sisteminde Kriz ve Reform İhtiyacı’, **Çimento İşveren Dergisi**, S.5, Cilt:12, Ankara, 1996.
3. ALPER, Yusuf, **Türkiye’de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar**, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 1997.
4. ATHEARN, James L., (1998), **Risk and Insurance**, Seventh Edition, International Editions
5. AYDIN, Ufuk, **Sosyal Güvenliğin Sorunları Çözümünde Özel Sigortalar**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1996.
6. BİLGİN, Samet, “Özel Emeklilik Sistemi ve Şirketleri”, **Global Bülten**, Nisan 2002, S.14-16.
7. BUDAK, Rıdvan, ‘Sosyal Güvenlik Reformu Tek Başına Ele Alınamaz’, **Görüş**, S.11, Ankara, 1997.
8. BUZLUPINAR, Elif, **Emeklilik Fonları, Sermaye Piyasasına Kaynak Aktarımı Türkiye Üzerine Değerlendirmeler**, SPK Yayın No:47, Ankara, 1996.
9. CENTEL, Tankut, **Sosyal Güvenlikte Yapısal Değişim Avrupa – Türkiye Karşılaştırması**, İstanbul, 1997.
10. CENTEL, Tankut, Türkiye’de Sosyal Sigortaların Standartlaştırılması Üzerine Bir Deneme”, **İş Hukuku Dergisi**, C.I, İstanbul, 1991.
11. ÇİFTÇİ, Murat, “Tamamlayıcı Özel Emeklilik Kuruluşlarına Yönelik Optimal Pazarlama Stratejisi Üzerine Model Önerisi ve Hedef Kitlenin Belirlenmesine Yönelik Bir Uygulama”, **Reasürör**, S.46, s.4-25, Ekim 2002.
12. DERELİOĞLU, Deniz, **Dünyada Özel Emeklilik Fonu Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler**, SPK Kurumsal Yatırımcılar Dairesi, Rota Yayın, Ankara, 2001.
13. DERELİOĞLU, Deniz, **Türkiye’de Özel Emeklilik Fonu Uygulamaları**, TÜGİAD Ekonomi Ödülleri Yayınları, İstanbul, 2000.

14. DPT, “VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu, Tamamlayıcı Sosyal Güvenlik Alt Komisyon Raporu”, Ankara, Şubat 2000.
15. DPT, “Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, (Çevrimiçi) <http://ekutup.dpt.org.tr/sosyalgu/oik64.pdf>, s.70, 15.03.2004.
16. DPT, “Sosyal Sigortalar Kurumu’nun Finansal Sorunları ve Bunlara İlişkin Çözüm Önerileri”, t.y., (Çevrimiçi) ekutup.dpt.gov.tr/kit/guvers/sss1.doc, 15 Aralık 2002.
17. DPT, TC. Başbakanlık Sigorta Denetleme Kurulu, **Türkiye’de Sigortacılık Faaliyetleri Hakkında Yıllık Raporlar**, Ankara, 2000.
18. DUMAN, G. Şebnem, **Türk Sigorta Sektöründe Boş Kapasiteler ve Ekonomik Kayıplar**, İstanbul, 1999.
19. EGE, İlhan, “Bireysel Emeklilik Sistemlerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırılması”, VII. Ulusal Finans Sempozyumu Bildirileri, Dönence Basım-Yayın, İstanbul, 2003.
20. EKİNCİ, Selma, “Özel Emeklilik Fonlarının Sermaye Piyasası Üzerindeki Rolü”, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002.
21. EMEKLİLİK GÖZETİM MERKEZİ, “Göstergeler”, (Çevrimiçi) <http://www.egm.org.tr/BESgostergeler.htm>, 10.06.2004.
22. ERGENEKON, Çağatay, **Emekliliğin Finansmanı: Global Uygulamalar Işığında Türkiye İçin Bir Özel Emeklilik Modeli Önerisi**, TÜGİAD Ekonomi Ödülleri Yayınları, İstanbul, 2000.
23. ERGENEKON, Çağatay, “Sosyal Güvenlik Sistemleri Bağlamında Özel Emeklilik Uygulamaları: Türkiye’deki Gelişime Global Perspektifte Bir Bakış”, Milli Reasürans T.A.Ş. Bilimsel Eser Yarışması, 1998.
24. ERGENEKON, Çağatay, **Özel Emeklilik Fonları: Şili Örneğinden Alınacak Dersler**, IMKB Yayınları, 1998.
25. ERGENEKON, Çağatay, “Özel Emeklilik Kurumları Karşısında Hayat Sigortacılığının Rekabet Gücünün Artırılmasına Yönelik Tedbirler”, Reasürör, S.27, İstanbul, Ocak 1998.
26. ERGÜN, A. Başar, **Likidite ve Özel Emeklilik Fonları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sermaye Piyasası ve Borsa Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2002.

27. EROL, Ahmet, Ercan YILDIRIM, **Tüm Yönleriyle Bireysel Emeklilik Sistemi**, 2.bs., Yaklaşım Yayınları, İstanbul, 2004.
28. GILLION, Colin, BONILLA, A., ‘Şili’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Özelleştirilmesi’, Çev. Yıldırım Koç, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, S.154, Ankara, 1993.
29. GOLLIER, Jean Jaques, “Private Pensions: Regulatory Issues”, **Insurance and Private Pensions Compendium for Emerging Economies**, Book 2, Part 2:1d, www.oecd.org, 13 Haziran 2001.
30. HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, (Çevrimiçi) <http://www.bireyselemeklilik.gov.tr>, 20.08.2003.
31. HOLZMANN, Robert, “Pension Reform, Financial Market Development and Economic Growth; Preliminary Evidence From Chile”, IMF Staff Papers 44, No:2, 1997 (Çevrimiçi) www.imf.org, 15 Temmuz 2002.
32. İKV, **Türk Sigorta Sektörünün Son On Yılı**, İKV Yayınları, İstanbul, 2001.
33. İLO, **21.Yy’ a Doğru Sosyal Güvenlik: Uluslar arası Çalışma Ofisi Genel Direktörüne, Sanayileşmiş Ülkelerde Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Ekonomik ve Sosyal Değişimi Hakkında Sunulan Rapor**, Çev. Yusuf Alper, İsmail Tataroğlu, Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F., Bursa, 1994.
34. İLO, **Introduction to Social Security**, Geneva, 1994.
35. İMKB TAKAS ve SAKLAMA BANKASI A.Ş., (Çevrimiçi) <http://www.takasbank.com.tr/tr/Takasbank/index.htm>, 05.01.2004.
36. KAHYA, Mehmet, **Sigorta ve Reasürans Şirketlerinde Finansal Analiz**, Sentez Reklam ve Danışmanlık, İstanbul, 2001.
37. LOGUE, Dennis E., Jack S. RADER, **Managing Pension Plans: A Comprehensive Guide to Improving Plan Performance**, Harvard Business School Press, Boston, 1998.
38. MC. GILL, Dan M., Donald S.GRUBBS, **Fundamentals of Private Pensions**, USA, Pension Research Council, 1989.
39. MELONE, Joseph J., Everett T. ALLEN Jr., **Pension Planning**, USA, Richard D.Irwin Inc., 1968.
40. METEZADE, Zihni, Bireysel Emeklilik, Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu Mu? Yoksa Yönetmelikler Mi? Ve Bazı Olumsuz Maddeler”, Birlik’ ten, S.17, s.3-7, Mayıs 2001.

41. MİLLİYET GAZETESİ, Bireysel Emeklilik Sistemi Özel Gazetesi, 14.09.2003.
42. MÜMİNOĞLU, Onur, Suat, TEKER, “Amerika, Avrupa ve Türkiye’nin Bireysel Emeklilik Sistemlerinin Yapısal Bir Karşılaştırılması”, VII. Ulusal Finans Sempozyumu Bildirileri, Dönence Basım-Yayın, İstanbul, 2003.
43. NUSRET, Ekin, Yusuf, ALPER, Tekin AKGEYİK, “**Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma**”, İTO Yayınları, No:69, İstanbul, Kasım 1999.
44. OECD, “Comparative Tables on Pension Schemes”, **Insurance and Private Pensions Compendium For Emerging Countries**, Book 2, Part 2:1a, 2001, (Çevrimiçi) www.oecd.org/pensions, 17 June 2002.
45. OECD, **Institutional Investors, Statistical Year Book**, 2001.
46. ÖNAL, Beyazıt, **Türkiye’de Bireysel Özel Emeklilik Sistemi**, TÜGİAD Ekonomi Ödülleri Yayınları, İstanbul, 2000.
47. ÖNAL, Yıldırım Beyazıt, **Sosyal Güvenlik Bağlamında Özel Emeklilik Fonları Avrupa Birliği Ülkeleri, Diğer Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Bir Özel Emeklilik Fonu Model Önerisi**, Sigortacılık Sektörü Bilimsel Çalışma Yarışması, Milli Reasürans T.A.Ş. Yayını, İstanbul, 1999.
48. ÖNEN, Aziz, **Türk Sigortacılığının Geliştirilmesi Semineri**, İTO Yayınları, yayın No:8, İstanbul, 2000.
49. ÖZCAN, Sezgin, “Bireysel Emeklilik Sistemi İle Amaçlanan”, **Finansal Forum**, 18.04.2001
50. PİNERA, Jose, “Empowering Workers: The Privatization of Social Security in Chile”, Cato’s Letter No:10, **Cato’s Institute**, 1996. (Çevrimiçi) <http://www.socialsecurity.org/pubs/articles/jp-01-17-96.html>, 12.11.2003.
51. PRAG, **Security of Pension Schemes**, Prag Publications, London, June 1994.
52. SABUNCU, A.Bülent, “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sorununa Çözüm Getirecek ve Sermaye Piyasalarının Gelişimini Uyaracak Bir Öneri Olarak Özel Emeklilik Fonları”, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2001.
53. SALOMON Smith Barney, “Private Pension Funds in Latin Amerika”, 12 December 2000.
54. SERMAYE PİYASASI KURULU, (Çevrimiçi) http://www.spk.gov.tr/kyd/yf/yf_index.html?tur= 25.03.2004.

55. SHAH, Hermant, "Towards Better Regulation of Pension Funds", World Bank Working Paper Series, (Çevrimiçi) www.worldbank.com, 15 Ekim 2002.
56. SÖZER, A. Nazım, 'Sosyal Sigortalar Kurumunda Yeniden Yapılanma', **Çimento İşveren**, Cilt:8, S.3, Ankara, 1994.
57. SSK, "Hakkımızda", (Çevrimiçi) <http://www.ssk.gov.tr>, 10 Ocak 2003.
58. SSKB, "Çalışma Raporu 2000", Ankara, 2000.
59. ŞEN, Murat, Tekin MEMİŞ, **Özel Emeklilik ve Türkiye İçin Sistem Önerisi**, TÜGİAD Ekonomi Ödülleri Yayınları, İstanbul, 2000.
60. ŞENTÜRK, S. Şenol, 'Özel Emeklilik Programları Tanım ve Türleri', **Reasürör**, S.37, 2000.
61. TEKBAŞ, M. ŞÜKRÜ, **Banka ve Sigorta Sektörü ile Aracı Kurumların Sermaye Piyasasındaki Etkinlikleri Sempozyumu**, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul, 1991.
62. TİSK, **Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Yeniden Yapılandırılması**, Yayın No:160, Ankara, 1997.
63. TOBB, "Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyon Raporu", y.y., TOBB Yayınları, No:Genel:264 BÖM 17, 1994.
64. TUNCAY, A. Can, **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, Beta Yayınları, 10. bs., İstanbul, Ekim 2002.
65. TUNCAY, Can, Yusuf ALPER, **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma**, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 1997.
66. TÜRKMENOĞLU, Sibel İldem "Özel Emeklilik Fonları ve Türkiye Uygulaması", Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002.
67. TÜSİAD, **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma: Sorunlar, Reform İhtiyacı, Çözüm Önerileri**, Tüsiad Yayını, İstanbul, 1997.
68. VITTAS, Dimitri, "Regulatory Controversies of Private Pension Funds", Revised Working Paper Presented on "Pension Systems; From Crisis to Reform" in 1996, January 1998, (Çevrimiçi) www.worldbank.org, 10 Temmuz 2002.
69. WORLDBANK, "Sharing The Responsibility: Public and Private Schemes", Development Brief No:41, November 1994, (Çevrimiçi) www.worldbank.org, 30 Aralık 2000.

70. YAZGAN, Turan, **Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Güvenlik**, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, Yayın No:2116/363, İstanbul, 1975.
71. YAZGAN, Turan, **Sosyal Sigorta**, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, Yayın No:2360/402, İstanbul, 1994.
72. YÜCEL, E. Denizci, **Türk Sigorta Sektöründe Hayat Sigortalarının Fon Yaratma Kapasitesi, Yaratılan Fonların Finansal Piyasalarda Değerlendirilmesi ve Hayat Sigortalarında Kar Payı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Ana Bilim Dalı, İstanbul, 1998.
73. <http://www.die.gov.tr>
74. <http://bireyselemeklilik.gov.tr>

ÖZGEÇMİŞ

Özlem Okunakul, 1980 İstanbul doğumludur. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamlamıştır. 2003 yılında Haliç Üniversitesi İşletme Fakültesi Türkçe İşletme Bölümünden mezun olmuştur. Son olarak, 2006 yılında Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümünde yüksek lisansını tamamlamıştır. Halen Dereli Graphic Matbaa Malzemeleri San.ve Tic. A.Ş.'de Muhasebe Departmanında görev yapmaktadır.